p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996
Philology, V (38), Issue: 138, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

www.seanewdim.com

p-ISSN 2308-5258 e-ISSN 2308-1996

V(38), Issue 138, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

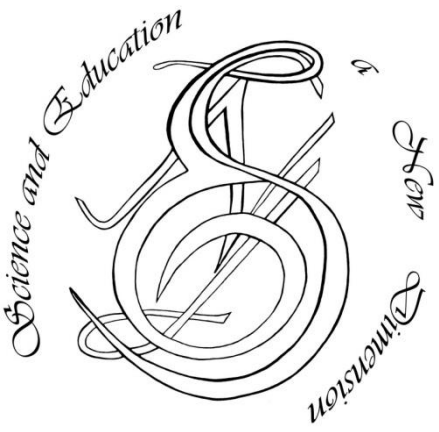

www.seanewdim.com

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics andinformation technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine partment of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Włocławek, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnitsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State edagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti StateUniversity, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philolgy of Bohdan Khmelnitsky National, University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics andsubject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Departament of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski", Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans andanimals, Bohdan Khmelnitsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State LinguisticUniversity, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the Universityof West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

Закономірності інтонування політичного мовлення демонстративними акцентуйованими особистостями
І. О. Андрущенко…… 7

Пропозиційні характеристики перлокуції директивних мовленнєвих актів
Л. А. Аполонова…… 10

Транспозиція засобів локативного дейксису у гіпертексті
Т. О. Білецька…… 14

Der Kommunikationsprozess in den Fernsehnachrichten
O. Chaikovska…… 18

Репрезентація концептуальних сфер простору й часу в системі іменників і прикметників давньогрецької мови
Є. С. Чекарева…… 22

Пародійний характер роману Чака Паланіка «Прокляті» та підходи до його відтворення у перекладах
С. Ю. Даниліна…… 26

Cognitive and Onomasiological Models of the Names of Pharmaceutical Forms in Comparative Perspective
T. Karlova, Y. Lukash…… 29

Комунікативні ролі автора та оповідача як репрезентація категорії адресантності в художньому дискурсі
А. М. Кіщенко…… 33

Еліптичні та неповні речення в індивідуальній мовній практиці Марії Матіос
О. В. Кульбабська, М. В. Цуркан…… 37

Природа і специфіка впливу комплексів факторів наактуалізацію англійського висловлення-співчуття
М. А. Куценко…… 42

The Persuasive Power of Stylistic Devices in the Speech of Mediators
N. O. Peredon…… 50

Втілення тактики переадресації удару в політичному дискурсі парламентських дебатів Сполученому Королівстві
О. І. П'єцух…… 53

Історичні коди епістолярію інтелігенції кінця XIX – початку XX століть
І. В. Погребняк…… 57

Symbolic and Idiomatic Study of a Linguistic World View
O. O. Rohach…… 61

Квантитативні характеристики порядку слів у сучасних українських наукових текстах (на матеріалі простих двоскладних речень)
О. О. Шухова…… 65

Gender motifs: Theoretical and Methodological aspects
S. E. Slaston…… 69

Структура англомовного біблійного екодискурсу
О. О. Жихарєва…… 72

Закономірності інтонування політичного мовлення демонстративними акцентуйованими особистостями

І. О. Андрущенко

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: irmaand@ukr.net

Paper received 25.08.17; Accepted for publication 29.08.17.

Анотація. У статті висвітлено результати експериментально-фонетичного дослідження особливостей просодичного оформлення публічного політичного мовлення актуалізованого демонстративними акцентуйованими особистостями. Описано специфіку просодичної організації трьох структурних частин інавгураційних і партійних промов й наведено інваріантну інтонаційну модель реалізації політичних промов мовними особистостями із зазначеною акцентуацією їхнього характеру.

Ключові слова: *публічне політичне мовлення, демонстративні акцентуйовані особистості, просодичне оформлення політичних промов, інавгураційні і партійні промови, інваріантна інтонаційна модель.*

Вступ. Сучасне суспільство важко уявити без інтенсивного обміну інформацією у різних сферах суспільного життя з представниками іншомовних культур та без відповідного спілкування з ними на політичні, соціально-економічні і наукові теми. За цих умов саме у політичному мовленні надзвичайно важливим стає адекватний вибір лінгвальних і позалінгвальних засобів, здатних забезпечити успішну передачу і декодування здобутих знань, пов'язану з необхідністю врахування низки суспільних, фізіологічних та психологічних чинників [14, с.3], які у тій чи іншій культурі суттєво впливають на оформлення мовлення взагалі та публічного політичного зокрема. Цим і зумовлено актуальність досліджень специфіки просодичної організації англомовного політичного дискурсу, закономірності якого частково вже віддзеркалено у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників [4, 5, 6, 7, 12] та інші .

Короткий огляд публікацій по темі. До загального кола наукових питань, спрямованих на вивчення лінгвістичної та психологічної специфіки просодичного оформлення мовлення акцентуйованими особистостями можна на теперішній час віднести праці, в яких розглядаються проблеми: мовної особистості [10, 11, 15 та ін.]; психологічних та лінгвістичних особливостей психопатії й акцентуації характеру у підлітків [8]; психологічної специфіки розвитку «Я-образу» акцентуйованих підлітків [3]; семантичного аналізу психіатричних характеристик дієвих осіб та автора художнього тексту [1]; взаємозв'язку між типами акцентуації особистості та сукупністю характеристик поведінки особистості [9]; комунікативно-когнітивного концепту дискурсу акцентуйованих особистостей [2] та інші.

Проте в обсязі зазначених праць не розглядалось, на жаль, актуальне питання безпосереднього впливу психологічних особливостей акцентуйованих особистостей на специфіку просодичного оформлення англійського публічного політичного мовлення.

Тому **метою** нашого дослідження є визначення специфіки та основних закономірностей усної реалізації англійського публічного політичного мовлення акцентуйованими особистостями на підставі аналізу вживаного ними просодичного інвентарю.

Об'єктом дослідження є усне публічне політичне мовлення англомовних акцентуйованих особистостей.

Предметам дослідження є закономірності просодичного оформлення англомовного публічного політичного мовлення акцентуйованих особистостей.

Матеріали і методи. Відповідно до розроблених нами програми й методики експериментально-фонетичне вивчення просодичної організації публічного політичного мовлення проводилось таким чином. На першому етапі експерти-психологи визначали тип акцентуації характеру, властивий кожному з політиків, мовлення яких досліджувалося. На другому етапі аудитори-інформанти носії англійської літературної мови здійснювали оцінку просодичного оформлення записів публічних політичних промов на їхню відповідність нормі англійської мови й традиційним жанровим вимогам. Третій етап експерименту було спрямовано на аудитивний аналіз мовленнєвого матеріалу аудиторами-фонетистами, в обсязі якого проводилось установлення специфіки просодичного оформлення публічного політичного мовлення акцентуйованими особистостями.

Результати і їх обговорення. На першому етапі дослідження групою психологів-інформантів було встановлено, що група політиків (американських президентів і британських прем'єр-міністрів другої половини XX століття), яким притаманна домінуюча демонстративна акцентуація характеру є найчисельнішою. З цієї групи для подальшого аудитивного аналізу їхнього мовлення було виокремлено трьох найтиповіших представників, а саме: Р. Рейгана (40-й президент США), Б. Клінтона (42-й президент США) та Е. Гіта (68-й прем'єр-міністр Великої Британії).

Дібраний у такий спосіб масив експериментального матеріалу й було проаналізовано на другому етапі інформантами-носіями англійської мови, які, прослухавши мовленнєвий матеріал, відзначили високий ступінь природності звучання публічних політичних промов, виголошених у офіційній обстановці мовцями-чоловіками, що належать до середньої і старшої вікових груп.

Було зазначено також, що експериментальний матеріал містить публічні політичні промови двох суміжних жанрів, а саме: інавгураційні і партійні. Оскільки ці промови було безпосередньо виголошено на: 1) партійних зборах з нагоди обрання нового керівника партії з подальшою перспективою участі партії у виборах на чолі з новообраним лідером (Велика Британія); 2) партійних зборах з метою обрання кандидата від партії для участі у майбутніх виборах на пост президента країни (США); 3) церемонії інавгурації під час офіційного вступу на пост президента (США); 4) перших партійних зборах після перемоги у виборчих перегонах (Велика Британія); 5) під час коментарю новопризначеного прем'єр-міністра щодо його офіційного призначення на пост королевою Великобританії (Велика Британія), то висновки експертів дали підстави вважати зазначений мовленнєвий матеріал надійною базою для експериментального виявлення типових інтонаційних моделей оформлення промов зазначених жанрів.

Крім того, було встановлено, що у межах кожного з розглядуваних нами жанрів комунікативно-

 ©I. O. Andrushchenko 2017

прагматичне навантаження аналізованих промов є подібним, а саме: подяка за висловлену довіру новому лідерові партії Великої Британії чи кандидату на пост президента/президентові США та переконання виборців у правильності обраного лідером майбутнього шляху політичного й економічного розвитку держави.

Дослідження композиційної структури промов показало, що характерним для них є поділ на три основні частини, які виконують певні притаманні їм функції [13, с. 205-206]: ***вступна***, яка переважно реалізує *інтегративну* функцію, тобто ствердження єдності нації, об'єднання спільною метою заради досягнення світлого майбутнього; ***основна***, що актуалізує *декларативну* функцію з метою інформування виборців про подальший курс розвитку політики й економіки новообраним лідером; ***заключна***, яка виконує *перформативну* функцію, тобто позиціонування новообраного лідера як достойного керівника держави, який повною мірою усвідомлює покладену на нього відповідальність.

На третьому етапі експериментально-фонетичного дослідження було виявлено особливості ритмомелодійного, динамічного й темпорального компонентів інтонації інавгураційних і партійних промов мовних особистостей демонстративного типу та з'ясовано, що розглядувана у цілому загальна просодична організація їхніх публічних політичних промов віддзеркалює бажання мовців перебувати у центрі уваги аудиторії, віру в їхню винятковість, надмірну честолюбність, самовпевненість, егоїзм, артистизм й енергійність.

Опрацювання кількісних результатів аудитивного аналізу показало типові реалізації *вступної частини* інавгураційних і партійних промов, виголошених демонстративними політичними діячами в урочистій обстановці для багаточисельної аудиторії, що актуалізуються у середньому (66,67%) й розширеному (25,00%) тональних діапазонах, з помірною гучністю (82,22%) й помірним темпом (76,11%), тенденцією до сповільнення (20,56%); при цьому превалюють перцептивні (47,62%) і середні паузи (21,09%), плавному (99,44%) й простому (93,89%) ритмі. Специфіка оформлення інтоногруп характеризується домінуванням усічених шкал (47,78%). Наступними за рекурентністю є повні шкали (29,44%) серед яких переважає поступово спадна ступінчаста шкала (56,60%). Інтоногрупи вступної частини промов здебільшого складаються з двох ритмогруп (48,89%) і мають складний вид мелодійного контуру (73,98%) з домінуванням його висхідно-спадно-висхідного типу (43,61%).

Установлені експериментально просодичні особливості актуалізації *основної частини* політичних промов досліджуваних нами типів особистостей полягають у незначному зменшенні реалізації висловлень у зонах середнього тонального діапазону (57,78%) та суттєвому збільшенні частоти розширеного (33,94%). Значно змінюється гучність вимовляння: знижується відсоток помірної гучності (69,87%) й спостерігається зростання підвищеної (з 11,11% у вступній частині промов до 23,68% в основній частині). Дещо сповільнюється й темп виголошення промов (70,01%) при зростанні частоти прискореного (6,46%) і сповільненого (23,01%) темпу. Притаманним для цієї частини промов є збільшення кількості перцептивних (52,93%) і коротких пауз (24,69% порівняно із 19,73% у вступній частині) на тлі зменшення частоти середніх і довгих пауз у зіставленні зі вступною частиною (з 21,09% до 12,97% і з 11,56% до 9,41% відповідно). Щодо ритмічного оформлення основної частини промов, то він суттєво не змінюється порівняно зі вступною частиною. Водночас відбуваються зміни у функціонуванні типів шкали, а саме: в основній частині промов зростає кількість інтоногруп, де шкала відсутня (з 22,78% до 28,64%) за рахунок зменшення усічених (42,72%) і повних (28,64%) шкал. У повних шкалах незначно збільшується відсоток спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю (з 37,74% у вступній частині до 40,46% в основній). Дещо змінюється наповнення інтоногруп ритмогрупами, несуттєво зростає відсоток інтоногруп, які складаються з однієї ритмогрупи (24,17%) та, відповідно, зменшується кількість інтоногруп, що містять дві і більше ритмогруп (44,04%).

У функціонуванні просодичних засобів актуалізації *заключної частини* відбуваються такі зміни: порівняно з основною частиною частота широкого (7,09% з 2,65%) і звуженого (8,39% з 5,63%) різновидів тонального діапазону зростає. При цьому гучність промовляння практично не змінюється, позаяк дещо підвищується частка високої (1,94%) і зниженої (9,68%) гучності. Помітною є також тенденція до сповільнення темпу (з 23,01% до 29,68%) за рахунок зниження частоти помірного (з 70,20% до 61,93%). У заключній частині на тлі загального ритмічного малюнка політичних промов має місце зміна ритму. Так, зростає кількість випадків функціонування стакатоподібного (5,16%) й нерегулярного (6,45%) типів ритму. Окрім того, зареєстровано підвищення долі повних шкал (до 32,90%). Разом з тим у їхніх межах зафіксовано збільшення випадків оформлення інтонаційних груп поступово спадною ступінчастою шкалою (з 53,18% в основній частині до 70,59% у заключній). Порівняно з основною частиною промов зростає частка складного висхідно-спадного руху мелодійного контуру (з 37,48% до 43,55%).

Установлена експериментально специфіка участі просодичних засобів оформлення публічного політичного мовлення демонстративними акцентуйованими особистостями свідчить про наявність описаних вище типових інтонаційних моделей, які достатньо повно корелюють із функціональним призначенням кожної частини промов, а саме: об'єднання громадян держави заради успішного подальшого політичного й економічного розвитку країни, декларування основних принципів майбутньої роботи на посту президента США/прем'єр-міністра Великобританії та позиціонування особи мовця як ефективного керівника держави.

Шляхом подальшого абстрагування від специфіки реалізації структурних частин промов на підставі подібності їхньої комунікативно-прагматичної настанови ми набуваємо можливості вважати, що інваріантна інтонаційна модель актуалізації публічного політичного мовлення демонстративних акцентуйованих особистостей може характеризуватися таким підвищенням усереднених показників варіювання: середній тональний діапазон (60,11%±6,56%), помірна гучність (75,30%±6,92%), помірний темп (69,02%±7,09%), плавний (97,14%±2,3%) і регулярний (95,54%±1,98%) ритм, усічені шкали (45,25%±2,52%), висхідний середньопідвищений термінальний тон (31,39%±11,39%), середня зона зміни швидкості руху термінального тону (64,89±1,56%), інтоногрупи, що складаються з двох ритмогруп (46,38%±2,5%), складний мелодійний контур (77,59%±3,7%) з переважанням висхідно-спадно-висхідного (37,94%±5,67%) і висхідно-спадного (37,94%±5,61%) його різновидів.

Висновок. Як бачимо, структурні частини публічних політичних промов демонстративних акцентуйованих особистостей актуалізуються відповідно до їхніх типових інтонаційних моделей, а реалізація промов у цілому досить вичерпно описується отриманою в цій праці інваріантною інтонаційною моделлю. Отже, результатами проведеного нами експериментально-фонетичного дослідження доцільно скористатися під час проведення подібних наукових пошуків, у процесах ідентифікації типу акцентуйованої політичної особистості та при оволодінні навичками публічного політичного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белянин В.П. Основы психолингвистической диагностики: (Модели мира в литературе). – М.: Тривола, 2000. – 248 с.
2. Бондаренко Я.О. Дискурс акцентуйованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі): Автореф. дис. .. канд. філол. наук: 10.02.04 Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 19 с.
3. Бушай І.М. Психологічні особливості розвитку "Я-образу" акцентуйованих підлітків: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – 19 с.
4. Васік Ю.А. Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-фонетичне дослідження). – Монографія. – К.: Вид-во КиМУ, 2009. – 252 с.
5. Вольфовська О.О. Ритмічна організація промов сучасних політичних діячів Німеччини (експериментально-фонетичне дослідження): дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2012. – 212 с.
6. Данилина В.В. Политическая ораторская речь в ритмико-текстологическом аспекте: на материале английского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2002. – 212 с.
7. Калита А.А. Оценка эмоционально-прагматического потенциала речевой паузы // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. – №: 1124. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». Вип. 78. – Харків, 2014. – С. 72-78.
8. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – Изд. 2-е доп. и перераб., Л.: Медицина, 1983. – 168 с.
9. Лупьян Я.А. Барьеры общения, конфликты, стресс… – Р.-на-Д.: Кн. изд-во, 1991. – 224 с.
10. Петлюченко Н.В. Харизматична особистість політичного лідера в просторі німецького та українського апелятивних дискурсів: зіставний аспект: автореф. дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.17 Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2010. – 32 с.
11. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с.
12. Сотников А.В. Просодичні засоби актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»–К., 2012.–274 с.
13. Шейгал Е.И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса // Жанры речи. – Саратов, 2002. – № 3. – С. 205-214.
14. Laver J. and Trudgill P. Phonetic and Linguistic Markers in Speech // in Scherer K.R. and Giles H. (eds) Social Markers of Speech.–Cambridge: Cambridge University Press, 1979.–P. 1-32.
15. O'Connor J.D. Phonetics. Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1984. – 320 p.

REFERENCES

1. Belianin V.P. Psychological diagnostic basics: (World models in literature). – M.: Trivola, 2000. – 248 s.
2. Bondarenko Ya.O. Accentuated linguistic personalities' discourse: communicative and cognitive aspect (on the material of the personal speaking in modern American fiction): Avtoref. dys. .. kand. filol. nauk: 10.02.04 Kyiv. nats. linhv. un-t.–K., 2002.–19 s.
3. Bushai I.M. Psychological specificity of accentuated teenagers' "I-image" development: Avtoref. dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 Nats. ped. un-t im. M.P.Drahomanova.–K., 2000.– 19 s.
4. Vasik Yu.A. Rhythm organization of English political discourse (experimental phonetic study). – Monohrafiia. – K.: Vyd-vo KyMU, 2009. – 252 s.
5. Volfovska O.O. Modern German politicians' rhythm organization of speeches (experimental phonetic study): dys. … kand. filol. nauk: 10.02.04 Kyiv. nats. linhv. un-t. – K., 2012. – 212 s.
6. Danyilina V.V. Political oratorical speech in rhythm textual aspect: on the English language material: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 Moskovskyi hos. un-t im. M.V. Lomonosova. – M., 2002. – 212 s.
7. Kalyta A.A. Evaluation of the Emotional-and-Pragmatic Potential of a Speech Pause // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N.Karazina. – №: 1124. Seriia «Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov». Vyp. 78. – Kharkiv, 2014. – C. 72-78.
8. Lychko A.E. Teenagers' psychopathologies and character accentuations. – Yzd. 2-e dop. y pererab., L.: Medytsyna, 1983. – 168 s.
9. Lupian Ya.A. Communicative barriers, conflicts, stress… – Rostov-na-Donu: Kn. yzd-vo, 1991. – 224 s.
10. Petliuchenko N.V. Charismatic Personality of Political Leader in German and Ukrainian Appellative Discourses: A Comparative Perspective: avtoref. dys. ... d-ra. filol. nauk : 10.02.17 Kyiv. nats. linhv. un-t. – K., 2010. – 32 s.
11. Slavova L.L. Politicians' language personality: cognitive discursive aspect: monohrafiia. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. – 358 s.
12. Sotnikov A.V. Prosodic means of actualization of communicative pragmatic intentions in British political speech (experimental phonetic study): dys.... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» – K., 2012. – 274 s.
13. Sheihal E.Y. Inauguration address as genre of political discourse // Zhanry rechy. – Saratov, 2002. – № 3. – S. 205-214.

Demonstrative accentuated personalities' intonation patterns of political speech

I. O. Andrushchenko

Abstract. The article highlights the results of the experimental phonetic study in prosodic organization of public political speeches' actualized by demonstrative accentuated personalities. The specificity of prosodic organization of the three structural parts of inauguration and conventional speeches is described. The invariant intonation model of realizing political speeches by language personalities with the specified accentuation of their character is given.

Keywords: *public political speech, demonstrative accentuated personalities, political speeches' prosodic organization, inauguration and conventional speeches, invariant intonation model.*

Закономерности интонирования политической речи демонстративными акцентуированными личностями

И. А. Андрущенко

Аннотация. В статье представлены результаты экспериментально-фонетического исследования особенностей просодичного оформления публичных политических речей, актуализированных демонстративными акцентуированными личностями. Продемонстрирована специфика просодической организации трех структурных частей инаугурационных и партийных речей и описана инвариантная интонационная модель реализации политических речей языковыми личностями с указанной акцентуацией их характера.

Ключевые слова: *публичная политическая речь, демонстративные акцентуированные личности, просодическая организация политических речей, инаугурационные и партийные речи, инвариантная интонационная модель.*

Пропозиційні характеристики перлокуції директивних мовленнєвих актів

Л. А. Аполонова

Інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя
Corresponding author. E-mail: admeliorem45@gmail.com

Paper received 25.08.17; Accepted for publication 0.1.09.17.

Анотація. У статті розглянуто особливості пропозиційного змісту директивних мовленнєвих актів з точки зору їх впливу на перлокутивний ефект. Аналізуються такі характеристики пропозиції, як інформативність, ступінь здійсненності дії, бенефактивність, зрозумілість, зорієнтованість на спільну для обох комунікантів пресупозицію. Виявлено, що відсутність цих характеристик негативно впливає на перлокутивний ефект висловлення, тому для вдалої реалізації перлокутивних цілей адресант вдається до застосування стратегії оптимізації перлокутивного впливу, що втілюються за допомогою різних дискурсивних тактик.

Ключові слова: *адресант, адресат, директивний мовленнєвий акт, перлокутивний ефект, пропозиція.*

Вступ. Завдяки становленню лінгвістичної прагматики наприкінці 20-го століття лінгвістика здобула плідний дослідницький об'єкт – мовленнєвий акт. У наш час у рамках дискурсивної парадигми відбувається уточнення і переосмислення цього поняття, розширення змісту, перехід до його тлумачення як мінімальної одиниці дискурсу, де мовленнєвий акт – це «мовленнєва взаємодія мовця й слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення в ході спілкування» [10, с. 116]. Дослідниками підкреслюється когнітивно-комунікативна сутність мовленнєвого акту, який завжди поєднує у собі комунікативні (інтенційність, адреса/н/тність) і когнітивні (конвенційність, пропозиційність) параметри [1, с. 33; 9, с. 87]. Пропозиційність передбачає взаємний зв'язок мовленнєвоактових складових – пропозиції, іллокуції і перлокуції, а саме вплив пропозиції на перлокутивний ефект мовленнєвого акту.

Короткий огляд публікацій за темою. Розуміння пропозиції за довгий час пройшло кілька етапів у своєму розвитку – від формально-семантичного до антропоцентричного трактування [1, с. 25-26]. Пропозиція розуміється як «конфігурація лексичних найменувань, взаємопов'язаних семантико-синтаксичними відносинами в одне смислове ціле, що являє собою номінацію будь-якого факту, у відособленні від усіх актуалізаційних моментів (модальності, часу, актуального членування), а також від конкретної поверхневої граматичної форми [2]. Пропозиція становить «семантичний образ ситуації або факту реального світу або інших можливих світів, відображений в реченні в якості його значення» [2, с. 69]. Пропозицію сприймають також як «семантичний інваріант, спільний для всіх членів модальної і комунікативної парадигм речень» [6, с. 113], як узагальнену схему відносин на рівні класів аргументів і предикатів, яка включає ядро смислової структури разом із його аспектуальними, модальними і темпоральними характеристиками [7, с. 120].

З точки зору антропоцентричної лінгвістики, "пропозиція визнається особливою формою репрезентації знань, базовою когнітивною одиницею зберігання інформації, що відіграє головну роль у породженні й інтерпретації дискурсу, в тому числі в складі когнітивних схем, фреймів, сценаріїв і ситуаційних моделей" [5, с. 120]. Під пропозицією розуміють «різновид ментальної репрезентації людини, яка становить конфігурацію концептів і активується в її свідомості в процесі когнітивно-комунікативної діяльності» [1, с. 25].

Пропозиція має структуру, характер якої може бути пояснений зв'язком із ситуацією або фактом. Узгодження пропозиції з ситуацією здійснюється відповідно до іллокутивної функції висловлення, у контексті мовленнєвого акту. У директивному мовленнєвому акті «змістом пропозиції є майбутня дія, яка виконується слухачем або принаймні якось залежить від слухача» [8, с. 38].

Мета цієї статті полягає у визначенні тих характеристик пропозиційного змісту директивних мовленнєвих актів, які є найбільш важливими з точки зору їх впливу на перлокутивний ефект.

Матеріали та методи. У якості матеріала дослідження використано дискурсивні фрагменти із сучасної німецькомовної художньої літератури, що містять директивні мовленнєві акти, та мовленнєві акти-відповіді, що демонструють перлокутивний ефект. Для реалізації вищеозначеної мети застосовано інтенційний, контекстно-ситуативний, та мовленнєвоактовий аналіз.

З точки зору мовця і слухача, взаєморозуміння не може бути привнесене ззовні, навіть якщо це буде безпосереднє вторгнення у здійснення діяльності, або непрямий, проте розрахований на власний певний результат, вплив на ставлення партнера до пропозиційного змісту [3, с. 292-293]. При промовлянні директивного висловлення з певним пропозиційним змістом мовець передбачає, що воно буде зрозуміле адресатом незалежно від того, експліцитно або імпліцитно виражене спонукання, а також від того, чи згоден він виконати потрібні дії. Про розуміння дозволяє судити реактивний дискурсивний хід адресата, у якому проявляється перлокутивний ефект:

(1) *«Es regnet» sagte die Frau*

«Ja. Gut. Bitte kommen Sie doch herein» (Reichlin, S. 84)

Когнітивна діяльність комунікантів завжди спрямована на пошук нової інформації, на розширення ментальної сфери. Однак процес включення нових знань в епістемічний світ індивіда передбачає попередню «фільтрацію», перевірку на предмет істинності [4, с. 72]. У тому випадку, коли інформація, що міститься в пропозиції, не відрізняється точністю, достовірністю або повнотою, реактивний мовленнєвий хід, що є перлокутивним ефектом спонукання демонструє різні тактики, спрямовані на відтягування

 ©L. A. Apollonova 2017

виконання дії, або відмову, приміром, містить квеситивні висловлення.

Сумніви в достовірності інформації часто виникають у разі спонукання, адресантом якого є третя особа, яка не бере участь в комунікації, оскільки в конкретній ситуації комунікативний досвід може підказувати адресату, що він є, наприклад, об'єктом жарту з боку товаришів по службі. У наступному дискурсивному фрагменті адресатом спонукального висловлення є десятирічний хлопчик. Не маючи можливості перевірити достовірність пропозиції і за відсутності достатнього комунікативного досвіду, він виконує запропоновану дію і потрапляє в незручне становище, що і є запланованим перлокутивним ефектом з боку дорослого адресанта:

(2) *«Aber frag ihn selbst, du mußt nicht anklopfen»*

Zögernd ging ich hinein. Dann sah ich zwei Füße, einen Rock und den nackten Körper eines Mädchens, und im nächsten Augenblick erkannte ich das Mädchen. (Hein, S. 121)

Пропозиції, які лежать в основі мовленнєвих актів, можуть виконувати функцію координації дії тільки тоді, коли зобов'язуюча сила мовленнєвого акту, яка для слухача є в рівній мірі зрозумілою і прийнятною, переноситься також і на наслідки дії, які пов’язані із семантичним змістом висловлення [3, с. 292-293]. Той, хто приймає наказ, той відчуває себе зобов'язаним його виконати; хто дає обіцянку, відчуває обов'язок її стримати; хто приймає судження, ставиться до нього з довірою і прагне відповідним чином скоригувати свою поведінку. У ситуації (3) послідовність висловлень утворює секвенцію «пропозиція – згода». Співробітниця журналу, яка закохана у редактора, приймає його запрошення з обіцянкою прийти вчасно: *Ich werde pünktlich sein.* Оцінюючи пропозиційний зміст імпліцитного директиву, вона розчаровується, тому що розраховувала на спільну вечерю (*Also nichts mit einem gemeinsamen Abend*), але не відмовляє співрозмовнику із вищим соціальним статусом:

(3*) «Wir sehen uns dann Montagmorgen in der Redaktion,» sagte er, «so gegen zehn Uhr.»* «*Also nichts mit einem gemeinsamen Abend», dachte sie, verzog aber keine Miene. «Ich werde pünktlich sein.*» *(Fischer, S. 160)*

Вважається, що з лінгвістичної точки зору висловлення не має маркерів істинності чи хибності, і якщо спілкування відбувається в руслі комунікативного співробітництва, то передбачається дотримання постулатів П. Грайса, що витікають із принципу кооперації. Як показують спостереження над мовним матеріалом, однією з передумов вдалого перлокутивного ефекту директивних висловлень є розуміння адресатом цілей і мотивів мовця, який висловлює свої вимоги, прохання, пропозиції. Необхідною є наявність загального пресуппозиційного фонду, без якого неможлива спільна діяльність породження і розуміння дискурсу [5, с. 136]. Без цього ефект директиву буде незапланованим, а реактивний хід складатиметься, наприклад, з констативних мовленнєвих актів, які мають додаткову іллокуцію відмови (4), та (або) квеситивів, що уточнюють пропозиційний зміст (5):

(4) *Er ließ sie nicht aussprechen. «Ich muss dich sehen.» «Wann?»*

«Heute noch. Sieh zu, dass du einen Flieger nach München bekommst.»

«Aber, Jean-Paul, das ist unmöglich!»

«Unmöglich ist nichts, ma cherie. Das ist ein Wort, dass du aus deinem Sprachschatz streichen solltest»

«Versteh mich doch! Wir sind im Begriff zu verreisen.» Eine kurze Pause entstand am anderen Ende der Leitung (Fischer, S. 68)

У дискурсивному фрагменті (4) молодий журналіст Jean-Paul, який багато подорожує, спонукає Катрін приїхати для зустрічі з ним у Мюнхен, не знаючи, що у неї інші плани на Різдво (*Wir sind im Begriff zu verreisen*), і тому спершу не розуміє відмови (*Unmöglich ist nichts, ma cherie*).

(5) *«Lassen Sie doch Ihr Vermögen arbeiten, verdoppeln, verdreifachen Sie es!» – «Wie?» Die Baronin saß still und steif wie ein Mädchen in der Schule. Sie drückte die Rücken ihrer Finger gegen beide Wangen, ihre dunklen Augen glänzten noch stärker und wurden pechschwarz. «Wie? Verdoppeln, verdreifachen?» (Kellermann, S. 32)*

У комунікативній ситуації (5) пропозиція директивного висловлення характеризується ознакою бенефактивності (корисності) – молода людина пропонує баронесі подвоїти і навіть потроїти її статки, чим викликає її жвавий інтерес (*Die Baronin saß still und steif; ihre dunklen Augen glänzten noch stärker und wurden pechschwarz).* Успішність прагмаепістемічної інтерпретації висловлення в значній мірі залежить від здатності адресата виявити інтенційний пласт змісту мовного спілкування, – намірів суб'єкта, які лежать в основі його мовленнєвого акту, але нерідко виявляються лише у непрямий спосіб [9, с. 186]. Бенефактивність здійснення тієї чи іншої дії для адресата належить до числа параметрів пропозіційного змісту директивних мовленнєвих актів, які також впливають на перлокутивний ефект. В умовах рівного соціального статусу й однакового віку відсутність цієї характеристики може призвести до небажаного перлокутивного ефекту. У зв'язку з цим адресант змушений вдаватися до використання оптимізаційних стратегій, покликаних створити уявлення про зміст спонукання як корисного і необхідного, такого, що знаходиться в сфері інтересів адресата. Серед тактик, які реалізують такі оптимізаційні стратегії – реалізація констативів, що включають різні види обґрунтувань, комісивів і експресивів, а також оформлення директива у вигляді складного мовленнєвого акту, наприклад погрози:

(6) *«Dann sag mir, wer es war, oder ich lege deine Verteidigung nieder. “*

Hastig nannte er den Namen. «Lonnie Neal war´s. Fragen Sie in Atlanta meinen alten Chef. Der kann Ihnen sagen, wo Sie ihn finden, er ist ein alter Kunde gewesen…“ (Prodöhl, c. 209)

У дискурсивному фрагменті (6) засудженому пропонують вибір – або назвати ім'я, або позбутися захисту адвоката, що суперечить його інтересам. Використання стратегії інтенсифікації перлокутивного впливу, що реалізовується через тактику вказівки на бенефактивність здійснення вербальної дії, спричиняє запланований перлокутивний ефект. Засуджений не тільки називає ім'я спільника, але й повідомляє, хто може знати про місцезнаходження цієї людини.

Повнота інформації не перебуває у прямій залежності від об'єму пропозиції. Директивне висловлення може бути оформлене інформативно-надлишковим, синонімічним рядом спонукальних висловлень, які використовуються мовцем як тактика посилення перлокутивного впливу. Приміром, дорослий намагається позбутися від настирливого сусідського хлопчика:

(7) «*Geh mir nicht auf die Nerven. Lass mich in Frieden. Verschwinde.*» *(Hein, S. 126).*

З іншого боку, інформаційна надмірність може призвести до протилежного очікуванням перлокутивного ефекту, що ілюструє наступний дискурсивний фрагмент. Жінка, звертаючись до малознайомої людини, що в силу обставин подорожує разом з нею, докладно викладає план своїх дій. Порушення постулатів релевантності та інформативності веде до зміщення комунікативного регістру і створює модель ситуації «начальник – підлеглий», в результаті чого має місце небажаний перлокутивний ефект – замість швидкого виконання замаскованого під прохання розпорядження (*Na los, das ist eine Bitte*), співрозмовник ставить запитання, щоб прояснити ситуацію:

(8) *«Ziehen Sie sich an und packen Sie. Na los, das ist eine Bitte. Ich warte solange hier. Danach gehen wir in mein Zimmer. Ich benötige leider Ihre Hilfe beim Einpacken, meine Ordnung ist durcheinander geraten».*

«Ihre Ordnung? Ich verstehe überhaupt nichts» sagte Jensen. (Reichlin, S.178)

Наступною характеристикою пропозиційного змісту є ступінь здійсненності дії. Якщо зміст прохання є для адресата з будь-яких моральних чи фізичних причин нездійсненним, він відмовляється від його виконання. Як показує аналіз досліджуваного матеріалу, а також опитування німецькомовних інформантів, адресат у випадку відмови виконати прохання (або іншого типу директиву) вважає за необхідне пояснити причини, за якими виконання дії не є можливим. У дискурсивному фрагменті (9) співрозмовник докладно викладає, чому він виступає проти пропозиції аташе військово-повітряних сил:

(9) *Der Luftwaffen Attaché spricht: «Ich <u>schlage vor</u>, den Mann zu betäuben und nach Madrid zu fliegen. Von dort mit Kuriermaschine nach Berlin».*

«<u>Ich bin dagegen</u>», sagte der Marine Attaché. «Wir haben eine Panne in Madrid gehabt. Wir wissen, dass es auf dem Flughafen dort von englischen und amerikanischen Agenten nur so wimmelt. Wir wissen, dass dort jeder Passagier fotografiert wird. Wir können es uns nicht leisten, in Madrid schon wieder diplomatische Schwierigkeiten zu haben». (Simmel, S. 133)

У симетричних комунікативних контекст ах, коли спілкування відбувається, зокрема, між колегами по роботі, а пропозиційний зміст прохання стосується сфери професійних обов'язків адресанта, виникають побоювання, що надана у відповідь на прохання допомога може бути згодом видана за особисті досягнення. Вирішальним фактором для перлокутивного ефекту в цьому випадку виступають особисті взаємини комунікантів. З іншого боку, учасники спілкування негативно ставляться до непроханих порад, які впливають на професійну сферу, наприклад:

(10) *«Ich halte es jedoch für ratsam, wenn Sie ohne Blaulicht und Sirene kommen und…»*

«Das lassen Sie mal meine Sorge sein», schnauzte der liebe Kollege, «fassen Sie bloß nichts an!»

«Wie Sie wünschen», sagte ich, „aber vielleicht verständigen Sie inzwischen schon die Mordkommission, falls Sie die Sache nicht selber klären wollen…» Klick – legte der insulare Gesetzhüter auf. (Martin, S. 68)

У фрагменті (10) комісар поліції, який перебуває на відпочинку, випадково стає свідком злочину і, повідомляючи про нього колезі, намагається дати свої рекомендації. Перлокутивним ефектом його висловлення стає повне неприйняття пропозиції. Респонсивний мовленнєвий акт емоційно забарвлений (*Das lassen Sie mal meine Sorge sein*) і містить зустрічне спонукання, висловлене в різкій формі (імперативне висловлення *fassen Sie bloß nichts an!).* Коли комісар робить нову пропозицію, йому також не вдається досягти запланованого перлокутивного ефекту – у відповідь йде відмова від комунікації (*Klick – legte der insulare Gesetzhüter auf*).

За нашими спостереженнями, особисті взаємини коммунікантів на момент здійснення мовленнєвої дії є первинними відносно пропозиційного змісту, що можна побачити на прикладі наступного дискурсивного фрагменту. В симетричному комунікативному контексті, де адресат і адресант є подружжям, наявність конфлікту між ними у пресупозиції, зумовлює негативне ставлення до пропозиційного змісту і робить недосяжною перлокутивну ціль директиву. Жінка стала на вході у дитячу кімнату, намагаючись завадити чоловікові поспілкуватись із донькою і прояснити ситуацію, що зіпсувало сімейні відносини. Експресивна цитація – повтор дієслова *reden*, підкреслює несумісність з позицією мовця:

«*Du lässt Sarah in Ruhe!*»

«*Geh weg Gabrielle, ich muss mit Ihr reden!*»

«*Du hast genug geredet. Du redest mit niemandem mehr» (Schwanitz, S. 366)*

Висновки. Таким чином, до складу характеристик пропозиційного змісту, що впливають на перлокутивний ефект директивних мовленнєвих актів, належать точність, достовірність і повнота інформації, що міститься у висловленні, ступінь здійсненності дії, та її бенефактивність. Для здійснення запланованого перлокутивного ефекту важливим є розуміння адресатом цілей і мотивів мовця, тому пропозиція має бути зрозумілою, зорієнтованою на загальний пресупозиційний фонд. Недостатня (так само як і надмірна) інформативність директивного висловлення в цілому веде до небажаного перлокутивного ефекту. Однак в окремих випадках надлишок інформації може характеризувати індивідуальний стиль мовця або бути ситуативно зумовленим, а тому необхідним.

Відсутність ознаки бенефактивності в пропозиційному змісті спонукання негативно впливає на перлокутивний ефект і змушує адресанта використовувати стратегії оптимізації перлокутивного впливу, які реалізуються за допомогою різних дискурсивних тактик.

Перспективним є встановлення іллокутивних характеристик директивних мовленнєвих актів, які є найбільш важливими з точки зору їх впливу на перлокутивний ефект.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л.Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія / Л.Р. Безугла, І.О. Романченко. – Харків : ФОП Лисенко І.Б, , 2013. – 182 с.
2. Богданов В.В. Предложение и текст в содержательном аспекте / В.В. Богданов. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2007. – 280 с.
3. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія / А.М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
4. Залевская, А. А. Психолингвистический подход к анализу языковых явлений / А.А. Залевская // Вопросы языкознания. – 1999. – № 6. – С. 31–43.
5. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис. – 2003. – 280 с.
6. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : Вид. центр «Академія», 2010. – 464 с.
7. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – СПб. : Из-во РГПУ им. Герцена, 2007. – 819 с.
8. Падучева Е.В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е.В. Падучева; изд 6. – М. : Эдиториал УРСС, 2010. – 296 с.
9. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Вид. ЗДУ, 2002. – 292 с.
10. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. − Харків : Константа, 2005. − С. 105–117.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Fischer L.M. Sanfte Gewalt / L.M. Fischer. – Berlin : Kaiser Verlag, 1999. – 180 S.
2. Hein Ch. Von allem Anfang an / Ch. Hein. – Berlin : Aufbau, 1997. – 199 S.
3. Kellermann B. Die Stadt Anatol / B. Kellermann. – Berlin : Aufbau, 1994. – 453 S.
4. Martin H. Einer fehlt beim Kurkonzert / Hansjörg Martin. – Москва : Айрис-пресс, 2003. – 254 с
5. Prodöhl G. Die letzte Meile / Prodöhl G. // Das perfekte Alibi und andere Kriminalgeschichten. – Moskau : Raduga, 1985. – S. 160-210.
6. Reichlin L. Die Sehnsucht der Atome / L. Reichlin. – Frankfurt am Main : Eichborn, 2008. – 360 S.
7. Schwanitz D. Der Campus / D. Schwanitz. – Frankfurt/M : Goldmann, 2002. – 383 S.
8. Simmel J.M. Es muß nicht immer Kaviar sein / J.M. Simmel. – München, Zürich : Drömer Knaur, 1970. – 560 S.

REFERENCES

1. Bezuhla L. R., Romanchenko I.O. Linhvoprahmatyka dyskryminatsiyi u publitsystychnomu dyskursi : monohrafiya. – Kharkiv : FOP Lysenko I.B, , 2013. – 182 s.
2. Bogdanov V.V. Predlozhenie i tekst v soderzhatel'nom aspekte / V.V. Bogdanov. – SPb: Filologicheskij fakul'tet SPbGU, 2007. – 280 s.
3. Yermolenko A. N. Komunikatyvna praktychna filosofiya / A. N. Yermolenko. - M.: Libra, 1999. - 488s.
4. Zalevskaja, A. A. Psiholingvisticheskij podhod k analizu jazykovyh javlenij [Tekst] / A. A. Zalevskaja // Voprosy jazykoznanija. - 1999. - № 6. - S. 31-43.
5. Makarov M.L. Osnovy teorii diskursa / M.L. Makarov. – M.: Gnozis. – 2003. – 280 s.
6. Kocherhan M. P. Zahal'ne movoznavstvo / M. P. Kocherhan. – K., 2010. – 464 s
7. Nikitin M. V. Kurs lingvisticheskoj semantiki / M. V. Nikitin. – SPb: Iz-vo RGPU im. Gercena, 2007. – 819 s.
8. Paducheva E.V. Vyskazyvanie i ego sootnesennost' s dejstvitel'nost'ju (referencial'nye aspekty semantiki mestoimenij) / E.V. Paducheva; izd 6. – M.: Jeditorial URSS, 2010. – 296 s.
9. Prykhod'ko A.M. Skladnosuryadne rechennya v suchasniy nimets'kiy movi / A.M. Prykhod'ko. - Zaporizhzhya: ZDU, 2002. -292 s.
10. Shevchenko I.S. Kohnityvno-prahmatychni doslidzhennya dyskursu / I.S. Shevchenko // Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyy fenomen. − Kharkiv : Konstanta, 2005. − S. 105–117.

SOURCES

1. Fischer L.M. Sanfte Gewalt / L.M. Fischer. – Berlin : Kaiser Verlag, 1999. – 180 S.
2. Hein Ch. Von allem Anfang an / Ch. Hein. – Berlin : Aufbau, 1997. – 199 S.
3. Kellermann B. Die Stadt Anatol / B. Kellermann. – Berlin : Aufbau, 1994. – 453 S.
4. Martin H. Einer fehlt beim Kurkonzert / Hansjörg Martin. – Москва : Айрис-пресс, 2003. – 254 с
5. Prodöhl G. Die letzte Meile / Prodöhl G. // Das perfekte Alibi und andere Kriminalgeschichten. – Moskau : Raduga, 1985. – S. 160-210.
6. Reichlin L. Die Sehnsucht der Atome / L. Reichlin. – Frankfurt am Main : Eichborn, 2008. – 360 S.
7. Schwanitz D. Der Campus / D. Schwanitz. – Frankfurt/M : Goldmann, 2002. – 383 S.
8. Simmel J.M. Es muß nicht immer Kaviar sein / J.M. Simmel. – München, Zürich : Drömer Knaur, 1970. – 560 S.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности пропозиционального содержания директивных речевых актов с точки зрения их влияния на перлокутивный эффект. Выявлено, что отсутствие таких характеристик как информативность, степень осуществимости действия, бенефактивность, ориентированность на общую для обоих коммуникантов пресуппозицию, негативно влияет на перлокутивный эффект высказывания, поэтому для успешной реализации перлокутивных целей адресант прибегает к применению стратегий оптимизации перлокутивного воздействия, которые воплощаются с помощью различных дискурсивных тактик.

Ключевые слова: *адресант, адресат, директивный речевой акт, перлокутивный эффект, пропозиция.*

Abstract. The article represents the analysis results of propositional content features of directive speech acts from the point of their influence on the perlocutionary effect. The propositional content has such characteristics as informativeness, action feasibility degree, beneficence, orientation to the common presupposition for both communicants. For the successful implementation of perlocutionary goals, the addressee applies optimization strategies of perlocutive influence, which are realized through various discursive tactics.

Keywords: *addressee, addressor, directive speech act, perlocutionary effect, proposition.*

Транспозиція засобів локативного дейксису у гіпертексті

Т. О. Білецька

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 02.09.17; Accepted for publication 10.09.17.

Анотація. Статтю присвячено вивченню первинних та вторинних функцій засобів локативного (текстового, дискурсивного) дейксису в інтернет-дискурсі. На основі проведеного аналізу встановлено, що центр координації або точка відліку формування та сприйняття електронних текстів описів товарів закладається на основі вживання у них дейктичних елементів. У дослідженні доводиться, що просторові параметри комунікації на сайтах онлайн-магазинів закладаються через локативні дейктики, що відповідають прислівникам *here / there* і завдяки транспозиції виконують у гіпертексті домінуючу функцію дискурсивного дейксису, встановлюючи орієнтаційний центр навігації користувача інтернет-сайту.

Ключові слова: *гіпертекст, інтернет-дискурс, текст опис товару, дейксис, дейктичний елемент.*

Актуальність дослідження дейктичних засобів у інтернет-дискурсі пов'язана з тим, що розгортання будь-якого тексту (у тому числі й електронного) здійснюється у відповідності до вісей координат "суб'єкт – місце – час", що складають систему прототипних дейктичних одиниць мови. Зважаючи на специфічність каналу комунікації та інші особливості електронного спілкування, у цьому виді дискурсу дейксис набуває нових властивостей, оскільки змінюються традиційні категорії просторової детермінованості суб'єкта у багатовимірному кіберпросторі.

Саме через свої характеристики комунікація у мережі Інтернет останніми роками стала об'єктом чисельних лінгвістичних досліджень (наприклад, D. Crystal, Н. О. Ахренова, Н. Г. Лукашенко, Г. Н. Трофімова, М. О. Столярова, М. Ю. Малая, О. В. Дєдова, Н. М. Дейнека). Активно досліджуються також окремі жанри Інтернет-дискурсу та їх специфіка (наприклад, С. С. Данилюк, О. М. Саєнко, О. М. Галичкіна, Н. В. Коломієць, F. Yus та ін.) У сучасних дослідженнях Інтернет-дискурс розглядається як когнітивно-комунікативний простір Глобальної мережі, у якому через посередництво електронного каналу передачі інформації та гіпертекстуального механізму її структурування за допомогою (пара)вербальних засобів здійснюється комунікативна взаємодія [9]. Структурна організація Інтернет-дискурсу визначається гіпертекстом, що вважається різновидом текстового документа, окремі частини якого зв'язуються за допомогою гіперпосилань [7, с. 4-6].

Не дивлячись на бурхливий інтерес лінгвістів до особливостей інтернет-комунікації, сучасні дослідження категорії дейксису в електронному спілкуванні носять фрагментарний характер і дотепер функції дейктичних елементів у гіпертексті залишаються невисвітленими. Оскільки персональна, темпоральна та просторова співвіднесеність виражається у різних типах дейксису, всебічне вивчення дейксису в інтернет-дискурсі (як і у будь-якій окремо досліджуваній сфері комунікації) передбачає виявлення особливостей реалізації дейктичної функції мовними засобами, що належать до кожного із видів дейксису (особового, темпорального та локативного).

Метою статті є виявлення та аналіз співвідношення первинних і вторинних функцій мовних засобів локативного (текстового, дискурсивного) дейксису в інтернет-дискурсі.

Дослідження проводилося на **матеріалі** комерційних веб-сайтів інтернет-магазинів. Із них для детального лінгвістичного аналізу було методом суцільної вибірки виділено 14800 текстів описів товарів.

Результати дослідження. Комунікація у сфері електронної торгівлі відбувається через посередництво текстів описів товарів (далі – ТОТ), створених за гіпертекстовою моделлю. Простором розміщення текстів описів товару є комерційний веб-сайт або сайт онлайн-магазину. Інтернет-магазин (internet shop, online shop, e-shop) – місце в інтернеті, де відбувається прямий продаж товарів споживачеві (юридичній або фізичній особі), враховуючи доставку. При цьому розміщення інформації для споживача, замовлення товару і оборудка відбуваються там же, всередині віртуального простору. Для того, щоб орієнтуватися у просторі, необхідні певні координати. Кожен електронний ТОТ супроводжується низкою вербальних символів, що забезпечують орієнтацію користувача комерційного Інтернет-сайту у кіберпросторі і складають блок об'єктивної орієнтації користувача. У блоці орієнтації користувача сайта вживаються дейктичні прийменники, представлені як навігаційні інтратекстові гіперпосилання [10, с. 6-7]. Дейктичні прийменники іноді називають конкретизаторами, оскільки вони вказують на орієнтацію предмета чи особи у просторі. До таких елементів належать прийменники *down, up, out, in, away, to, back, forward, side*, etc. Конкретизатори визначають місце того чи іншого слова у відповідному йому мікрополі: конкретизатори *down / up* відмічають рух, напрям вертикально, *back / forward* означають наближення / віддалення на горизонтальній осі [4, с. 59]. У ТОТ дейктичні елементи UP, DOWN, BACK, FORWARD, PREVIOUS | NEXT (PAGE) є засобами орієнтації, співвідносними з індексами в традиційних текстах (орієнтаційна метафора). Тому відбувається своєрідна транспозиція значення деяких розрядів дейктичних елементів, які у гіпертексті поєднують у собі дві функції: первинну (локативну) традиційну функцію вказівки на місце користувача і / або місцезнаходження тексту у віртуальному просторі. На перший план для мовних засобів локативного дейксису виходить саме вторинна (у традиційному розумінні дейксису) функція так званого текстового / дискурсивного або наративного дейксису.

Текстовий дейксис – поняття досить нове і ще не досить глибоко вивчене лінгвістами. Вважається, що текстовий дейксис – вторинне утворення, своєрідний переказ [1]. Текстовий (дискурсивний) дейксис – система вказівних відсилань до інших місць (ретроспек-

 ©T. A. Biletska 2017

тивних і проспективних) цього самого тексту (дискурсу). Такими засобами є дейктичні елементи на кшталт *вище, нижче, далі, раніше*. Дискурсивний дейксис забезпечує зв'язність тексту, віддзеркалює процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця [12, с. 90]. Дейксис тексту / дискурсу є референціальною властивістю, умовою зв'язності тексту на основі співвідношення мовних факторів із позамовними об'єктами [8, с. 244].

Стосовно цього різновиду дейксису також вживається поняття "дейктичної проекції" [11], яке доцільно застосовувати для інтерпретації дейктиків у електронних текстах. Це пов'язано із особливістю інтернет-дискурсу, оскільки у ньому існує невідповідність місця текстотворення просторовій точці відліку розміщення тексту у кіберпросторі. О. В. Дєдова з цього приводу зазначає, що текстовий дейксис заснований на певній конвенційній метафорі, що прирівнює письмовий текст до фізичного простору і часу комунікативного акту. Дейктичним центром у цьому випадку є та точка тексту, в якій у даний момент знаходяться його автор і адресат [3, с. 745]. Наприклад, на першій сторінці сайту міститься запрошення увійти до магазину: In the Baby online store kids-room.com you will find the widest range of high-quality children's and baby products...(KR). Формально, традиційне розуміння прийменника *in* "всередині простору" набуває значення занурення у світ електронних описів, поєднуючи в собі елементи традиційного локативного дейксису (у кіберпросторі сайту магазину) та текстового вторинного дейксису – усередину усієї множини текстів, розміщених на сайті.

Демонструючи розмаїття у структурній організації, дейктична категорія місця по-різному представлена у природних мовах. Слова типу "там" символічні, вони називають, так би мовити, геометричний простір, тобто те місце, що знаходиться навколо мовця в кожному конкретному випадку, і де знаходиться вказаний об'єкт [2, с. 83]. "Тут" вказує на позицію мовця в даний момент, а ця позиція може змінюватись від мовця і від мовленнєвого акту до мовленнєвого акту [там само, с. 96]. Із вказівкою на певні просторові відношення пов'язані значення слів *here* "тут" і *there* "там", протиставлені за тією ж ознакою, що й слова *this* та *that*. Ця вказівка може здійснюватися подвійно: безпосередньо самим словом (*here* чи *there*), або словом у супроводі вказівного жеста [6, с. 26]. Характер відношень, що існують між просторовими межами, які виступають у ролі референтів слів *here* та *there*, дозволяє говорити про їхню скінченність та нескінченність, відповідно. Це означає, що якщо дефініцією слова *here* може бути "прагматично задана межа простору, який включає місцезнаходження мовця у момент кодування" [14, с. 78], то дефініцією слова *there* не може бути „прагматично задана межа простору, який виключає місцезнаходження мовця у момент кодування" [6, с. 26]. Наведемо конкретний приклад:

A superb climbing helmet that you'll hardly want to take off.

Mammut's El Cap represents a true departure from the somewhat undesirable helmet looks of yesteryear – here is a helmet that combines its safety and comfort with a great aesthetic (GO).

Місце, вказане у наведеному ТОТ як *here*, визначається не тільки наявністю пропонованого товару в інтернет-магазині. Вживання цього прислівника переносить об'єкт продажу ближче до потенційного покупця, акцентуючи увагу не тільки на його доступності для конкретної людини, а й на тому, що товар підходить покупцю за визначеними якостями.

Дж. Лайонз визначає *here* та *there* описово як "in the vicinity of the speaker: not in the vicinity of the speaker" [15, с. 275]. Ч. Філлмор визначає *here* через *this*: "in this place". *This*, у свою чергу, з наступним відповідним іменником локалізує об'єкт на місці та включає мовця. Що стосується *there,* то, на думку Ч. Філлмора, не можна абсолютизувати його значення як „not in the vicinity of the speaker", оскільки *there* може вживатися мовцем "для вказівки на будь-яку точку свого тіла". В цілому значення *here* визначається як "in the same location as the speaker", але межі *here*, за словами Ч. Філлмора, так само невизначені, як і межі іменника *place*. *Here* може означати простір від точки до всесвіту. Місце розташування слухача може бути включене у *here* або виключене з нього, в останньому випадку адресат знаходиться *there.* Ця різниця перегукується з інклюзивною та ексклюзивною формами множини *we* [13, с. 5]. "*There* – це якесь місце, яке може бути недалеко від мовця чи далеко від нього, але це місце, в якому не знаходиться мовець" [16, с. 72].

На сайтах онлайн магазинів переважно вживається визначник *here*, найчастіше на позначення самого сайту (у певних випадках окремої веб-сторінки). Наприклад: Important information: Your review will only be published here, and helps us to improve the quality of items we offer (KR). У кінці кожного опису товару містилася пропозиція написати відгук, при цьому місце публікації відгуку визначалося автором сайту як *here*, що у цьому випадку виступає як комбінований елемент локативного і текстового дейксису. За допомогою вживання прислівника *here* уявлення простору набуває "точечного" характеру. Іншими словами, воно ніби зациклюється навколо якоїсь просторової точки і утворює "сферу" тої просторової орієнтації, яка близька до мовця, і тому наближує просторово позначену ділянку до просторового уявлення про таку ж зациклену сферу, яка виражається через *this* [5, с. 24].

В інших випадках вживається прислівник *here* в інтернет комунікації, він може вказувати на конкретну веб-сторінку, місцезнаходження користувача на сайті в певний момент часу. Адже на сайтах відомих магазинів є розгалужені каталоги товарів, такі сайти насичені різноманітними перехресними посиланнями на представлені категорії товарів. Наприклад: You are here: Home page >Living & Sleeping> All about sleeping> Baby sleeping bag (KR). Наведена послідовність каталогів вказує на послідовність користування сайтом і називається навігаційною стежкою. Навігаційні стежки (навігаційні ланцюги) є допоміжним механізмом навігації, що використовується в інтерфейсах користувача. Їх призначення полягає в тому, щоб надавати користувачеві можливість відстежувати своє місцеперебування в програмі або серед документів. В англомовній літературі цей термін має назву

breadcrumbs або *breadcrumb trails* — "хлібні крихти". Цікаво, що орієнтаційної функції набувають також іменники HOME / HOMEPAGE. Вони вживаються на позначення першої (головної) сторінки сайту, на яку користувач потрапляє за замовчуванням, увівши домен сайту в адресний рядок браузера:

Home » Cots, Beds & Furniture » Cribs » Chicco Next 2 Me Side-Sleeping Crib Special Edition (PW)

У наведеній навігаційній стежці місце користувача на сайті (ТОТ ліжечка для немовляти Chicco Next 2 Me Side-Sleeping Crib, що міститься у підрозділі ліжечка (Cribs), розділу меблі і ліжечка (Cots, Beds & Furniture) визначається відносно головної сторінки сайту, позначеної HOME. Таким чином, перша сторінка сайту, що є частковим відповідником обгортки, назви та змісту традиційного книжкового видання, виконує не тільки інформаційну та естетичну, а й навігаційну функції [3]. Ця сторінка виступає точкою відліку, від якої ведеться маршрут відвідування сайту користувачем.

Окрім позначення сайту або однієї з вебсторінок, прислівник *here* також може вживатися у гіперпосиланні CLICK HERE. Наприклад: We are easy to find, just two minutes from junction 26 of the M6, about 3 miles from Wigan town centre. Click here for a map and detailed directions (PW). На комерційних сайтах CLICK HERE вживається як короткий варіант гіперпосилання і може мати будь-яке контекстуально обумовлене значення в залежності від того, перехід за яким лінком пропонується зробити користувачу за допомогою CLICK HERE. Значення дейктика *here* у структурі лінків передбачає, що сприйняття письмового тексту з екрану монітора надзвичайно поглиблює актуальність графічного простору письмового тесту. В цьому випадку специфічна стилістика гіпертексту перетворює власне мовну одиницю в індексальний знак, що належить іншій семіотичній системі [3, с. 745].

Висновки. За допомогою дейктичних елементів закладається центр координації або точка відліку формування та сприйняття електронних текстів описів товарів, можливість указівки на особу, простір та час на сайтах онлайн магазинів. Через невідповідність місця текстотворення просторовій точці відліку сприйняття тексту користувачем сайту мовні засоби локативного дейксису (зокрема, традиційні визначники *here / there*) у гіпертексті набувають метафоричного орієнтаційного потенціалу. Вони виступають центром навігації на сайті, виконуючи функцію вторинного (текстового, дискурсивного) дейксису.

Прислівник *here* (тотожно до HOME / HOMEPAGE) слугує точкою відліку навігаційних ланцюгів, визначаючи позицію користувача у каталогізованій ієрархії архітектури комерційного сайту. Дейктичні елементи UP, DOWN, BACK, FORWARD, PREVIOUS | NEXT » (PAGE), інтегровані у структуру сайту як навігаційні інтратекстові посилання (лінки), є засобами навігації на сайті (переходу від однієї частини тексту до іншої, зміни сторінки сайту тощо), співвідносними з індексами у традиційних текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян – М. : Наука, 1974. – 367 с.
2. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / К. Бюлер ; [пер. с нем. – общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной] — М. : Прогресс, 2000. — 528 с.
3. Дедова О. В. Ссылка как элемент структуры электронного сетевого гипертекста / О. В. Дедова // Лингвистическая полифония. Сборник статей в честь проф. Р. К. Потаповой. – М., 2007. – С. 735–752.
4. Ерзинкян Е. Л. Дейктическая семантика слова / Е. Л. Ерзинкян // [за ред. С. С. Хидекель] – Ер. : Изд-во Ереван. ун-та, 1988. – 172 с.
5. Корбина Е. Н. Языковые формы пространственной ориентации в речи : дис. … канд. филолог. наук : 10.02.04 /Елена Николаевна Корбина. – М., 2002. – 159 с.
6. Кравченко А. В. Вопросы теории указательности : Эгоцентричность. Дейктичность. Индексальность / А. В. Кравченко. – Иркутск : Изд-во Иркустк. ун-та, 1992. – 212 с.
7. Лукашенко Н. Г. Іспаномовний Інтернет-дискурс : комунікативно-прагматичний та лінгвостилістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.05 „Романські мови" / Н. Г. Лукашенко. – К. : Київський національний лінгвістичний університет, 2006. – 20 с.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью : Референциальные аспекты семантики местоимений / Е. В. Падучева. – [6-е изд., испр.] – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 296 с.
9. Рыжков М. С. Речевые стратегии участников синхронного Интернет-дискурса (на материале русско- и англоязычных чатов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филолог. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка" / М. С. Рыжков. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2010. – 25 с.
10. Саєнко О. М. Комунікативні характеристики німецькомовних текстів електронного жанру „Профіль компанії" : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови" / О. М. Саєнко. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. – 23 с.
11. Сребрянская Н. А. Нарративный дейксис и его корреляция с категориями художественного текста / Н. А. Сребрянская // Вестник ТГПУ. Серия : Гуманитарные науки (Филология). – 2005. – Вып. 3 (47). – С. 69–73.
12. Тараненко К. В. Прагматика антонімії дейксису / К. В. Тараненко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу „Києво-Могилянська академія"]. Серія : Філологія. Мовознавство. – 2015. – Т. 255. Вип. 243. – С. 88-91.
13. Fillmore Ch. J. Santa Cruz Lectures On Deixis 1971 [Електронний ресурс] / Ch. J. Fillmore. – Bloomington : Indiana University Linguistics Club, 1975. – 88 p. – Режим доступу : http://www-personal.umich.edu/~jlawler/Deixis.html
14. Levinson S. C. Pragmatics / S. C. Levinson. – Cambridge, 1985. – 311 p.
15. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics / J. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1972. – 519 p.
16. Tanz C. Studies in the acquisition of deictic terms / C. Tanz. – Cambridge : Cambridge University Press, 1980. – 184 p.
17. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] https://www.kids-room.com – KR
18. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] http://www.gooutdoors.co.uk – GO
19. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] http://www.pramworld.co.uk – PW

REFERENCES

1. Apresyan Yu. D. Lexical semantics (synonymous means of language) / Yu. D. Apresian – M. : Science, 1974. – 367 p.
2. Buhler K. Theory of language. Representative language function / K. Buhler ; [translation from German ; Edited and commented by T. V. Bulyhina] – M. : Progress, 2000. – 528 p.
3. Dedova O. V. Reference as an element of the structure of an electronic network hypertext / O. V. Dedova // Linguistic polyphony. Collection of articles in honour to prof. R. K. Potapova. – M., 2007. – pp. 735-752.
4. Erzynkyan E. L. Deictic Semantics of the Word / E. L. Erzynkyan // [Ed. by S. S. Hideckel] – Yerevan, 1988. – 172 p.
5. Korbina E. N. Language forms of spatial orientation in speech : manuscript for PhD in linguistics : 10.02.04 / E. N. Korbina. – M., 2002. – 159 p.
6. Kravchenko A. V. The Issues of the theory of indication : Egocentricity. Deictic issues. Indexability / A. V. Kravchenko. – Irkutsk, 1992. – 212 p.
7. Lukashenko N. G. Spanish Internet Discourse : Communicative-Pragmatic and Linguistic-Stylistic Aspects (on the Materials of Forums on Family Relations) : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 10.02.05 / N. G. Lukashenko. – K. : Kyiv National Linguistic University, 2006. – 20 p.
8. Paducheva E. V. Statement and its correlation with reality : Reference aspects of the semantics of pronouns / E. V. Paducheva. – [6th edition] – M., 2010. – 296 p.
9. Ryzhkov M. S. Speech strategies of participants of synchronous Internet discourse (on the material of Russian and English speaking chats) : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 02.02.19 / M. S. Ryzhkov. – Voronezh : Voronezh State University, 2010. – 25 p.
10. Sayenko O. M. Communicative characteristics of German-language texts of the electronic genre "Company Profile" : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 10.02.04 / O. M. Sayenko. – Kharkiv, 2007. – 23 p.
11. Srebryanskaya N. A. Narrative deixis and its correlation with categories of artistic text / N. A. Srebryanskaya // Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University. Series : Humanities (Philology). – 2005. – Issue 3 (47). – P. 69-73.
12. Taranenko K. V. Pragmatics of the antonymy of dexis / K. V. Taranenko// Scientific works [The Black Sea State University named after Petro Mohyla of Kyiv-Mohyla Academy]. Series : Philology. Linguistics. – 2015. – Vol. 255. Issue 243. – P. 88-91.
13. www.kids-room.com – KR
14. www.gooutdoors.co.uk – GO
15. www.pramworld.co.uk – PW

Transposition of the locative deictic means in hypertext

T. A. Biletska

Abstract. The present study investigates into the correlation of primary and secondary functions of the locative (text, discursive) deictic means used in the Internet discourse. On the basis of the analysis it is stated that the orientation centre or the reference point for the formation and perception of product descriptions (on the web-sites of online shops) is based on the usage of deictic elements. The author arrives to the conclusion that spatial parameters of communication on commercial sites are founded through the locative deictic means that correspond traditional adjectives *here / there*. In hypertext the former performs the dominant function of discursive deixis by setting the orientation centre for user navigation on the website.

Keywords: *hypertext, Internet discourse, descriptions of goods, deixis, deictic element.*

Транспозиция средств локативного дейксиса в гипертексте

Т. А. Белецкая

Аннотация. Статья посвящена изучению первичных и вторичных функций языковых средств локативного (текстового, дискурсивного) дейксиса в интернет-дискурсе. На основе проведенного анализа установлено, что центр координации или точка отсчета формирования и восприятия электронных текстов описаний товаров закладывается на основе использования дейктических элементов в их структуре. В исследовании доказывается, что пространственные параметры коммуникации на сайтах онлайн-магазинов закладываются через локативные дейктические элементы, соответствующие традиционным определителям *here / there*, которые благодаря транспозиции выполняют в гипертексте доминирующую функцию дискурсивного дейксиса, закладывая ориентационный центр навигации пользователя интернет-сайта.

Ключевые слова: *гипертекст, интернет-дискурс, текст описание товара, дейксис, дейктический элемент.*

Der Kommunikationsprozess in den Fernsehnachrichten

O. Chaikovska

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Politechnic Institute" Kyiv, Ukraine

Paper received 05.09.17; Accepted for publication 12.09.17.

Annotation. Der Beitrag ist der Untersuchung von audiovisuellen Medien und zwar Fernsehnachrichten gewidmet. Beim Fernsehen verbindet sich das Gesprochene mit dem Gesehenen. In diesem Beitrag wird untersucht, wie die verbale Sprache mit den nonverbalen Mitteln zusammen funktionieren, wie die Nachrichten im Fernsehen verstanden werden und wie möglichst objektiv, einfach und klar von Zuschauern angenommen werden. Man sieht den Text als Mittelpunkt der Fernsehnachrichten, der aber Bilder als Begleitmaterial für das bessere Verständnis verwendet.

Schlüsselwörter: *Medien, Fernsehnachrichten, Nachrichtentext, gesprochene und geschriebene Sprache.*

Einleitung. Die Rolle der Massenmedien ist heutzutage so groß, wie sich vor 50 Jahren noch niemand hätte vorstellen können. Wie die Situation weiter aussieht, können wir nur erahnen. Sicher ist jedoch, dass Medien heutzutage auf allen Sprachebenen erforscht werden.

Der Kommunikationsprozess, der über die Medien verläuft, hat seine eigene "Sprache", da kein beständiges Feedback wegen der Abwesenheit eines unmittelbaren Kontaktes zwischen dem Sender und dem Empfänger möglich ist. Die Mitteilungen sollen so gebildet werden, dass es keine Missverständnisse gibt. Bei den audiovisuellen Medien ist in der Regel die Sprache, d.h. das gesprochene Wort wichtig, beim Fernsehen wird das Gesprochene mit dem Bild verbunden, wobei Gestik, Mimik und Körpersprache mitagieren. Handlungen und Situationen schaffen einen besonderen Kontext, in dem sich der Moderator verbal äußert, dieser Kontext führt zur Verständniserleichterung. Dabei können aber Diskrepanzen zwischen beiden Bedeutungssystemen entstehen, was zur Verwirrung und zum Zweifel an der Objektivität der Mitteilung führt [5].

Die Auswahl von Nachrichten hängt davon ab, welche Meldungen und welches Bildmaterial zur Verfügung stehen. Bilder sind für das Fernsehen sehr wichtig, weil sie authentisches Material vermitteln. Deswegen wird den Fernsehnachrichten ein hoher Grad an Glaubwürdigkeit zugeschrieben. Der Text darf aber auf gar keinen Fall vernachlässigt werden. Das Fernsehen vermittelt nicht nur einen visuellen Eindruck, sondern ist ein Wortmedium.

Es entsteht die Frage, ob die Bilder ohne Text (und umgekehrt) verständlich sind. Wenn der Text vom Blatt abgelesen wird, kann sich der Zuschauer auf die optische Erscheinung des Sprechers konzentrieren, statt den vorgetragenen Informationen zu folgen [7, c. 116].

"Nachrichten im Fernsehen sind durch den besonderen Kontrast ungewöhnlicher Ereignisse – Kriege, Katastrophen, Spitzengespräche - mit fixierten Strukturen – Sprachstile, Präsentationsformen, Programmschemata – gekennzeichnet" [7, c. 118].

Kurzer Überblick der Autoren, die in diesem Themenbereich forschten**.** Wie die Nachrichten verstanden werden und ob sie in der Erinnerung bleiben, ist auch ein wichtiger Punkt in der Nachrichtenforschung. Zu diesem Thema haben viele grundlegende Arbeiten Burger [1], Nerius [6], Zubayr [11] und andere veröffentlicht. Wir gehen davon aus, dass im Moment Informationssendungen als Informationsquelle populärer als Druckerzeugnisse sind. Diese Frage wurde von den Wissenschaftlern des Hamburger Hans-Bredow-Instituts sowie von Straßner [9], Thorn [1] und Koszyk [3] erforscht. Ihre Schlussfolgerungen zeigten, dass Probleme wie z. B.: unklare Formulierungen, Schwierigkeiten bei der Konzentration und zu wenig zur Verfügung stehende Zeit pro Thema auftraten. Auch hat es sich ergeben, dass bei einer größeren Ausführlichkeit keine Langweile auftritt, sondern der Nachrichtentext besser zu erfassen ist. Die Rekonstruktion der Meldungen hängt auch davon ab, in welchem Maße das Berichtete von den Zuschauern als bedeutsam wahrgenommen wird. Zu diesem Thema haben viele grundlegende Arbeiten Burger, Nerius, Zubayr und andere veröffentlicht.

Das Ziel. Es muss untersucht werden, wie die Nachrichten und zwar der Nachrichtentext verfasst werden und wie sie für die Zuschauer verständlich gemacht werden.

Weiterhin ist zu erwähnen, dass nicht alle Nachrichten sich für das Medium Fernsehen eignen. Nachrichten über abstrakte Zusammenhänge, z. B. in der Wirtschaft, führen dazu, dass es eine Art Diskrepanz zwischen der visuellen Darstellung und dem gesprochenen Wort gibt. "Die Erinnerung von Fernsehnachrichten wird weniger durch sachliche Logik als durch die Alltagsrationalität der Rezipienten bestimmt" – so Plake [7, c. 12].

Massenmedien beeinflussen die Menschheit auch sprachlich. Sie haben einen besonderen Sprachstil, in dem die Nachrichten berichtet werden. Diesen Sprachstil benutzt man, um die besondere Art und Weise der Kommunikation mit dem Leser, Hörer bzw. Zuschauer zu definieren, die für jede einzelne Massenmedienart charakteristisch ist [2]. Es ist bekannt, dass jede Massenmedienart mit ihrem Publikum auf eine besondere Weise kommuniziert, indem sie für die Textkommunikation stehende stilistische und rhetorische Mittel benutzt. So z. B. ist für die Zeitungspresse ein bestimmter Stil kennzeichnend, für populäre Medien jedoch ein anderer Stil usw. Das alles hängt auch von textexternen Faktoren ab, die zu den politischen, geschichtlichen, kulturellen, ideologischen und sozialen Bereichen gehören können. Die Sprachstile der Nachrichten können rein offiziell sein, wie es zur Zeit der Sowjetunion war, oder unpersönlich, wie z. B. der durch sein Streben zur Objektivität bekannte BBC-Stil, oder der absichtlich familiäre Stil aller Unterhaltungsradio- und Fernsehprogramme.

Ergebnisse und ihre Beschreibung. Eine Analyse der Massenmedien auf intralinguistischem Niveau setzt voraus, dass der Einfluss der massenmedialen Mittel auf die Funktion der Sprache im Rahmen eines kulturellen

 ©|*O. Chaikovska 2017*

Gebiets stattfindet. Die Sprache der Massenmedien tendiert dazu, klare sprachliche Stilgrenzen verschwinden zu lassen, Umgangssprache zu verbreiten (in Nachrichten, Kommentaren und Informationsanalysen) sowie einen falschen Sprachgebrauch (eine falsche Betonung bzw. grammatische Fehler) zu popularisieren und die Sprachnorm allgemein unter dem Gebrauch von Jargonismen, Vulgärsprache u.s.w. herabzusetzen.

Die Tendenz zur Nivellierung klarer Stilunterschiede in der Mediensprache wird von vielen Wissenschaftlern untersucht. Wahrscheinlich ist sie davon abhängig, dass das Paradigma des Mediendiskurses sich sehr dynamisch entwickelt. Die Haupttypen von Medientexten sind Nachrichten, Kommentare und Analysen, Publizistik (Features, Feuilleton) und Werbung. Sie sind insofern miteinander verbunden, als dass sie sich in einer zeitlichen Nähe befinden und selbstverständlich aufeinander einwirken (Informationsprogramme werden beispielsweise durch Werbung unterbrochen). Manchmal führt das zur Entstehung von neuen stilistischen „Hybriden" z. B. Infotainment. Wenn in ein Informationsprogramm Unterhaltungselemente integriert werden, bedeutet das das Streben der Massenmedien nach einem breiteren Publikumskreis.

Forscher stellen auch eine Annäherung der Normen von mündlicher und schriftlicher Sprache in den Massenmedien fest, was durch ihre funktional-technischen Besonderheiten an sich bedingt ist. Die Schaffung und Verbreitung von Medientexten schließen solche speziellen Techniken ein, wie Lesen von Laufschriften, die Übertragung eines primär mündlichen Textes (z. B. eines Interviews, in eine schriftliche Form der Publikation), die Integration einer Spontanrede und einer vorbereiteten Rede und die Vermengung der Umgangssprache mit dem Literaturstil. Immer weniger ähnelt die Pressesprache dem Pressestil. Die Umgangssprache dringt in die offizielle Informationssprache der Massenmedien ein, was die Sprachkultur beeinträchtigt [11].

Die Sprache der Massenmedien hat ein hohes Prestige, die modernsten Verbreitungsmittel sind in einer Informationsgesellschaft ein Modell der Nationalsprache. Im Großen und Ganzen schafft sie auch Literaturnormen, indem sie das Wahrnehmen von Politik, Ideologie, Kunst und Literatur beeinflusst.

Laut Harald Burger schaffen die Moderatoren der Fernsehnachrichten mit ihren festen Blicken in die Kamera eine face-to-face Situation, mit deren Hilfe in fiktiver Form eine direkte Kommunikation entstehen soll [1, c. 3]. Sie lesen entweder vom Blatt ab oder benutzen einen Teleprompter, was den Eindruck verstärkt, als spräche der Moderator nur mit dem bestreffenden Zuschauer.

Eine primär mündliche Kommunikation ist mithilfe des Fernsehens möglich, aber sie entpuppt sich eher als eine sekundäre Version, denn der Zuschauer und seine Anwesenheit bleiben inszeniert. Der Zuschauer befindet sich in einer Situation, in der die Informationen nur in eine Richtung verlaufen.

In der Nachrichtensprache sind die Übergänge von der geschriebenen zur gesprochenen Sprache besonders auffällig. Das wird in der technischen Verfahrensweise verdeutlicht, denn die Nachrichten werden von den Moderatoren von vorkonzipierten Manuskripten (oder einem Prompter) abgelesen. Dieses Gerät sieht der Zuschauer nicht, denn es steht direkt neben der Kamera, um den Eindruck zu vermitteln, der Moderator spräche frei. Das Medium ist mündlich, die Konzeption aber schriftlich. Konzeptionell kann die Sprache der Nachrichten zur geschriebenen Sprache gezählt werden, denn der Text, der gesprochen wird, ist nicht frei formuliert, sondern wird spontan gesprochen.

Es soll erwähnt werden, dass viele Eigenschaften, die für den mündlichen Sprachgebrauch typisch sind, wie z. B.: Anakoluthe, Ellipsen, Pausen oder Partikeln, dort sehr selten oder gar nicht antrifft. Nach Nerius [6, c. 832] wird gesprochene Sprache „lautlich realisiert und akustisch aufgenommen" und geschriebene Sprache „graphisch realisiert und optisch aufgenommen". Das trifft auf die Nachrichtensprache nur teilweise zu, da sie auf der Produzentenseite graphisch realisiert wird und vom Rezipienten akustisch aufgenommen wird. Aber es können Schwierigkeiten entstehen: der Rezipient sieht den Text nicht als Ganzes, sondern seine Wahrnehmung hängt von der Betonung und Akzentuierung des Sprechers ab. Die Sprechgeschwindigkeit des Moderators entspricht nicht immer der Hörgeschwindigkeit des Empfängers, der keine Möglichkeit hat, zurückzublättern oder etwas wiederholt zu lesen. Der Moderator kann auch non-verbale Mittel wie z. B. Mimik und Gestik einsetzen, um den Inhalt des gesprochenen Textes deutlicher zu machen. Vielen Forschungen nach sollten die Bewegungen im Studio vermindert werden, denn es führt zur Verringerung der Glaubwürdigkeit [6, c. 833]. Es gibt keinen Kommunikationspartner, kein Kontakt ist möglich und Sender und Empfänger teilen keinen gemeinsamen Wahrnehmungsraum, deswegen müssen die sprachlichen Mittel bzw. Formulierungen das Verständnis sichern.

Der Text steht sowieso im Mittelpunkt der Nachrichten, er kann ohne Bebilderungsmittel verstanden werden. Die Frage ist nun, wie der Text umfassend verstanden werden kann, damit keine Rückfragen entstehen. Im Prinzip bleibt der Zuschauer mit dem Gesehenen und Gehörten allein. Wenn der Empfänger den Text nicht versteht, schaltet er um. Deswegen sind die Journalisten und Redakteure bemüht, den Text so zu gestalten, dass er möglichst verständlich auf den Zuschauer wirkt. Denn die Textverständlichkeit ist der wichtigste Bestandteil in diesem Informationsbereich. Das steht sogar im Bildungsauftrag: "Die Informationen müssen so gestaltet, so angeordnet und so präsentiert werden, dass jeder Interessierte in der Lage ist, sie auch zu verstehen... Ein gesprochenes Wort muss gehört, d.h. akustisch aufgenommen und sofort verstanden werden" [9, c. 50].

Es entsteht die Frage, unter welchen Bedingungen ein Nachrichtentext verstanden werden kann. Der Sender kann nur durch Rückfragen prüfen, ob etwas verstanden wurde oder nicht. Aber das ist nicht der Fall. Es existieren sogar Ratschläge aus linguistischer, praktischer und psychologischer Perspektive zur Verbesserung der Verstehungsmöglichkeiten. Die Sprache sollte einfach sein, wobei aus linguistischer Hinsicht kurze Sätze oder der Verbalstil verstanden werden. Um alle Sinne des Zuschauers anzuregen und um den Empfänger neugierig

zu machen, muss der Text spannend und persönlich formuliert sein.

Im Bereich der Massenmedien richtet sich der Text an mehr als einen Adressaten, deswegen kann er nicht individuell formuliert werden. Das Publikum bildet eine heterogene Gruppe, die verschiedene Meinungen, soziale Schichten, Intelligenz und Rezeptionsgewohnheiten vereint. Daraus resultiert jedoch kein einheitliches Verstehen, der Journalist kann sich nicht auf einen besonderen Zuschauer einstellen. „Wer allen etwas sagen will, kann nur wenigen Spezifisches sagen. Wer Spezifisches sagt, schließt viele aus“ [3, c. 75]. Zwar können verschiedene Gruppen der Zuschauer für einzelne Sendungen spezifiziert werden, sodass ein Journalist einen Text speziell für solche Gruppen produzieren kann. Der Verstehungsprozess wird durch unterschiedliche Komponenten bestimmt. Der Zuschauer soll den Eindruck haben, ihm ist alles verständlich, sonst sinkt die Aufmerksamkeit und das Interesse nimmt ab.

„Wenn komplexe Sachverhalte durch bildhafte Vergleiche veranschaulicht werden, sich beim näheren Hinsehen jedoch als Problemverkürzung herausstellen und somit zu Missverständnissen führen können. Der Produzent bewegt sich also zwischen den Polen Komplexität und Banalität, deren adäquate Gewichtung seine Aufgabe darstellt“ [8, c. 103].

Der ideale Fall wäre, wenn Sender und Empfänger, also der Textproduzent und der Rezipient, über die gleiche Grammatik und die gleichen lexikalischen Einheiten verfügen würden. Aber der Fall kann nicht angenommen werden. Der Verfasser des Textes muss davon ausgehen, dass die Sprache eines durchschnittlichen Zuschauers unkompliziert und einfach ist, dass dieser über einen geringeren Wortschatz als z. B. der Textproduzent verfügt, der in der Regel auf Grund erworbener Ausbildung die Texte verfasst. Der fachsprachliche Charakter ist gut in den Nachrichten zu sehen.

Die gesprochene Sprache hat ein paar Merkmale, die die Verständlichkeit des Textes erleichtern, zum Beispiel kurze Sätze, Verbalstil, geläufige Wörter, wenig Passiv und wenige Fremdwörter. Aber sehr häufig stehen die Journalisten unter Zeitdruck und können diesen Vorsätzen, die Verständlichkeit zu erleichtern, nicht entsprechen. So bleiben die oben erwähnten Eigenschaften eher eine Theorie. In der Realität benutzt man in den Nachrichten eine elitäre Sprache, die eigentlich eine Schreib- oder Lesesprache ist. Es entsteht die Frage, auf welche Weise kontrolliert werden kann, wie die Rezipienten die Nachricht verstanden haben. Diese Frage kann auf Basis einer Befragung beantwortet werden. Aber solche Befragungen sind wenig aufschlussreich, weil sie auf dem Gedächtnis des Zuschauers basieren, das defizitär arbeitet.

Neben textlichen Komponenten ist es empfehlenswert, Grafiken und Fotos einzusetzen, denn es hat sich gezeigt, dass eine Hintergrundeinblendung, mit der die Nachrichten begleitet werden, die Verständlichkeit erhöhen kann.

Die Journalisten müssen solche Formulierungen konstruieren, die für die gesprochene Sprache üblich sind. Denn alle Situationen in der Kommunikation fordern solche Äußerungen, die speziell von einem professionellen Textproduzenten geplant werden [10, c. 138]. „Zwischen dem reflektierten Formulieren in der geschriebenen Sprache und dem freien Formulieren in gesprochener Sprache existiert eine Zwischenform: das reflektierte Formulieren in geschriebener Sprache (mit einem fertigen Manuskript) zum Zwecke des Sprechens“ [4, c. 23].

Schlußfolgerung. In der Schlussfolgerung kann man sagen, dass Fernsehnachrichten in ihrer one-way-Kommunikation monologisch funktionieren. Die Nachrichtentexte werden unter Verständniskontrolle verfasst, so dass der Prozess der Kommunikation langsamer stattfindet. Deswegen wird der Text an Zuschauer gerichtet, die anonym sind, und kann nicht individuell verfasst werden; es gibt eine Themenfixierung. Der Text liegt schriftlich vor und ist potenziell wiederholbar, aber für den Rezipienten ist das nur bedingt möglich. Mimik und Gestik werden sparsam verwendet. Die Rahmenbedingungen, in denen sich die Nachrichtentexte befinden, beeinflussen die lexikalische und syntaktische Struktur dieser Texte. Die Nachrichtensendungen sind schriftsprachlich orientiert.

LITERATUR

1. Burger, Harald. Sprache der Massenmedien // 2.durchg.und erw. Aufl. Berlin, New York 1990. 388 S.
2. Hölig, Sascha. Nachrichtennutzung im Wandel: Neue Plattformen, Endgeräte und Zugänge. In: Media Perspektiven 11/2014. Seite 530-538.
3. Koszyk, K./ Pruys, K. dtv Wörterbuch zur Publizistik // München 1969. 541 S.
4. Kuhn, Jeanette. Sprechen im Hörfunk–Geschriebene oder gesprochene Sprache? Untersuchungen zur medial bedingten Variation im Deutschen // Bochum 1995. 156 S.
5. Mehne, J. Die Nachrichtenjournale tagesthemen und heute journal // Springer Fachmedien Wiesbaden 2013, 189 S.
6. Nerius, Dieter. Gesprochene und geschriebene Sprache // In: Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. Hg.v. Ulrich Ammon /Norbert Dittmar /Klaus J. Mattheier. Erster Halbband. Berlin, New York 1987. S. 832–842 (Handbücher zur Sprach und Kommunikationswissenschaft Bd.3.1).
7. Plake, Klaus. Handbuch Fernsehforschung. Befunde und Perspektiven // VS Verlag für Sozialwissenschaft\ GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden 2004. 403 S.
8. Schlicker, Ina. Sekundäre Oralität als Form moderner Medienkommunikation. Linguistische Untersuchungen zur Sprache der Fernsehnachrichten // Bochum 2003. 291 S.
9. Straßner, Erich. Fernsehnachrichten. Eine Produktions-, Produkt- und Rezeptionsanalyse // Tübingen 1982. 531 S.
10. Thorn, Beate Maria.Hörfunkmagazine. Zum Einfluß publizistischer Produktionsbedingungen auf das Sprachverhalten von Hörfunk Journalisten.Tübingen 1981. 323 S.
11. Zubayr, Camille. Die Informationsqualität der Fernsehnachrichten aus Zuschauersicht // In: Media Perspektiven 6/2013. S. 322-338.

REFERENCES

1. Burger, Harald. Language of mass media // 2.extended edition. Berlin, New York 1990. 388 P.
2. Hölig, Sascha. News in transition: new platforms and access points. In: Media perspectives 11/2014. P. 530-538.
3. Koszyk, K./ Pruys, K. Dictionary of journalism // Munich 1969. 541 P.
4. Kuhn, Jeanette. Speaking in written or spoken language? Investigations of the medial variation in German // Bochum 1995. 156 P.
5. Mehne, J. The news journals tagesthemen und heute journal // Springer Fachmedien Wiesbaden 2013, 189 P.
6. Nerius, Dieter. Written and spoken language // In: Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society.. Ulrich Ammon /Norbert Dittmar /Klaus J. Mattheier. Berlin, New York 1987. P. 832–842 (Manuals in language and communication science Bd.3.1).
7. Plake, Klaus. Manual of tv research. Findings and perspectives // Publisher for Social Science \ GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden 2004. 403 P.
8. Schlicker, Ina. Secondary orality as a form of modern media communication. Linguistic research of language in television news // Bochum 2003. 291 P.
9. Straßner, Erich. Television news. Production, product and recipe analysis // Tübingen 1982. 531 P.
10. Thorn, Beate Maria. Radio Magazine. The influence of public relations on the language behavior of radio journalists. Tübingen 1981. 323 P.
11. Zubayr, Camille. The information quality of television news from the viewer's point // In: Media perspectives 6/2013. P. 322-338.

The communication process in television news

O. Chaikovska

Abstract. The article is devoted to the study of audiovisual media namely television news. Television connects spoken language with the written words.This paper investigates how the verbal language works together with the non-verbal means , how the messages are understood on television and tends be as objective as possible, simply and clearly accepted by viewers. One sees the text as the center of the television news, but it uses the video or photo as a tool for better understanding.

Keywords: *Media, television news, message text, spoken and written language.*

Процесс коммуникации в телевизионных новостях

Е. Чайковская

Аннотация. Статья посвящена исследованию средств массовой информации, а именно телевизионным новостям. В статье рассмотрено как происходит коммуникативный процесс в новостях, как взаимодействуют вербальные и невербальные языковые средства. Текст является ядром телевизионных новостей, но при этом используется большое количество изображений для его лучшего понимания и иллюстрации.

Ключевые слова: *медиа, телевизионные новости, устная и письменная речь, новостной текст.*

Репрезентація концептуальних сфер простору й часу в системі іменників і прикметників давньогрецької мови

Є. С. Чекарева

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна м. Харків, Україна

Paper received 05.09.17; Accepted for publication 10.09.17.

Анотація. У статті розглядаються особливості репрезентації просторових і часових уявлень еллінів в системі іменників і прикметників давньогрецької мови. Послідовно проводиться думка про те, що специфіка організації системи іменників і прикметників локативно-темпоральної семантики, їх кількісний склад в окремих лексико-семантичних групах безпосередньо пов'язуються з особливостями світобачення носіїв давньогрецької мови й відповідають особливостям мовної репрезентації концептосфер простору й часу.

***Ключові слова**: іменник, прикметник, концептуальні сфери, просторово-часові відношення, семантика, компонентний аналіз.*

Вступ. Важливим принципом сучасної парадигми лінгвістичних досліджень, зокрема вивчення проблем категоризації й концептуалізації простору і часу, є антропоцентричний підхід до мовних явищ. Інтерес до людини як центру всесвіту та людських потреб, що зумовлюють різні типи діяльності, можна простежити в багатьох фундаментальних науках. Їх досягнення широко застосовуються в лінгвістиці, де мовний матеріал розглядається з урахуванням чуттєвих, моторних, психофізіологічних властивостей людини. Значущим для сучасних лінгвістичних досліджень проблематики простору й часу є посилена увага до їх національно-культурних складових. Спільність і універсальність деяких законів для різних мов обумовлені однаковою фізіологією людського організму, спільним шляхом виникнення мови та її функціями.

Огляд публікацій. Проблеми мовної об'єктивації результатів пізнавальної діяльності людини в останні десятиліття стали предметом дослідження нової галузі мовознавства – лінгвоконцептології, методологічним базисом якої є аналіз мовного матеріалу в мультидисциплінарній перспективі. Найбільш тісно лінгвоконцептологія взаємодіє з лексичною семантикою.

Оперативною одиницею мовної свідомості, яка, з одного боку, є частиною мовної картини світу, а з іншого – інструментом її утворення, є концепт, який є одиницею ментальних та психологічних ресурсів свідомості, що відображає знання і досвід людини. Проблемі визначення концепту як одиниці ментальних та психологічних ресурсів свідомості й певної структури, яка відображає знання і досвід людини, присвячено численні праці мовознавців (Р. Джекендофф [9], С. А. Жаботинська [4], А. П. Бабушкін [1], О. О. Селіванова [7], О. С. Кубрякова [5], А. М. Приходько [6], Дж. Лакофф [10], А. Вежбицька [2] та ін.). Різні погляди науковців щодо базових ознак і структурних особливостей концепту сприяють формуванню цілісного уявлення про цей феномен людської свідомості.

Ключовим для нашої роботи є розуміння лінгвокогнітивної моделі концепту як єдності трьох складників – поняття, образу й оцінки [6]. Поняттєвий субстрат концепту, який відображає його денотативну основу, має когнітивно-семантичний характер й позначається комунікативною значущістю, перебуває в центрі уваги нашого дослідження.

Реалізація концепту як продукта когнітивної й духовної діяльності певної лінгвокультурної спільноти відбувається, в першу чергу, в мові й мовленні, причому головним і найбільш продуктивним прийомом є лексична об'єктивація концепту. Основна оперативна одиниця цього способу репрезентації концепту – лексичний знак – вбирає в себе узагальнений зміст численних форм його позамовного референта, оформлює когнітивно-семантичний простір концепту, виступає вербалізатором поняттєвого субстрату.

На думку В. С. Дорменєва, поняттєвий субстрат концепту виявляється на основі дослідження словникових дефініцій лексеми, яка його об'єктивує. Словникова стаття є джерелом отримання не лише лінгвістичних даних, а й загальнокультурної інформації. У дефініційній частині словникової статті лексеми міститься інформація про обсяг, зміст і межі поняття, що дозволяє вивчити специфіку поняттєвого субстрату концепту. За ілюстративною частиною встановлюються дискурсивні властивості мовної одиниці, в результаті чого вивчається образно-перцептивнний та оцінний складники концепту. Усе це дає підстави вважати словникові статті культурологічно релевантним матеріалом для вивчення лінгвоконцептів різних типів [3, с. 75].

Мета нашої роботи полягає в комплексному дослідженні концептокорпусу, що сформувався в еллінів як результат осмислення феноменів простору й часу в їх багатовимірності і набув мовної об'єктивації в розгорнутій системі лексичних одиниць. Аналіз словникових дефініцій, які містять інформацію про поняттєве ядро концептів, дає змогу класифікувати лексеми за лексико-семантичними групами й підгрупами і дослідити специфіку вербалізації різних сегментів концептуальних сфер простору й часу лексичними засобами давньогрецької мови.

Матеріали і методи. Можливість комплексного вивчення як концептуального, так і лексичного корпусу в когнітивно-семантичній площині простору й часу, встановлення в них універсальних й етноспецифічних рис, необхідність отримання достовірних результатів вимагають осмислення системної організації означених комплексів ментальних і мовних одиниць. Наукові розвідки за різними дослідницькими напрямами підтверджують наявність польового устрою як лексико-семантичної системи мови, так і концептуального корпусу її носіїв. Вивчення концептуальних сфер простору й часу і корпусу лексем відповідної

 ©|*Y. S. Chekareva 2017*

семантики як ієрархічних структур упорядкованих елементів дає можливість поєднання принципів концептуального аналізу й семантичного, виявляючи, з одного боку, специфіку репрезентації знання про довкілля у різних знаках, а з іншого, – розкриваючи зміст знака, що може містити інформацію про різні типи знання. Робота такого двобічного характеру дозволить комплексно й повноцінно представити специфіку мовної картини світу давніх греків.

Моделювання й опис концептів у межах концептосфер як особливого роду інформаційних структур здійснюється через концептуальний аналіз – головний метод логічного аналізу мови в когнітивній лінгвістиці. Проблемним питанням концептуального аналізу є пошук відповідної метамови опису концептів. У пошуках такої метамови дослідники часто звертаються до методик, добре розроблених у межах семантичного аналізу, зокрема компонентного аналізу [8, с. 262–264].

У нашій роботі ми застосовуємо метод компонентного аналізу лексики в межах лексико-семантичних груп, які визначаються для кожної частини мови окремо. Означений підхід до вивчення лексем просторово-часової семантики уможливлює накладання ієрархічно структурованих полів концептосфер простору й часу на відповідні структурно організовані групи лексем у функційно-семантичних полях. У результаті поєднання понятєвих і мовних ієрархічних структур маємо можливість дослідити особливості репрезентації різних ділянок концептосфери простору й часу лексичними засобами давньогрецької мови, виявити універсальні й етноспецифічні риси осмислення простору й часу еллінами через встановлення функційності й частотності вживання лексем, які вербалізують окремі сегменти досліджуваних когнітивно-семантичних просторів. Статистичний аналіз в межах лексико-семантичних груп дозволяє встановити ціннісний потенціал досліджуваних концептів для давньогрецької лінгвокультури, оскільки ступінь різноманіття знакової репрезентації певного концепту безпосередньо вказує на його актуальність і значущість для етносоціуму.

Результати та їх обговорення. Вивчення просторово-часової лексики в давньогрецькій мові пропонується на матеріалі таких кардинальних частин мови, як іменник і прикметник, що репрезентують сутнісні особливості об’єктів і явищ, їх стабільні та нестійкі характеристики в просторі й часі відповідно.

Система просторових іменників репрезентує концептуальне поле «Простір» і включає одиниці, які безпосередньо вказують на різні типи простору, їх складові частини, об’єкти тощо (власне просторові іменники (загалом 8147 лексем), напр.: γῆ, ἡ земля, поверхня землі; κύκλος, ὁ небосхил, небесна височінь; οὐρανός, ὁ небо; παράδεισος, ὁ рай; χθών, ἡ земля, ґрунт, світ, всесвіт; ἑσπέρα, ἡ захід; ἕως, ἡ схід; ἄρκτος, ὁ північний полюс, північ; βάρβαρος, ἡ негрецька країна; αὐλών, ἡ протока; δέλτα, τό дельта (річки); θάλασσα, ἡ море; κόλπος, ὁ затока, бухта; λίμνη, ἡ стояча вода, болото, водойма, лиман, озеро, затока; πηγή, ἡ струмок, потік, джерело; αἶπος, τό висота, круча, гора; ἀκτή, ἡ крутий морський берег; ἴδη, ἡ лісиста гора та ін.), та лексеми, які набувають просторових характеристик за певних контекстуальних умов завдяки здатності людини представляти будь-яку сутність в обмеженому фізичному просторі як об’єкт або вмістилище (невласне просторові іменники (загалом 2196 лексем), напр.: ἰδέα, ἡ вигляд, зовнішність; ἰσχνότης, ἡ худорлявість; κάλλος, τό краса; ὑγίεια, ἡ здоров’я; νόσος, ἡ хвороба, нездужання; σπάσμα, τό спазм, судома; ὕπνος, ὁ сон, сонливість, сонливий стан; ἀγρυπνία, ἡ неспання, безсоння; βούβρωστις, ἡ невгамовний голод та ін.).

Іменники темпоральної семантики репрезентують концептуальне поле «Час» і об’єднуються в систему, що складається з групи власне темпоральних субстантивів, які вказують на конкретні проміжки та інтервали в часі – тривалості та моменти відносно або безвідносно встановленого часу (загалом 392 лексеми, напр.: ἀριθμός, ὁ тривалість, проміжок; ἐνιαυτός, ὁ цикл часу, вік, століття; ἀκμή, ἡ розквіт, зрілість; γενεά, ἡ вік; γένεσις, ἡ виникнення, походження, народження; γῆρας, τό старість; ἥβη, ἡ юність, молодість; ἀθανασία, ἡ безсмертя; αἰών, ὁ, ἡ вічність; ἐνιαυτός, ὁ цикл часу, рік; ἔαρ, τό весна; θέρος, τό літо; μετόπωρον, τό осінь; χειμών, ὁ зимова пора, зима) та групи невласне темпоральних іменників, які характеризують об’єкти живої та неживої природи, специфіку дій та процесів у часі (загалом 6794 лексеми, напр.: ἀκροτελεύτιον, τό кінець, завершення; ἀμοιβή, ἡ зміна, чергування; ἀρχή, ἡ початок, заснування; δρόμος, ὁ біг, змагання з бігу, пробіг; ἔργον, τό справа, робота, вплив, діяльність; ἧμα, τό метання списів; ἔξοδος, ἡ урочиста хода, процесія; ἁγιασμός, ὁ освячення, очищення; βακχεύματα, τά вакхічні свята або містерії; βάπτισμα, τό хрещення; γάμος, ὁ шлюб, шлюбна церемонія; γενέθλια, τά свято на честь дня народження; Διονύσια, τά Діонісії та ін.).

У давньогрецькій мові лексико-граматичний клас іменників включає в себе одиниці як конкретно-предметного, так і абстрактного значення, різної семантичної глибини й наповнення. У розглянутих групах іменників просторової і часової семантики яскраво виділяються риси як об’єктивного, так і суб’єктивного осмислення світу людиною античної доби. Оцінка всесвіту й довкілля, змін стану об’єктів, характеру тривалості й спрямованості процесів у просторі й часі зумовили формування специфічних концептуальних структур, об’єктивованих у системі іменників. Найбільш яскраво в семантичній структурі давньогрецьких іменників представлено поняття межі у просторі й часі, визначеної й невизначеної тривалості процесів, специфіки їх здійснення відносно об’єктів і локусів. Поширеним є принцип найменування просторових і часових реалій через назви частин тіла, періоди становлення й розвитку людини. Антропоцентричний принцип організації субстантивної лексики, характерний для багатьох мов, особливо в архаїчні періоди становлення й розвитку народів, поєднується з географічним, історико-культурним, релігійно-філософським компонентами формування мовної картини світу давніх греків.

Зіставлення кількісних показників складу лексико-семантичних груп іменників у функційно-семантичних полях простору й часу дозволило сформувати уявлення про специфіку організації ядерної й

периферійної зон відповідних концептуальних полів. У концептуальному полі простору ядерна зона, репрезентована групою власне просторових іменників, що об'єктивують уявлення про типи простору й об'єкти в ньому, значно ширша за периферійну зону, представлену іменниками, які вербалізують уявлення про стан істот і неістот, рух і розташування об'єктів у просторі, абстракції різного характеру – 8147 і 2196 лексем відповідно (79 % і 21 %). Це цілком можна пояснити психофізіологічними засадами когніції, оскільки базова інформація, що є підґрунтям для формування більш складних знань, отримується людиною внаслідок сенсорних і моторних відчуттів, у центрі яких опиняється спостереження саме за типами простору й об'єктами у ньому з визначенням їх параметричних й метричних характеристик та інших властивостей, завдяки яким об'єкти сприймаються як відокремлені сутності.

У концептуальному полі часу спостерігається зворотна ситуація. Ядерна зона, репрезентована власне темпоральними іменниками, що вербалізують уявлення про конкретні часові відрізки (тривалості й моменти визначеного й невизначеного характеру), значно вужча за периферійну, представлену невласне темпоральними іменниками, які виражають уявлення про час, сформовані опосередковано, в результаті нашарування різнокатегоріальних когнітивних структур у процесі осмислення довкілля, змін у ньому із плином часу. Так, ядерну зону репрезентують 392 лексеми, а периферійну – 6 894 (6% і 94 %). Таку специфіку організації концептополя часу також можна пояснити особливостями когнітивної діяльності людини, для якої часові характеристики є доволі розпливчастими й нечіткими, позначеними високим ступенем суб'єктивізму, внаслідок чого вони осмислюються в термінах іншого, більш конкретного досвіду, у першу чергу, просторового.

Параметричні, орієнтаційні, релятивні ознаки об'єктів у просторовому вимірі, як і характеристика тривалості, короткочасності, послідовності в часі, параметри віку, фізичного і психічного стану, соціального статусу, властиві об'єктам у часовій парадигмі відношень, складають суттєву частину семантичної структури прикметників.

Ядерна й периферійна зона концептуальних полів «Просторові ознаки об'єктів» й «Часові ознаки об'єктів» формуються залежно від ступеня конкретності, досяжності для безпосередньої оцінки людиною у її повсякденному житті, значущості й інформативності складових концептів і мають відповідний вияв на мовному рівні у складі лексичного корпусу функційно-семантичних полів простору й часу. Так, ядерна зона концептоля «Просторові ознаки об'єктів» ширша за периферійну і включає концепти, які містять конкретну інформацію об'єктивного характеру про метричні, орієнтаційні й релятивні властивості об'єктів, зокрема, розмір, форму, повноту/порожнечу, цілісність/партитивність, відношення до макропростору й відношення до мікропростору. На мовному рівні у функційно-семантичному полі простору ця зона представлена 4328 прикметниками (86%), напр.: μικρός малий, невеликий; μέγας великий; βραχύς короткий, недовгий; χειροπληθής той, що (легко) охоплюється долонею, вміщується в руці; μακρός довгий, високий, глибокий, великий; ἄπειρος безмежний; διαπρύσιος той, що далеко простягається, просторий; βαθύς глибокий; ὑψηλός високий; μέτριος середній, середнього зросту; χαμηλός низький; ἐπιπόλαιος той, що знаходиться на поверхні, поверхневий; κορυφαῖος верхній, крайній; ἀντίνωτος повернутий спиною; ἐπίτακτος відведений назад, розміщений в ар'єргарді; ἔσχατος крайній, задній; προβόλαιος виставлений уперед; κοσμικός світовий, всесвітній, земний; χθόνιος земний, наземний, підземний; οὐράνιος небесний; ὑλήεις лісовий, який мешкає в лісі; ἁλιεύς морський; ὄρειος який розташовується в горах, гірський; ἀγρότερος польовий, степовий; ἀγρότης сільський та ін.

До периферійної зони концептоля «Просторові ознаки об'єктів» входять концепти «матеріал» і «колір», а також «відношення до територій, країн, областей» і «відношення до людей, тварин». У системі прикметників ця зона об'єктивується 666 лексемами (14%), напр.: βοεικός бичачий; βύσσινος віссоновий, із найтоншого полотна; δρύϊνος дубовий; ἐλεφάντινος зроблений зі слонової кістки; δίχροος двокольоровий; ἔγγλαυκος синюватий, блакитний; ἔκλευκος бездоганно білий; ἐρεμνός темний, чорний; κιρρός лимонно-жовтий, бурштиновий; Περσικός перський; Αἰγύπτιος єгипетський; Ἀθηναῖος афінський; Βοιώτιος беотійський; Ἑλλήνιος грецький, еллінський; ἀδελφικός братський; ἀηδόνιος солов'їний; αἴγειος козячий; ἀνακτόριος господарський, хазяйський; δήμιος загальнонародний, суспільний; δούλειος рабський, невільницький.

Конкретно-часовий характер інформації про темпоральні ознаки явищ, подій, об'єктів зумовлює включення мікрополя концептів «тривалість» й «момент» до ядерної зони концептополя «Часові ознаки об'єктів» з вербалізацією у семантичній структурі 494 лексем, що складає 23% від загальної кількості прикметників, які входять до функційно-семантичного поля часу (напр.: βαιός короткий, нетривалий; δολιχός тривалий; καίριος минущий, скороминучий; ἄπαυστος безперервний, нескінченний; ἄπειρος безмежний, нескінченний; ὑπόρθριος ранній, ранковий; ἀωρόνυκτος опівнічний, пізній; μεσημβρινός полуденний; ἀπόκλιτος який схиляється до заходу; ἐαρίδρεπτος той, що зривається навесні, весняний; ἔνος торішній; λοιπός майбутній, прийдешній, наступний; προτεραῖος попередній та ін.). Периферійну зону концептополя «Часові ознаки об'єктів» формують мікрополя концептів «темпоральні ознаки істот» та «темпоральні ознаки неістот» через суб'єктивний і контекстуально обумовлений характер інформації, актуалізованої в понятєвому субстраті концептів. Вербалізація цього сегменту концептополя здійснюється великою групою прикметників (1582 лексеми), що складає 67% загального лексичного корпусу темпоральних прикметників (напр.: νήπιος малолітній; маленький; παιδεῖος дитячий; βιοθάλμιος у розквіті літ, квітучий; ἐνήλικος дорослий; γηραιός старий; γαμήλιος весільний, шлюбний; κήδειος поховальний, жалобний; δρόσιμος росистий, вологий; δυσθησαύριστος той, що швидко псується; εὐαλδής той, який пишно квітне; ἔφυδρος вологий; κρυόεις холодний, крижаний та ін.).

Таким чином, аналіз лексико-семантичних груп прикметників давньогрецької мови виявив їх важливу роль у мовній об'єктивації концептосфер простору і часу як об'єктивних категорій, що склалися в носіїв мови в процесі їх розвитку та пізнання навколишнього світу. Система прикметників повною мірою передає загальну модель уявлень про простір і час, віддзеркалюючи досвід і знання, здобуті давніми греками за час свого існування, їх ментальні здібності та тип світобачення.

Висновки. Специфіка мовної репрезентації ядерної й периферійної зони концептуальних полів «Простір» і «Час», актуалізованих в системі іменників давньогрецької мови, в цілому відповідає організації подібних зон концептуальних полів «Просторові ознаки об'єктів» й «Часові ознаки об'єктів», актуалізованих в системі прикметників. Розгорнута ядерна зона й відносно вузька периферійна зона в системі просторових уявлень і зворотне співвідношення ядерної й периферійної зон у системі темпоральних уявлень пояснюється об'єктивними чинниками осмисленнями простору й часу носіями мови.

Опис специфіки стратегій концептуалізації простору і часу в давньогрецькій мовній свідомості й аналіз першопричин такої специфіки мають доповнити і поглибити уявлення про фіксацію базових концептів простору й часу і їх функціонування в мові. Інтерпретація концептуалізації простору й часу в давньогрецькій мові має стати відправним пунктом для розуміння організації всієї будови даної мови в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1996. – 103 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и базисные концепты. – М.: Языки славянских культур, 2011. – 568 с.
3. Дорменєв В. С. Понятійний складник концепту «радість» у німецькій та англійській мовах // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2014. – № 5. – С. 75–79.
4. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных. – М.: ИЯ РАН, 1992. – 203 с.
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 555 с.
6. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. – Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. – 307 с.
7. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология. – К.: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Jackendoff R. S. What is concept? // Frames, fields, and contrasts. New essays in semantics and lexical organization. – Hillsdale, 1992. – P. 191–209.
10. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 614 p.

REFERENCES

1. Babushkin A. P. The types of concepts in lexico-phraseological system of language. – Voronezh: Voronezh University Press, 1996. – 103 p.
2. Wierzbicka A. Semantic Primes and Basic Concepts. – Moskow: Jazyki slavjanskoj kultury, 2011. – 568 p.
3. Dormeniev V. S. The Notional Component of the Concept «Joy» in German and English // Scientific Journal of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Series: Philology. Linguistics. – Lutsk, 2014. – № 5. – P. 75–79.
4. Zhabotinskaja S. A. Cognitive and Nominative Aspects of Numerals. – Moskow: IJ RAN, 1992. – 203 p.
5. Kubrjakova E. S.The language and knowledge. – Moskow: Jazyki slavjanskoj kultury, 2004. – 555 p.
6. Prikhodko A. M. The Concepts and Conceptual Systems. – Dnepropetrovsk: Belaja E. A., 2013. – 307 p.
7. Selivanova O. A. Cognitive Onomasiology. – Kyiv: Ukrainian Phytosociological Center Press, 2000. – 248 p.
8. Selivanova O. O. – Modern Linguistics: Term encyclopedia. – Poltava: Dovkillja-K, 2006, 716 p.

Representation of the Conceptual Sphere of Space and Time in the System of Nouns and Adjectives in Ancient Greek

Y. S. Chekareva

Abstract. The article deals with the nouns and adjectives of spatial and temporal semantics in Ancient Greek. The factors of forming of lexemes of such type are analyzed, and the most important of them are universal and ethno-specific peculiarities of space and time perception by native speakers. The connection between specific features of model of the world and their fixation in lexico-semantic system of Ancient Greek is determined. The analysis of quantitative and quality structure of noun and adjective groups in Ancient Greek indicates their active part in representation of different aspects of the conceptual sphere of space and time.

***Keywords**: noun, adjective, spatial and temporal relations, conceptual sphere, semantics.*

Репрезентация концептуальных сфер пространства и времени в системе имен существительных и прилагательных древнегреческого языка

Е. С. Чекарева

Аннотация. В статье рассматриваются особенности репрезентации пространственных и временных представлений эллинов в системе имен существительных и прилагательных древнегреческого языка. Последовательно проводится мысль о том, что специфика организации групп имен существительных и прилагательных локативно-темпоральной семантики, их количественный состав в отдельных лексико-семантических группах непосредственно связаны с особенностями мировоззрения носителей древнегреческого языка.

***Ключевые слова**: имя существительное, имя прилагательное, пространственно-временные отношения, концептуальне сферы, семантика.*

Пародійний характер роману Чака Паланіка «Прокляті» та підходи до його відтворення у перекладах

С. Ю. Даниліна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: sv.danilina@gmail.com

Paper received 23.08.17; Accepted for publication 28.08.17.

Анотація. У статті розглядається пародійність роману Чака Паланіка «Прокляті», що ґрунтується на обігруванні функціональних рис дискурсів екологічно-свідомого способу життя, консюмеризму, гламуру і політкоректності, та досліджуються шляхи досягнення пародійного ефекту в першотворі. Аналізуються відповідні лексико-стилістичні засоби оригіналу, специфіка їхнього комунікативного впливу і перекладацькі прийоми, що застосовуються для функціонально адекватного відтворення комунікативного ефекту в перекладах роману українською і російською мовами.

***Ключові слова**: пародія, Паланік, перекладацькі трансформації, функціонально адекватний переклад.*

Романи сучасного американського письменника Чака Паланіка, які вирізняються неконвенційними сюжетами, маргінальними героями з непростим ставленням до світу, мінімалістичним ідіостилем, характерними іронією і пародією, представляють непросте завдання для перекладача. Оскільки пародійну домінанту можна вважати одним з дискурсотвірних чинників прози Паланіка, дослідження пародійної інтонації автора в ракурсі перекладу є актуальним для її адекватного відтворення у друготексті. Метою цієї статті є розглянути способи створення пародійності у романі «Прокляті» і дослідити шляхи її відтворення у перекладах твору українською та російською мовами.

Матеріалом дослідження слугує роман Чака Паланіка «Прокляті» в оригіналі та перекладах українською та російською мовами. Завданням дослідження є з'ясувати і порівняти перекладацькі стратегії щодо передачі авторської інтенції у перекладах роману українською та російською мовами та визначити, які з них виявляються найбільш вдалими. Оскільки об'єкт нашого дослідження належить водночас до галузей перекладознавства і літературознавства, у нашій статті ми керуємося, передусім, методологією літературознавчого (або ж літературно-художнього) напрямку у перекладознавстві, залучаючи метод лінгво-перекладацького дослідження (трансформаційний, контекстуальний, компонентний, структурно-семантичний аналіз, дескриптивний, порівняльно-зіставний методи).

На сьогодні Чак Паланік є одним з найпопулярніших авторів у світі, його романи залюбки перекладаються різними мовами. Відтак, актуальність розвідки полягає у нагальності її тематики, адже пародія вважається не лише засобом творення літератури постмодерну, а і модусом сьогоднішнього життя. Це явище досліджується у філософських, літературознавчих, лінгвістичних студіях. Втім, у ракурсі перекладознавства, а тим більше, саме у прозі Паланіка, воно ще не отримало широкого висвітлення. Наша розвідка – одна з небагатьох спроб розгляду пародійності творів Паланіка з точки зору перекладознавства.

Нетрадиційний сюжет роману «Прокляті» характерний для творчого підходу Чака Паланіка. В основі твору – роздуми мертвої тринадцятирічної дівчинки, до яких вона вдається у пеклі. Незважаючи на невеселу тематику, стиль оповіді головної героїні Медісон Спенсер, а також фірмові «рефрени» Паланіка, що зустрічаються у тексті з певною регулярністю, часто викликають у читача посмішку. Своєю гумористичністю роман завдячує, насамперед, тонкому почуттю гумору, який відчувається в ідіолекті Медісон, а також самій побудові, тематиці та алюзивності роману, однією з головних рис якого є його пародійне підґрунтя, що його пояснює сам автор у численних інтерв'ю [1; 2; 3].

Прикметною рисою пародійності, характерною саме для цього роману, є обігрування характерних для певного дискурсу *функціональних* рис, наприклад, клішованості, повторюванні певних формулювань, ненатуральності тощо. Техніка досягнення пародійної тональності оповіді ґрунтується на контрастності на стильовому рівні, коли обігрується несумісність лексико-стилістичних засобів і контексту їхнього вживання.

Наскрізним прийомом у романі «Прокляті» виступає застосування кліше та формулювань, звичних для дискурсу консюмеризму, ґламуру, екологічно-свідомого способу життя, що їх головна героїня використовує у будь-яких ситуаціях (як у своєму реальному житті, так і у пекельній дійсності). Контрастність ненатуральності фраз і щоденності ситуацій з життя людей створює комічний ефект, який прослідковується впродовж всього тексту. Зауважимо, що у словах Медісон – на відміну від її батьків, для яких шаблонні вирази ґламуру і політкоректності є невід'ємною рисою мовлення, відчувається іронія, наприклад:

"<…> Other girls learned to recite the Ten Commandments. I learned to reduce my carbon footprint. In our Aboriginal Skills workshop, in Fiji, we used certified organically grown, sustainably harvested fair-trade palm fronds to weave these crappy wallets that everybody threw away"[4, с.18].

У репліці Медісон зустрічаємо популярні сьогодні сталі вирази *carbon footprint, organically grown, sustainably harvested, fair trade,* характерні для дискурсу економічно обґрунтованого і здорового способу життя. Оскільки такі концепції, знані у західних країнах, не є настільки ж популярними і розповсюдженими в Україні та Росії, то – хоча для них вже існують стандартні варіанти перекладу, для їхнього достовірного і зрозумілого відтворення перекладачеві доводиться залучити описовий переклад: *«Інші дівчатка вивчали Закон Божий – я навчалася зменшувати екологічні наслідки свого життя. На заняттях із «навичок аборигенів» ми використовували сертифіковані, вирощені за допомогою органічного добрива, зібрані в такій кількості, щоб не порушувати екосистему, придбані на паритетній основі пальмові гілки – щоб робити з них жалюгідні гаманці, які потім усі викидали геть»* [5, с.24]. – Для поняття *carbon footprint* в українській вже є сталий еквівалент «вуглецевий слід», втім, на прагматичному рівні їх навряд чи можна вважати повноцінними альтернативами. Тому цілком виправдано в українському варіанті залучений більш зрозумілий для читача описо-

 ©|*S. Yu. Danilina 2017*

вий переклад, який водночас зберігає стандартизованість та ідіоматичність вихідного тексту (ВТ). *"Organically grown"* передається через трансформацію конкретизації *«за допомогою органічного добрива»,* що звучить більш природно ніж *«органічно вирощені»*. Вираз *"sustainably harvested"* описує реалію, невідому у нашій культурі, коли процес вирощення лісів регулюється спеціальними правилами, що забезпечують оптимальний баланс їхнього використання і відновлення, а ліси, які відповідають нормам, отримують спеціальний сертифікат. Тут також описовий переклад видається найкращим варіантом. *Fair trade* – тенденція закупівлі товарів з країн, що розвиваються, за оптимальними для виробників цінами, щоб забезпечувати не лише мінімальний прибуток, а і покращення соціальних стандартів, тому альтернативним варіантом міг би бути «*придбані за оптимальною ціною пальмові гілки»*.

«Обычные девочки учили наизусть десять заповедей, а я — как сокращать свой углеродный след. В мастерской по обучению ремеслам аборигенов Фиджи (я не шучу) мы плели из сертифицированных, выращенных без удобрений, собранных без вреда для окружающей среды, а также проданных по справедливым ценам пальмовых волокон дешевые сувенирные бумажники, которые все равно потом выбрасывались» [6, с.28] - у російському перекладі замість не дуже зрозумілого «углеродного следа» можна було б залучити описовий переклад «сокращать негативное влияние моей жизни на окружающую среду», що звучав би більш «бюрократично», у виразі «выращенных без удобрений» не вистачає модного зараз прикметника *«органический»* (наприклад, *«*выращенных на органических удобрениях»), фраза «собранных без вреда для окружающей среды» - хоча і не дуже точно передає смисл оригіналу, є прийнятною з точки зору передачі загальної ідеї та запобігання надлишкової розлогості у перекладі. Водночас, треба визнати, що російський текст звучить менш виразно за оригінал через недостатню «заформульованість» російськомовних еквівалентів, що видаються радше просто розмовним описом понять, про які йдеться у ВТ. Зауважимо також, що з неясних причин Катерина Мартинкевич додає у цільовому тексті (ЦТ) коментар «я не шучу», якого не було в оригіналі, замінює «пальмове листя» на «пальмовые волокна», що деформує уявлення про вигляд гаманців, а також експліцитно виражає почуття оповідачки «все равно выбрасывались», чого не було у ВТ. Звичайно, емоційний стан Медісон легко зрозуміти, але нам видається, що стриманість у вираженні почуттів – притаманна героїні риса, тому читач має їх зрозуміти сам, без додаткових підказок, просто у результаті детального опису ситуації.

Одним з численних прийомів, що їх залучає Паланік, аби познущатися з гламурного стилю життя є обігрування його атрибутів (відомих марок одягу, взуття, косметики, годинників тощо) у контексті того, наскільки успішно вони склали тест на витривалість у пекельних умовах. Антоніна Івахненко вдається до доместикації численних власних назв марок, моделей, журналів тощо. Показовим для її стилю можна назвати такий приклад: *"Do NOT die while wearing cheap shoes. <…> anything plastic melts, and you don't want to walk barefoot over broken glass for the rest of eternity. When it comes your time, when the proverbial bell tolls for thee, seriously consider wearing a basic low-heel Bass Weejun penny loafer in a dark color that won't show dirt"* [4, с.11].

«<…> не треба вмирати, маючи на ногах дешеві туфлі. <…> пластик розчиняється при достатньо низькій температурі, а вам навряд чи хочеться цілу вічність ходити босоніж по битому склу. Коли ваш час прийде,коли славнозвісні дзвони продзвонять і по вас, серйозно замислитесь над тим, щоб взути класичні шкільні туфлі, темні (щоб не було видно бруду) і на низьких підборах, хоча б «Басс Віджинс» [5, с.17]. Перекладачка вдало включає до ЦТ описовий переклад знаної в Америці моделі "penny loafer" – мокасинів на низькому підборі з характерними прорізями на передній частині черевика. Хоча в українському і російському модному дискурсі вживається також транскрибована назва «лофер» або ж «лоуфер», перекладачка, напевне, вирішила, що не всі читачі зможуть уявити, про яке взуття йдеться. Марку черевиків транслітеровано. На нашу думку, тактика одомашнення назв, яку обрала А.Івахненко, не має очевидних вад на противагу можливому збереженню у друготексті марок і назв в оригінальному написанні, адже читачі, які з ними знайомі, легко догадаються, про що йдеться. Для читачів не настільки обізнаних з модними трендами авторська інтенція буде цілком зрозуміла з контексту. Варто відзначити також трансформацію додавання «*пластик розчиняється* (мабуть, все-таки «плавиться») *при достатньо низькій температурі»:* інформація, яка не виражається явно, а лише розуміється у ВТ, додає природності звучання українському тексту. Алюзія на рядки Джона Донна і назву роману Ернеста Гемінгвея демонструє начитаність дівчинки і «літературоцентричність» її мовлення. Медісон, взагалі, дуже часто пригадує літературних персонажів та кіногероїв, замислюється над рисами їхніх характерів, порівнює з ними своїх друзів.

«<…> не вздумайте умирать в дешевой обуви. <…> Все пластмассовое плавится. Так что если не хотите остаток вечности шлепать по битому стеклу босиком, когда по вас зазвонит пресловутый колокол, серьезно подумайте, не надеть ли мокасины. Желательно темные, чтобы не было видно грязи» [6, с.20]. Російська перекладачка вдається до тієї ж тактики транскрибування марок і назв, хоча у цьому прикладі у ЦТ наявна трансформація вилучення. Напевне, К.Мартинкевич вважала, що власна назва лоферів нічого не скаже російськомовній аудиторії, і крім того, не є суттєво важливою з точки зору прагматичної складової. Все ж таки, інтонацію Медісон, яка надає читачам чіткі рекомендації щодо марок, фасонів і кольорів, у перекладі частково загублено. Зазначимо також, що просторічний вираз «шлепать по стеклу» не видається характерним для розвиненого, лексично багатого мовлення дівчинки, яке, навпаки, тяжіє до наукоподібних, «непростих» слів. Назагал, російський переклад у цьому випадку звучить коротше за оригінал, наявна граматична трансформація членування речень.

Цікавим у цьому ж контексті є приклад трансформації додавання, яка підкреслює стилістичні риси, що з них глузує автор. Фразу "*you can smell her dime-store perfume like a mixed-fruit flavor of chewing gum or instant grape drink"*[4, с.14] українською відтворено як *«сильний сморід <…> не здатен подолати аромату її дешевих парфумів, схожого на аромат фруктів, «ідентичного натуральному», чи запаху розчинного напою «виноград»* [5, с.21]. Хоча словосполучення «ідентичний натуральному» відсутнє в оригіналі, воно видається органічним для акцентування глузливих намірів ВТ. Зазначимо, що на відтворення реалії "*dime-store per-*

fume" (буквально «парфум з магазина «Все по 10 центів») перекладачка залучила прийом смислового розвитку «дешевий парфум».

Російський переклад *«я слышу аромат ее духов из магазина «Всё за доллар», похожие на фруктовый запах жевательной резинки или шипучки»* [6, с.25], бодай не такий виразний, як український варіант, змістовно ближчий до оригіналу. Знайдені вдалий відповідник для відтворення реалії - назви магазину і влучна конкретизація «шипучка», хоча чомусь опущене означення «*виноградной* (шипучки)».

Уособленням дискурсу політкоректності у романі виступає мати Медісон, кінозірка і світська левиця, яка всиновлює на свята, а потім здає назад до притулків дітей з неблагополучних країн, підбирає стрічки благодійних організацій у залежності від кольору вбрання, посилає доньку до екологічно свідомого табору, пересуваючись на реактивному літаку, тощо. Фрази мами Медісон виступають у романі іронічними «приспівами», коли дівчинка уявляє, як би мама прокоментувала ту чи іншу ситуацію, з якою вона стикається у пеклі. Всі вони звучать у одному, політкоректному, «ключі», і хоча для створення функціонально адекватного ЦТ достатньо вдатися до тактики буквального перекладу, у деяких випадках, коли у першотексті наявні кліше або ж характерні саме для ідіолекту героїні вирази, у друготексті необхідно знайти їхній культурний відповідник.

Наприклад, для фрази "*As my mom would say, "Madison, you're dead... now, stop being so* ***needy****"* [4, с.46] слово *needy* виділено іншим шрифтом, аби підкреслити, що воно несе специфічне для жінки навантаження або ж часто нею використовується. Медісон уявляє таку фразу в ситуації, коли вона хоче побалакати з новими друзями про зв'язок між смертю і почуттям провини, що має виникнути у померлого. Однак, друзі мовчать, ніхто не торкається цієї теми, отже й Медісон не починає розмову.

А.Івахненко вдається до трансформації заміни та підбирає для українського тексту вдалий культурний відповідник, який – за своєю затертою клішованістю та незрозумілістю – цілком пасує до ідіолекту героїні: *«Мама сказала б: «Медісон, ти вже мертва… Тож припини бути такою емоційно залежною»* [5, с.56].

У російському перекладі також застосована трансформація заміни на ситуативний відповідник: *«Мэдисон, ты же покойница... Вечно ты чего-то ждешь от других»* [6, с.63]. Втім, такий переклад звучить надто «рівно», у ньому не відчувається властивого мовленню героїні колориту. Альтернативним був би варіант з описовим перекладом, що, звичайно, подовжує фразу, але може бути виправданий з точки зору збереження прагматичного рівня еквівалентності: *«Мэдисон, ты ведь умерла… Перестань демонстрировать повышенную потребность во внимании»*.

З наведених вище прикладів випливає, що у випадках пародії, що ґрунтується на функціональних особливостях певних дискурсів, часто для знаходження функціональних еквівалентів необхідно залучати перекладацькі трансформації, передусім, заміни і додавання, які надають ЦТ природного звучання і допомагають створенню адекватного прагмастилістичного ефекту. У випадках, коли у ВТ вживаються сталі вирази на позначення певних реалій, що не існують у цільовій культурі, процедурою вибору має стати описовий переклад зі збереженням функціональних рис, наявних у першотексті. Для передачі характерних рис мовлення героїв, що мають специфічні конотації у тексті роману, за принципом функціональної адекватності залучаються культурні або ситуативні еквіваленти. Як у будь-якому випадку відходження від буквального перекладу, у відтворенні пародії, що базується на функціональних рисах дискурсів, перекладачеві потрібно керуватися принципами прагмастилістичної відповідності елементів ЦТ стилістиці оригіналу та уникати уведення до тексту чужерідних компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Palahniuk, Chuck. I wrote the book while my mother was dying of cancer. An Interview with Chuck Palahniuk [E. ресурс] // The Observer. 4.09.11. – Режим доступу до журналу : http://www.guardian.co.uk/books/2011/sep/04/chuck-palahniuk-fight-club-interview
2. Palahniuk, Chuck. Damned if you do. An Interview with Chuck Palahniuk [E. ресурс]//Interview. – Режим доступу до журналу : http://www.interviewmagazine.com/culture/chuck-palahniuk-damned#page2
3. Palahniuk, Chuck. Chuck Palahniuk finds hell in an author's suite. An Interview with Chuck Palahniuk [E. ресурс] // Litreactor. 18.11.11.- Режим доступу до журналу : http://litreactor.com /interviews/chuck-palahniuk-finds-hell-in-an-authors-suite
4. Palahniuk, Chuck. Damned / Chuck Palahniuk. – New York: Anchor Books, 2012. – 256 p.
5. Палагнюк Ч. Прокляті / Чак Палагнюк; [пер. з англ. А. Івахненко]. – Харків: Фоліо, 2012. – 287 с.
6. Паланик Ч. Проклятые / Чак Паланик; [пер. с англ. Е.Мартинкевич]. – М.: АСТ, 2013. – 320 с. – Режим доступу : http://www.altbook.ru/index.php/site/damned

REFERENCES

5. Palahniuk Ch. Proklyati [Damned]. Kharkiv, Folio, 2012. 287 p.
6. Palanik Ch. Proklyatye [Damned]. Moscow, AST, 2013. 320 p. Available at : http://www.altbook.ru/index.php/site/damned

Parodic Nature of Chuck Palahniuk's 'Damned' and Approaches to Its Rendering in Translations

S. Yu. Danilina

The article examines the parodic nature of Chuck Palahniuk's novel "Damned" based on parodying the functional features of ecologically friendly way of life, consumerism, glamour and political correctness discourses, and the ways of achieving parodic effect in the source language. The corresponding lexico-stylistic resources of the original and their communicative function are discussed, as well as the translation methods employed in the Ukrainian and Russian texts to make them functionally adequate.

Keywords: *parody, Palahniuk, functionally adequate translation, translation transformations.*

Пародийный характер романа Чака Паланика «Проклятые» и подходы к его воспроизведению в переводах

С. Ю. Данилина

В статье рассматривается пародийность романа Чака Паланика «Прооклятые», в основе которой обыгрывание функциональных особенностей дискурсов экологического образа жизни, консьюмеризма, гламура и политкорректности. Исследуются пути достижения пародийного эффекта в оригинале. Анализируются соответствующие лексико-стилстические средства романа, специфика их коммуникативного влияния и переводческие приемы, которые используются для функционально адекватного воспроизведения прагмастилистического эффекта в украинском и русском переводах произведения.

Ключевые слова*: пародия, Паланик, переводческие трансформации, функционально адекватный перевод.*

Cognitive and Onomasiological Models of the Names of Pharmaceutical Forms in Comparative Perspective

T. Karlova, Y. Lukash

SE "Lugansk State Medical University, Rubizhne, Ukraine
*Corresponding author. E-mail: karlovate@gmail.com, yuliualukash76@gmail.com

Paper received 25.08.17; Accepted for publication 29.08.17.

Abstract. The article examines the cognitive and onomasiological peculiarities of the Ukrainian names of medicinal forms of medical preparations from the standpoint of diachronic onomasiology. The etymology of the names of dosage forms was studied, their classification by the criterion of "language-source" was undertaken. Within a cognitive approach, the division of the following nominative units into eight groups in terms of "onomasiological basis" was proposed.

Keywords: *onomasiology, etymology, onomasiological base, language-source, dosage form.*

Medical students and pharmacists are faced with a large number of nominative units for the denotation of dosage forms. Well-known names, at first glance, should not cause questions. However, in reality, students operate with terms, the essence of which is often not fully understood. And, of course, a misunderstanding of the essence of the name makes it impossible to fully understand the essence of the functioning of a nominative unit. Thus, studies in the field of etymology and nominative features of the names of dosage forms for their correct interpretation remain relevant. Most often, the names of medicinal forms and elements of their etymology are described in the corresponding sections of medical and pharmaceutical textbooks and tutorials [3, 6, 7], while their thorough study is quite rare [2, 8].

The aim of the work is to study the etymology and onomasiological structure of the most common Ukrainian names of medicinal forms, and also classify them according to the parameter "onomasiological basis".

The goal was to solve such problems: sampling, etymological analysis of names and their classification according to the parameters "source-language" and "onomasiological basis".

The object of the study are the Ukrainian names of medicinal forms of preparations, the subject is the cognitive and onomasiological features of the formation of these nominathemes.

The material for analysis was nominethemes, selected by the method of continuous sampling from pharmaceutical reference books and nomenclatures of dosage forms. The total number of names studied was 140: 69 in Latin and 71 in Ukrainian.

The method of etymological analysis, the comparative method, the method of component analysis, the descriptive method and the method of formalizing the obtained results were used in the work.

Scientific novelty of the work is seen in the development of cognitive and onomasiological classifications of names of medicinal forms.

The study of the selected nominative pairs in the etymological and onomasiological perspectives made it possible to draw a number of conclusions regarding the features of the formation of these names.

Etymological analysis of the Ukrainian nominathemes has shown that most of the Ukrainian names of medicinal forms are borrowed (often through an intermediary language). The "language-source'" parameter is dominated by nominative units that have Latin roots (26 units - 37%). Quantitative indices for this parameter are 35% for liquid, 50% for solid, 36% for soft forms.

Nominathemes with Proto-Slavic roots number 19 units (27%); Greek - 12 units (17%); French, Hindi, Arabic, Italian, Proto-Indo-European - 2 units (3%) respectively, as well as borrowings from Polish, Chinese, German and mixed Greek-Latin roots - 1 unit (1%), respectively.

At the same time, the frequency of use of the Ukrainian proper names is about 27%. However, even in these cases, cognitive and onomasiological models of the original Ukrainian names retain similarities with models of Latin building forms. This fact can be explained by the certain universality of the cognitive mechanisms involved by man in the process of cognition and description of the world around him.

For example, Ukr. **відвар** (from the verb варити (Eng. to cook) and Lat. decoctum (from the verb decoquere "boil"). In this case, the same onomasiological signs "process", "duration", "heating", "boiling", "water" are foregrounded. Or the Ukr. ***порошок*** (Eng. powder) from Proto-Slavic (PS) *<u>*порхъ*</u> "пыль" (Eng. dust) and Lat. **pulvis, eris m** - from Proto-Indo-Europian (PIE) **pel-* "dust, ash", with the actualization of the onomasiological sign of "the nature of the substance". Ukr. ***присипка*** from PS *cymu, съпу* "сипать" (Eng. to dust) and Lat. ***aspersio, ōnis f*** from aspergĕre "dust"; Ukr. **мазь** from PS **mazati* and Lat. ***unguentum, i n*** from Lat. *ungere* "to smear" - a sign of "method of application". Ukr. ***ковток*** from PS *kltati* "колтать, глотать" (Eng. to swallow) and Lat. ***haustus, us m*** from Lat. *haurīre* "to swallow" from PIE <u>*h_2 ews-</u>; Ukr. **напій** from PS *piti* and Lat. ***potio, onis f*** from Lat. *potāre* "to drink" from PIE *po-/*pi- "drink" - a sign of "the way of taking medicine". Ukr. ***гірчичник*** (Eng. mustard plaster) from PS **gorьkъ* "горький" (Eng. bitter) and Lat. ***sinapismus, i m*** from lat. *sināpis* "mustard". Ukr. **плівка** from PS *pleva* "thin shell" and Lat. ***membranŭla, ae, f*** - diminutive from of the Lat. *membrāna, ae f* "skin, shell".

It is necessary to emphasize that some names of dosage forms have got into modern terminology mediated through an intermediary language. Statistical calculations showed the following quantitative characteristics of the total number of Ukrainian names: borrowings through English is 3 units (4%), through French - 8 units (11%), German - 2 units (3%), Polish - 1 unit 1%), through Latin - 2 units (3%). This fact determines, as a rule, the features of the external form of such a nominatthemes. Their grammatical design is different from the usual Latin paradigm. So, the nomenatheme ***emulsum*** (Ukr. емульсія) was borrowed by the Ukrainian language from Fr. ***emulsion***, which caused the difference of the final word-building elements of the Latin and Ukrainian variants. The French language became an intermediary in the cases of nominathemes of **лосьйон, драже, еліксир** (Eng. lotions, dragees, elixirs) (compare Lat. ***lotio*** and French ***lotion***, Greek ***tragemata*** and French

 ©| *T. Karlova, Y. Lukash 2017*

dragee, Arabic الإكسير (al-iksir) and Fr ***elīxir***); English was intermediary for шампунь, спрей (Eng. shampoo, spray) (compare ***shampoo*** from Hindi *chāmphā* "knead, crush" and ***spray*** from German *spreu* "flying" from *sprühen* "drizzle").

Interesting was the case of borrowing of the name of ***чай*** (Eng.tea), which became a synonym for the name of the dosage form - ***збір*** (tea from Chinese 茶 "tea"). The North-Chinese version of čhā pronunciation was updated in Ukrainian, whereas the new-Latin name ***thea, ae f*** was created on the basis of French *thé*, which retained the South Chinese version of the pronunciation tē.

Table 1. General classification by the criterion "language-source "

Latin variant	Ukrainian variant	Language-source
Liquid dosage forms		
1. Auristilla, ae f	1. Вушні краплі	Latin / Proto-Slavic
2. Balsămum, i n	2. Бальзам	Greek
3. Collutorium, i n	3. Коллуторій	Latin
4. Concentratum, i n	4. Концентрат	Latin
5. Decoctum, i n	5. Відвар	Latin / Proto-Slavic
6. Dispersio, onis f	6. Дисперсія	Proto-Indo-European / Latin
7. Elīxir, īris n	7. Еліксир	Arabic /via French
8. Emulsum, i n	8. Емульсія	Latin /via French
9. Extractum, i n	9. Екстракт	Proto-Indo-European / via Latin
10. Gutta, ae f	10. Крапля	Latin / Proto-Slavic
11. Haustus, us m	11. Ковток	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
12. Infusum,i n	12. Настій	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
13. Inhalatio, onis f	13. Інгаляція	Latin
14. Irrigatio, onis f	14. Омивання	Latin
15. Laccum, i n	15. Лак	Hindi / via German
16. Linctus, us m	16. Лінктус	Latin
17. Lotio, ōnis f	17. Лосьйон	Latin / via French
18. Magma, ătis n	18. Магма	Greek
19. Mixtura,ae f	19. Мікстура	Latin
20. Mucilāgo, ĭnis f	20. Слиз	Greek / Proto-Slavic
21. Naristilla, ae f	21. Краплі для носа	Latin / Proto-Slavic
22. Oculogutta, ae f	22. Краплі для очей	Latin / Proto-Slavic
23. Oleum, i n	23. Олія	Greek / via latin
24. Opodeldocum, i n	24. Оподельдок	Italian
25. Potio, onis f	25. Напій	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
26. Saturatio, onis f	26. Сатурація	Latin
27. Shampoo	27. Шампунь	Hindi / via English
28. Sirupus, i m	28. Сироп	Arabic / via French
29. Solutio, onis f	29. Розчин	Latin
30. Spuma, ae f	30. Піна	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
31. Succus, i m	31. Сік	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
32. Suspensio, onis f	32. Суспензія	Latin
33. Thea, ae f	33. Чай	South Chinese / North-Chinese
34. Tinctura,ae f	34. Настоянка	Proto-Indo-European / Proto-Slavic

Latin variant	Ukrainian variant	Language-source
Solid dosage forms		
1. Aspersio, ōnis f	1. Присипка	Latin / Proto-Slavic
2. Briketum, i n	2. Брикет	French
3. Capsula, ae f	3. Капсула	Latin
4. Caramel, is m	4. Карамель	Latin / via French
5. Dragee	5. Драже	Греческий /через французский
6. Glossetta, ae f	6. Глоссета	Greek
7. Granulum, i n	7. Гранула	Proto-Indo-European
8. Implantum, i n	8. Імплантат	Latin / via German
9. Lyophilisatum, i n	9. Ліофілізат	Greek
10. Pastila, ae f	10. Пастилка	Latin
11. Peletta, ae f	11. Пелетта	Latin
12. Pilula, ae f	12. Пігулка, пілюля	Latin /via Polish Latin / via French
13. Pulvis, eris m	13. Порошок	Proto-Indo-European / Proto-Slavic
14. Solvella, ae f	14. Солвелла	Latin
15. Spansŭla, ae f	15. Спансула	Greek
16. Stilus, i m	16. Стілус, олівець	Greek
17. Tabuletta, aef	17. Таблетка	Latin / via French
18. Trochiscus, i m	18. Троше	Greek / via English

Latin variant	Ukrainian variant	Language-source
Soft dosage forms		
1.Bacillus, i m	1. Паличка	Latin / Proto-Slavic
2. Cremor, oris m	2. Крем	Greek / French
3.Emplastrum, i n	3. Пластир	Greek
4. Gel (gelum, i n)	4. Гель	Latin
5. Globulus, i m	5. Кулька	Latin / Polish
6. Lamella, ae f	6. Ламелла	Latin
7. Linimentum, i n	7. Лінімент	Latin
8. Membranŭla, ae, f	8. Плівка	Latin / Proto-Slavic
9. Ovulum, i n	9. Овуль	Latin
10. Pasta, ae f	10. Паста	Italian
11. Pessarium, i n	11. Пессарій	Greek
12. Sinapismus, i m	12. Гірчичник	Latin / Proto-Slavic
13. Suppositorium, i n	13. Супозіторій Свічка	Latin Proto-Slavic
14. Unguentum, i n	14. Мазь	Latin / Proto-Slavic

Latin variant	Ukrainian variant	Language-source
Gaseous dosage forms		
1. Aërosōlum, i n	1. Аерозоль	Greek-Latin
2. Gasum, i n	2. Газ	Greek
3. Spray	3. Спрей	German / via English

Cognitive and onomasiological analysis of the nominathemes for dosage forms revealed major variations actualized in the names of the onomasiological basis "effect, the result of the" (27 units - 38%: **екстракт, емульсія, інгаляція, ковток, коллуторій, концентрат, краплі для носа, краплі для очей, лінктус, лосьйон, мікстура, напій, настій, настоянка, омивання, розчин, сатурація, суспензія, шампунь, ліофілізат, присипка, солвелла, мазь** (Eng. extract, emulsion, inhalation, ingestion, collagen, concentrate, drops for the nose, eye drops, conjunctiva, lotion, mixture, drink, infusion, tincture, irrigation, solution, saturation, suspension, shampoo, lyophilizate, powder, solvella, ointment), "similarity" (32 units - 45%: **сироп, сік, слиз, чай, таблетка, капсула, пігулка, пілюля, гранула, порошок, драже, брикет, стілус, троше, пелетта, паста, пластир, гірчичник, плівка, ламелла, овуль, кулька, пессарій, паличка, крем, газ** (Eng. syrup, juice, mucus, tea, tablet, capsule, pill, pill, granule, powder, dragee, briquet, stylus, troche, pellet, paste, patch, mustard plaster, membrane, lamella, ovule, globule, pessary, bacillus, cream, gas), "material" (3 units - 4% **карамель, свічка, гірчичник** (Eng. caramel, suppository, mustard plaster), "method" (5 units - 7%: **імплантат, пастилка, супозіторій, аерозоль, спрей** (Eng. implant, pastil, suppository, aerosol, spray), the "place" (1 unit - 1.5%: **глоссета** (Eng. glossete), "size" (1 unit - 1.5%: **спансула**) "integer part" (1 unit - 1.5%: **олія** (Eng. oil), "effect" (1 unit - 1.5%: **гель** (Eng. gel).

Thus, according to the classifier "onomasiological basis", the selected names are divided into eight groups. For example, **лінктус** (Eng. linctus) - Lat. ***linctus*** from *lingĕre* "to lick". These preparations are made on the basis of syrups with various pharmacologically active substances (sweet mixture). **Коллуторій** (Eng. collutory) - Lat. **collutorium, i n** from *colluĕre* "to cleanse". A collutory is a liquid for washing the oral cavity. In these examples, the basis "action, result of action" is foregrounded. ***Капсула*** (Eng. capsule) - Lat. ***capsula*** "box", a diminutive from the Lat. *capsa* "container, case, box". The "similarity" basis is foregrounded. Onomasiological basis of "material" is actualized in the example of a ***свічка*** from the PS **světja* "светлый" (Eng. light), namely, the similarity of the material and its properties, but not the purpose); basis "way": ***супозиторій*** (Eng.suppository) from Lat. ***suppositōrium*** "suppository, located below"; basis "location": ***глосетта*** (Eng. glossete) - lat. ***glossetta*** from Greek *glossa* "tongue"; basis "size": ***спансула*** (Eng.spansule) - Lat. ***spansŭla*** – new-Lat. from Greek- *span(ios*) "scanty" + (cap)sule "capsule"; basis "part of the whole (metonymy)": ***олія*** (Eng. oil) - from PS **olěja* via Lat. ***oleum*** from Greek. *ἔλαιον* from *ἐλαία* "olive tree"; basis "effect": ***гель*** (Eng. gel) - Lat. ***gelum*** from Lat. gelu, us n "frost, ice".

The most actualized bases are "similarity" (32 units - 45%) and "action, result of action" (27 units - 38%). The "similarity" parameter is the most frequent for soft (9 units - 60%) and solid (11 units - 56%) dosage forms, while the criterion "action, result of action" is more often onomasiological basis for the names of liquid dosage forms (22 units - 65%). From the cognitive point of view, such results are explained by the peculiarities and conditions for the creation of the names of medicinal forms. The manufacture of any dosage form involves the presence of a process, therefore, in the names of the forms, the onomasiological signs of "process", "time", "duration", "method" are frequently foregrounded. Also, in the process of terminology creation specialist often applies comparative mechanisms, finding similarities with already known objects of use, natural phenomena, etc.

In a number of cases it is possible to expand the cognitive and onomasiological model of the name at the expense of additional differential characteristics. So, for dosage forms, **настій** (Eng. infusion) from PS *stojati* and Lat. ***infusum*** from *infundere* "to infuse" from the PIE **gheud-* "to pour"; **настоянка** (Eng. tincture) from PS *stojati* and Lat. ***tinctura*** from *tingere* "to dye" from PIE **teng-* "to soak" is identical the basis "action, result of action". Both Latin and Ukrainian nominathemes are verbal nouns. However, when comparing the Ukrainian and Latin equivalents, there is a presence in their meaning of differential onomasiological signs. Thus, in the models of the names of **настій** (Eng. infusion) and **настоянка** (Eng. tincture), the

sign "duration, time" is verbalized, whereas the method of preparation is actualized for the Latin nominative units.

In the example, ***емульсія*** (Eng. emulsion) - Lat. ***emulsum*** from Lat. *emulgere* "to milk" is verbalized the basis of "action". But the fact that the "similarity" is based on a comparison with milk is additionally actualized. A typical example of natural emulsions is milk.

Of particular interest are cases of complex names of medicinal forms (composites). In Ukrainian, such names as **краплі для очей** (Eng. eye droplets), **краплі для носа** (Eng. nasal drops), **вушні краплі** (Eng. ear drop)s are compound names with an analytically distinct onomasiological symptom of "place", whereas their Latin equivalents **oculogutta, naristilla, auristilla** are formed by a basis, verbalizing the bases "place" and "action" (**oculogutta** from *oculus* "eye" and *gutta* "drop", **naristilla** from *naris* "nostril" and *stillare* "to drop", **auristilla** from *auris* "ear" and *stillare* "to drop").

In the course of studying the Ukrainian names of medicinal forms, the features of their onomasiological models were revealed, their general and different features were established, and classifications were made according to the parameters of the "language- source" and "onomasiological basis".

The prospect of further research is the derivation analysis of given nominathemes and modeling of their values, as well as a comparative analysis of onomasiological models of Ukrainian and English names.

REFERENCES

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К.: Наук. думка, 1982.
2. Капитула Л.С. Историко-этимологическая эволюция названий лекарственных форм во французской стоматологии / Л.С. Капитула // Актуальные проблемы романской филологии: роль языка в формировании многомерного социокультурного пространства: сб. науч. ст. – Минск: МГЛУ, 2012. – С. 77-81.
3. Марченко С.И. Технология лекарственных форм и галеновых препаратов. – Одесса, 2002. – Режим доступа: http://www.gmpua.com/Process/KL.htm
4. Наказ від 20.07.2006 № 500 «Про затвердження Переліків назв лікарських форм та упаковок для лікарських засобів». – Режим доступа: www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20060720_500.html
5. Номенклатура лекарственных форм Евразийского экономического союза. – Режим доступу: www.eurasiancommission.org/.../Номенклатура
6. Склярова Е.К. История медицины / Е. К.Склярова, Л. В. Жаров. — Ростов н/Д: Феникс, 2014. — 346 с.
7. Хоменко А.И., Шадурская С.К., Цисык А.З., Швайко Е.С. Лекарственные формы и названия препаратов в латинской части рецепта (учебно-методическое пособие). – Минск, 2003. – 54 с.
8. Цисык А.З. Об унификации оформления неологизмов и заимствованных слов в современной латинской терминологии // Язык медицины: материалы Всероссийской науч.-метод. конф. «Методические и лингвистические аспекты международной медицинской терминологии». – Самара: ООО «Порто-Принт», 2013. – С. 185-189.
9. Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера. – Режим доступа: https://vasmer.lexicography.online/

REFERENCES

1. The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: In 7 vol. / Academy of Sciences of the UkrSSR. Inst. of Linguistics by O. O. Potebnia - K .: Naukova Dumka, 1982.
2. Kapitula L.S. Historical and etymological evolution of the names of medicinal forms in French dentistry / L.S. Kapitula // Actual problems of Roman philology: the role of language in the formation of multidimensional sociocultural space: collection of scientific articles. - Minsk: MSLU, 2012. - P. 77-81.
3. Marchenko S.I. Technology of medicinal forms and galenic preparations. - Odessa, 2002. - Access mode: http://www.gmpua.com/Process/KL.htm
4. Order dated July 20, 2006 No.500 "On Approval of Lists of Names of Medical Forms and Packages for Medicinal Products". - Mode of access: www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20060720_500.html
5. Nomenclature of medicinal forms of the Eurasian Economic Union. - Access mode: www.eurasiancommission.org/.../Nomenclature
6. Sklyarova E.K. History of Medicine / E. K. Sklyarova, L. V. Zharov. - Rostov n / D: Fenix, 2014. - 346 pp
7. Khomenko A.I, Shadurskaya S.K, Tsysyk A.Z., Shvayko E.S. Medicinal forms and names of preparations in the Latin part of the recipe (educational and methodical tutorial). - Minsk, 2003. - 54 p.
8. Tsysyk A.Z. On the unification of the design of neologisms and borrowed words in modern Latin terminology // The language of medicine: Materials of the All-Russian scientific conf. "Methodological and linguistic aspects of international medical terminology". - Samara: Porto-Print Ltd, 2013. - P. 185-189.
9. The Maxim Fasmer Etymological Online Dictionary of the Russian Language. - Access mode: https://vasmer.lexicography.online/

Когнитивно-ономасиологические модели названий лекарственных форм в компаративном ракурсе

Т. Карлова, Ю. Лукаш

Аннотация. В статье рассмотрено когнитивно-ономасиологические модели построения украинских названий лекарственных форм медицинских препаратов с позиций диахронической ономасиологии. Изучено этимологию названий лекарственных форм, проводится их классификация по параметру «язык-источник». Предложено в рамках когнитивного подхода деление данных номинативных единиц на восемь групп по параметру «ономасиологический базис».

***Ключевые слова**: ономасиология, этимология, ономасиологический базис, язык-источник, лекарственная форма.*

Комунікативні ролі автора та оповідача як репрезентація категорії адресантності в художньому дискурсі

А. М. Кіщенко

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Paper received 27.08.17; Accepted for publication 03.09.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню комунікативної позиції мовця в українському постмодерністському художньому дискурсі. Схарактеризовано образ автора та категорію адресанта як домінантні параметри художнього дискурсу, визначено особливості реалізації комунікативної ролі автора та оповідача в постмодерністському художньому дискурсі. Представлено комунікативні позиції автора в основному і допоміжному художньому тексті, визначено роль мовця в частинах дискурсу, що мають різну прагматичну спрямованість. Проаналізовано вербальні засоби вираження комунікативної ролі наратора в художньому дискурсі та проілюстровано висновки прикладами з творів сучасних українських письменників.

Ключові слова: *комунікативна роль, художній дискурс, категорія адресантності, автор, оповідач.*

Вступ. Дослідження художнього дискурсу належать до актуальних лінгвістичних проблем, зважаючи на принципово новий підхід до аналізу традиційного мовного матеріалу. Пріоритет дискурсоцентризму, що уможливлює розгляд художнього тексту як складника акту художньої комунікації, який реалізований у мовленнєвій взаємодії між мовцем-автором та адресатом-читачем, змінює наукові акценти з лінгвостилістики на лінгвопрагматику. Відповідно в центрі уваги науковців постають категорійні параметри тексту і дискурсу, серед яких однією з найважливіших є категорія адресантності, що охоплює вербальні репрезентації образу автора, наратора і персонажів художнього дискурсу. Лінгвопрагматичне потрактування категорії адресантності зумовлює скерування дослідження як на внутрішньотекстові засоби виявлення оповідного мовлення та ролі оповідача в художньому тексті, так і на засоби вираження комунікативної позиції автора в художній комунікації. Особливо важливою є позиція автора в сучасній постмодерністській прозі, де автор і наратор виконують ключові комунікативні ролі, орієнтуючись на спілкування з читачем. Якщо позицію читача як активного співучасника створення, сприйняття та інтерпретації художнього дискурсу було висвітлено ґрунтовно (М. Бахтін, У. Еко, В. Борботько, М. Зубрицька, Ю. Крістєва, О. Воробйова, О. Селіванова, О. Назаренко та ін.), то авторська комунікативна роль потребує додаткової уваги через здебільшого традиційне потрактування в межах теорії тексту і лінгвостилістики.

Стислий огляд публікацій з теми. Дискурсивний статус художнього тексту в лінгвістичних розвідках ґрунтовно висвітлено у світлі теорії діалогізму та комунікативної сутності художньої взаємодії (Дж. Сьорль, Ю. Крістєва, Н. Кондратенко, М. Макаров, Т. Плеханова та ін.). Образ автора, проаналізований у працях В. Виноградова, набув трансформації та отримав категорійний статус, з огляду на це в центрі уваги дослідників постають категорії образу автора (Л. Бабенко, Ю. Казарін, О. Новиков), модальності (В. Кухаренко), суб'єктності (Н. Болотнова), адресантності (О. Селіванова), інтерперсональності (Н. Кондратенко) тощо. Так, О. Новиков наголошує на тому, що образ автора є «домінантою художнього тексту» [7, с. 14]. Натомість Т. Плеханова пов'язує визначення образу автору з «монологічною поетикою» [8, с. 114], тобто такою, що ґрунтується на розмінні художнього тексту як компоненту художньої комунікації. Проте потужність комунікативної позиції автора-мовця в дискурсі довів ще Е. Бенвеніст, який зазначав, що «мова можлива лише тому, що кожний мовець представляє себе як суб'єкта» [1, с. 294]. Розвиток лінгвопрагматики спричинив залучення до аналізу авторської позиції в художньому тексті понять комунікативної ролі (Т. Винокур, Й. Стернін, Н. Формановська та ін.) і скерував вивчення художньої комунікації в бік стратегій і тактик взаємодії автора з читачем. У центрі нашої уваги – комунікативні ролі автора та оповідача в постмодерністському художньому дискурсі, що мають різноманітні форми вербального втілення.

Мета статті – виявити специфіку реалізації категорії адресантності в українському постмодерністському художньому дискурсі в комунікативних ролях автора та оповідача. Мета зумовила розв'язання таких ***завдань*** дослідження: визначити текстово-дискурсивну категорію адресантності як реалізацію образу автора в постмодерністському художньому дискурсі; схарактеризувати позиції автора й оповідача в художній комунікації; представити основні мовні засоби репрезентації комунікативних ролей (далі – КР) автора й оповідача в художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували прозові твори сучасних українських письменників-постмодерністів Ю. Андруховича, С. Жадана, В. Єшкілєва, Ю. Іздрика, І. Карпи, Л. Дереша та ін.

Методи дослідження ґрунтуються на принципі дискурсоцентризму, поєднаному з антропоцентризмом, що зумовило пріоритетне застосування лінгвопрагматичної методології. Основними використаними в дослідженні методами, є інтерпретативний аналіз, лінгвопрагматичний аналіз та елементи інтенційного аналізу.

Результати та їхнє обговорення. Виокремлення текстової категорії адресантності зумовлено обґрунтуванням комунікативної природи художнього тексту. Дослідники визначають комунікативність як окрему категорію тексту: так, Г. Золотова зараховує цей параметр до категорійних ознак на підставі суспільно-комунікативного призначення тексту та «приналежності його до форм суспільно-мовленнєвої діяльності» людини [3, с. 338]. Визначення комунікативної сутності художнього тексту є наслідком потрактування процесу створення та сприйняття художнього тво-

 ©A. M. Kishchenko 2017

ру як спілкування між автором і читачем, що зумовлює й актуалізацію чинника автора як суб'єкта, який ініціює мовленнєвий процес.

На позначення категорії тексту, що визначає авторську комунікативну позицію, в лінгвістиці існують різноманітні концепції. Традиційно роль мовця у повідомленні пов'язують із граматичною категорією модальності, зокрема суб'єктивної, основними засобами вербалізації якої є модальні конструкції – вставні слова, словосполучення і речення. В. Кухаренко вважає модальність категорією тексту, оскільки текст є «результатом суб'єктивного авторського осмислення дійсності і, природно, відображає не просто світ, але світ, побачений очима автора» [6, с. 83]. О. Селіванова вважає антропоцентричність текстовим категорійним параметром та подрібнює її на підкатегорії адресантності й адресатності [9, с. 228]. Н. Кондратенко виокремлює категорію інтерсуб'єктивності, у межах якої розрізняє підкатегорії адресата та адресанта [5, с. 29].

Ми послуговуємося поняттям категорії адресантності на позначення всіх форм репрезентації позиції мовця в художньому дискурсі – автора, оповідача та персонажів. У постмодерністському художньому дискурсі категорія адресантності передусім представлена КР автора й наратора (оповідача), що не є тотожними. Реальний автор функціонує в тексті як оповідач, його образ не збігається з письменником, який створює текстову реальність. Зважаючи на це, невідповідність реального автора та текстового образу автора зумовлює звернення до різних комунікативних позицій учасників художньої комунікації. У цьому процесі розрізняємо, по-перше, позицію внутрішньотекстового (але не реального) автора, і, по-друге, позицію оповідача, що є репрезентантами категорії адресантності.

КР автора представляє реалізацію комунікативної поведінки мовця, який є втіленням авторської позиції, внутрішньотекстовим автором, створювачем художньої реальності. Безумовно, КР автора не вказує на репрезентацію реального письменника в дискурсі, навіть якщо зафіксовано елементи автобіографізму. Будь-який суб'єкт дискурсивного простору не належить реальності, тому що реальний автор спілкується з реальними читачами опосередковано – саме через внутрішньотекстового автора, за допомогою його КР, що представлена в основному тексті художнього дискурсу на рівні авторських відступів і коментарів. Так, наявність у художньому дискурсі таких структурних частин, як «авторський відступ», «від автора» тощо, що становлять єдине ціле з основним текстом, вважаємо вираженням КР автора, напр.: ***Від автора*** *(каденція і кода). Здається, мені таки не вдалося уникнути певної елегійності та ностальгійності, описуючи справжні-несправжні часи, минулі події та неіснуючих людей* (..) (Ю. Іздрик. Флешка. 2 GB). Йдеться не про структурні компоненти, відокремлені від тексту, а про «розривання» текстової тканини авторськими ремарками. Мовець-автор виконує КР не лише суб'єкта спілкування та ініціатора діалогу з читачем, а й наголошує на своїй креативній функції. За таких умов внутрішньотекстовий автор взаємодіє з читачами, звертаючись до них безпосередньо та організуючи процес взаємодії, напр.: *Зауважу на всяк випадок: усі персонажі, всі дійові особи цього твору є вигаданими, а будь-які співпадіння в іменах чи схожість у ситуаціях – випадковими. Це тільки* ***мені, одному з її співучасників****, вони можуть помилково здаватись іншими, не випадковими і не вигаданими, а страшенно близькими і справжніми, ніби це, єдино можливе життя* (Ю. Андрухович. Таємниця). КР мовця в цьому разі є роллю співтворця та співучасника художнього дискурсу.

КР реалізована не лише в основному тексті твору, а й в елементах допоміжного тексту. І. Колегаєва, характеризуючи структурно-цільову гетерогенність тексту наголошує на тому, що «різні частини тексту здатні виконувати різні прагматичні настанови в загальному комунікативному завданні» і пропонує вживати на позначення цілісного текстового утворення термін «мегатекст» [4, с. 74]. Мегатекст охоплює як основний текст, так і елементи різної прагматичної спрямованості – передмову, коментарі, присвяту тощо, напр.: *...Цю книжку ми творимо разом. Тому* ***я запрошую вас, мої дорогі читачі****, до активної співтворчості, до спільного сновидіння, в яке може перетворитися ця оповідь* (Л. Дереш. Намір! Передмова). Передмова звернена до реальності, вона виходить поза межі тексту, тому реальний автор здатний звернутися до читачів з її допомогою. У постмодерністському художньому дискурсі допоміжний текст належить до важливих засобів вираження КР автора, це основний спосіб репрезентації авторської позиції. Натомість КР реального автора репрезентована в передмові, післямові, коментарях (примітках) та присвяті, напр.: *Усі персонажі і події є овочами авторської уяви.* ***Автор*** *не відповідальний за випадкові збіги та подібності* (В. Єшкілєв. Пафос). У допоміжному тексті мовець-автор одночасно і спілкується з читачами, і дистанціюється від них, відмежовуючи себе від внутрішньотекстового автора. Вважаємо, що в основному тексті мовцем є внутрішньотекстовий автор, а в допоміжному тексті – реальний автор.

Реальний автор представлений і в такому текстовому елементі, як анотація. Так, у виданні роману Л. Дереша «Архе» на звороті титульної сторінки та після випускових відомостей представлений такий текст (наводимо зі збереженням графічної репрезентації):

ОБЕРЕЖНО! Даний текст самоусвідомлюється. Архетипові формати:

– звичайний режим уваги;

– *стан зміненої свідомості тексту*;

– розширене сприйняття текстом читача;

– СТАН ГОТОВНОСТІ;

– розчинення смислів.

Надмірна концентрація уваги на Об'єктах може призвести до короткотривалих емоційних коливань. Не розглядати за кермом (Л. Дереш. Архе).

Це авторський варіант анотації до виданого твору, що перегукується з назвою та має змістові паралелі з основним текстом. При цьому графічні засоби впливу на читача підпорядковані загальній авторській інтенції – зорієнтувати адресата в текстовій реальності, звідси й поєднання курсивного, напівжирного, розрідженого накреслення та прописних літер. У такий спосіб графічна репрезентація тексту «занурює» читача у світ візуальної прози – тексту, що має полі-

дову природу.

Отже, КР автора скерована на дві комунікативні позиції – внутрішньотекстового та реального автора, що мають різні засоби вербального вираження.

КР оповідача характерна для художнього наративу, що в постмодерністському дискурсі репрезентований авторським мовленням. С. Бибик розглядає оповідність художнього твору як ознаку «співвіднесеності мови автора (оповідача) та мови персонажа», що забезпечує «змістову, композиційну та мовно-естетичну цілісність у процесі розгортання цілісного повідомлення» тощо [2, с. 27]. Художній наратив передбачає пріоритетну форму оповіді від 1-ої особи оповідача, КР якого є виявом внутрішнього текстового мовця-автора, напр.: *Гаразд, **я** справді **можу** багато чого **закинути** цій цивілізації, і то без жодного зла, просто так – задля обміну інформацією, сказати б, але справа **не в мені**, **я далекий** від того, чим ви займаєтесь, я навіть програму телепередач ніколи **не читаю**, пишатися тут, можливо, і немає чим, але все ж* (С. Жадан. Біг мак). Суб'єктивність авторського мовлення в художньому наративі постає як втілення точки зору оповідача, звідси й використання Я-форм і засобів інтимізації викладу інформації. Мовець-оповідач тут виступає як втілення образу автора, напр.: ***Я** завжди **вважав себе** людиною, яка не має справжньої потреби щось писати* (Т. Прохасько. Як я перестав бути письменником).

При цьому граматичні форми текстотворення охоплюють і займенниково-дієслівні конструкції 2-ої та 3-ої особи, зокрема характерною вважаємо презентацію «авторського діалогу» (Т. Плеханова), представленого насамперед автокомунікативними формами, напр.: ***Ти гадав, Отто фон Ф.,** поплівшися у хвості за старими галичанськими уявленнями, що пивбар – це обов'язково затишна і суха печера на старовинній брукованій вуличці, де па вивісці симпатичний Чортик із округлим від зловживань кендюшком, де тьмяне світло, неголосна музика, а кельнер вживає незбагненне словосполучення «прошу пана»?* (Ю. Андрухович. Московіада). Такий тип викладу характерний для розмови оповідача-персонажа із самим собою, тому вжито форми 2-ої особи, питальні речення і звертання, а мовлення має характер власне питальних речень, тобто створено діалогічну взаємодію, навіть за відсутності відповідей на поставлені запитання. Автокомунікація оповідача-персонажа із самим собою є специфічним засобом внутрішнього мовлення, характерним саме для постмодерністського дискурсу, що посилює діалогічність останнього.

КР оповідача представлена й модальними синтаксичними конструкціями, широко використаними в постмодерністському дискурсі, напр.: *Його продовгувате тіло скоцюрбилося на підлозі. Очі-щілини **(закриті)**. Рот їм паралельно вигнутий **(відкритий).** В динаміках колошкається Мерелін Менсон. Музика малих дітей і янголів **(чит. мою лекцію «Мас-культ у житті незрілої особистості)*** (І. Карпа. 50 хвилин трави). У цьому разі вставлені синтаксичні конструкції, що передають додаткові повідомлення, містять авторські зауваження та коментарі. У постмодерністському дискурсі текст перевантажений вставленими елементами, що за обсягом можуть дорівнювати або перевищувати основний текст, тобто засоби вираження суб'єктивної модальності виконують пріоритетну роль порівняно з основним наративом. Вставлені й вставні синтаксичні конструкції увиразнюють змістову багатошаровість тексту, виражаючи позицію КР оповідача, напр.: *Однак не було ще ні грошей **(принаймні у мене)**, ані штанів, а я прийшов до тями в калюжі крові, облитий спиртом **(той спирт мені, непритомному, навіщось заливали до рота)*** (В. Шкляр. Ключ). Оповідне мовлення тут контамінує вираження КР автора та оповідача за рахунок суміщення двох шарів розгортання художнього наративу. КР оповідача як наближається до позиції внутрішньотекстового автора, так і дистанціюється від неї, збігаючись з персонажною позицією.

Висновки. Художній постмодерністський дискурс реалізує категорію адресантності як одну з домінантних, що охоплює КР автора та оповідача. КР автора не тотожна реальному автору навіть за умови автобіографічних збігів та представлена виявами КР внутрішньотекстового та реального автора. Перший вияв зафіксовано в основному тексті, а другий – в елементах допоміжного тексту. КР оповідача представлена в авторському мовленні оповідного типу та має займенниково-дієслівні форми репрезентації в монологічному викладі, а також в синтаксичних конструкціях вставного і вставленого характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 446 с.
2. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі [монографія] / С. П. Бибик. – К. ; Луганськ : Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – 288 с.
3. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1982. – 368 с.
4. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. М. Колегаева. – Одесса : ОГУ им. И. И. Мечникова, 1991. – 122 с.
5. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : [монографія] / Н. В. Кондратенко; [за ред. К. Г. Городенської]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 328 с.
6. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.
7. Новиков Л. А. Художественный текст и его анализ / Л. А. Новиков. – [2-е изд., испр.]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
8. Плеханова Т. Ф. Дискурс-анализ текста : [пособ. для студентов вузов] / Т. Ф. Плеханова. – Мн. : ТетраСистемс, 2011. – 368 с.
9. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [монограф. учебн. пособие] / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ ; Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.

REFERENCE

1. Benvenist E. General Linguistics / E. Benvenist. – M. : Progress, 1974. – 446 p.
2. Bybyk S. P. Relevance in the Ukrainian literary prose / S. P. Bybyk. – K. ; Lugansk : Taras Shevchenko National University, 2010. – 288 p.
3. Zolotova G. A. Communicative Aspects of Russian Syntax /

G. A. Zolotova. – M. : Nauka, 1982. – 368 p.
4. Kolegayeva I. M. Text as a unit of scientific and artistic communication / I. M. Kolegayeva. – Odessa : OGU by I. Mechnikov, 1991. – 122 p.
5. Kondratenko N. V Syntax of Ukrainian Modernist and Postmodern Artistic Discourse: [monograph] / N. V. Kondratenko. – K. : Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2012. – 328 p.
6. Kukharenko V. A. Interpretation of the text / V. A. Kukharenko. – Vinnytsya : Nova knyha, 2004. – 272 p.
7. Novikov L. A. Artistic text and its analysis / L. A. Novikov. – M. : Yeditorial URSS, 2003. – 304 p.
8. Plekhanova T. F. Discourse-analysis of the text / T. F. Plekhanova. – Mn. : TetraSistems, 2011. – 368 s.
9. Selivanova Ye. A. Fundamentals of the linguistic theory of text and communication / Ye. A. Selivanova. – K. : TSUL ; Fitosotsiotsentr, 2002. – 336 s.

The communicative roles of the author and the narrator as representations of the category of value orientation in literary discourse

A. M. Kishchenko

Abstract. The article is devoted to the research of the communicative position of the addressee in the Ukrainian postmodern literary discourse. The image of the author and the speaker category as the dominant parameters of literary discourse is characterized, features of realization of the communicative role of the author and the narrator in postmodern literary discourse are determined. Presented communicative positions of the author in the main and auxiliary text of the work, determined the role of the addressee in parts of the discourse, having a different pragmatic orientation. The verbal means of expressing the communicative role of the narrator in the literary discourse is analyzed and the conclusions are illustrated with examples from the works of contemporary Ukrainian writers.

***Keywords**: communicative role, literary discourse, category of addressee, author, narrator.*

Коммуникативные роли автора и наратора как репрезентанты категории адресантности в художественном дискурсе

А. М. Кищенко

Аннотация. Статья посвящена исследованию коммуникативной позиции говорящего в украинском постмодернистском художественном дискурсе. Охарактеризован образ автора и категория адресанта как доминантные параметры художественного дискурса, определены особенности реализации коммуникативной роли автора и рассказчика в постмодернистском художественном дискурсе. Представлены коммуникативные позиции автора в основном и вспомогательном тексте произведения, определена роль говорящего в компонентах дискурса, имеющих различную прагматическую направленность. Проанализированы вербальные средства выражения коммуникативной роли рассказчика в художественном дискурсе и проиллюстрированы полученные выводы примерами из произведений современных украинских писателей.

***Ключевые слова:** коммуникативная роль, художественный дискурс, категория адресантности, автор, рассказчик.*

Еліптичні та неповні речення в індивідуальній мовній практиці Марії Матіос

О. В. Кульбабська[1], М. В. Цуркан[2]

[1]Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
[2]Вищий державний навчальний заклад України "Буковинський державний медичний університет"

Paper received 21.03.17; Accepted for publication 01.04.17.

Анотація. У статті розглянуто функціональні та семантичні особливості неповних синтаксичних структур в ідіостилі відомої української письменниці буковинського походження – Марії Матіос. У художньому мовленні ці синтаксичні одиниці не є випадковими, а забезпечують економне вираження думки, уникнення зайвих повторів, а також слугують яскравим засобом стилізації розмовності, вираження експресивності й мовленнєвої характеристики персонажів.

Ключові слова: *прозовий текст, стилізація розмовності, експресивність, еліптичні та неповні речення, стилістичні функції, авторські інтенції.*

Вступ. Мова художньої літератури виявляє тяжіння до індивідуалізації висловлення, до пошуку таких засобів мовної виразності, які б асоціювалися з авторською мовотворчістю, з мовним новаторством, із характерними ознаками мовної особистості (див. [8, с. 41–54]). Водночас спостережено протилежну тенденцію: наприклад, мова сучасної україномовної прози долає свою обмеженість естетично маркованого високого стилю й стає ідентифікатором національної культури, мовно-естетичних смаків та мовної свідомості соціуму (С. Я. Єрмоленко, П. Ю. Гриценко, Н. В. Гуйванюк, Н. В. Кондратенко, І. Г. Матвіяс, М. М. Пилинський, Л. О. Ставицька, Г. М. Сюта та ін.). У цьому аспекті *актуальною* видається проблема вивчення характерних ідіостильових домінант, установлення ролі *індивідуальної мовної практики письменника* – тієї „основної площини, у якій відбувається взаємодія літературної мови й діалектів” [там само, с. 50], дослідження народнорозмовної стихії як основи формування й розвитку літературної мови тощо.

Дещо інше, особливе, бачення естетики мови (зокрема її діалектних, розмовних, просторічних елементів) мають письменники Буковини кінця ХХ – початку ХХІ ст., порівняно з літературним процесом кінця ХІХ – початку ХХ століття (пор.: [7; 13]. Зокрема, сучасна прозова мова представників красного письменства цього самобутнього регіону України увиразнює книжно-писемну практику специфічними елементами повсякденно-практичної мовної свідомості, варіантами національно-мовного континууму, що виформовують поняття „*стилізація розмовності*”, тобто насичення художньої мови відповідно до певних мовно-естетичних завдань засобами розмовності (С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, О. В. Ожигова, О. М. Тищенко, Т. В. Ткаченко, М. В. Цуркан та ін.).

Короткий огляд публікацій з теми. На синтаксичному рівні маркерами розмовності слугують еліптичні й неповні речення.

Питання про неповні речення (уперше на них звернув увагу ще давньогрецький учений Аполоній Дискол, а термін запровадив М. І. Греч) має вагоме значення в синтаксисі сучасної української мови, зокрема в системі її розмовного стилю в обох формах його вияву – усній та писемній.

Узагальнюючи теоретичні напрацювання щодо механізмів опущення („пропущення”, „невистачання”, „випущення”) структурно необхідних елементів висловлення в зарубіжному мовознавстві, виокремимо такі підходи: 1) *М. І. Греч*: неповні речення постають унаслідок пропущення головних членів речення (підмета, присудка або зв’язки); 2) *Ф. І. Буслаєв*: мовець, уживаючи неповні речення, опускає підмет або дієслово-зв’язку (а не другорядні члени речення!), що їх можна легко відтворити з попереднього контексту; 3) *О. М. Пєшковський*: неповні речення – це не лише висловлення з „пропущеними” членами, а й такі, у яких наявні словесно не виражені члени, необхідність яких зумовлює формальний склад речення; 4) *О. О. Шахматов*: неповне речення є природним і необхідним у конкретних умовах мовленнєвого спілкування, а не варіантом повного речення; 5) *В. В. Виноградов*, *О. Б. Сиротиніна*: у різних сферах мови наявні неповні прості речення (із пропущеним будь-яким членом), що паралельно можуть входити до структури складносурядних, складнопідрядних і безсполучникових речень); 6) *Л. Теньєр*, *Ш. Баллі*, *В. Матезіус*: явище неповноти більш характерне для слов’янських мов.

Українські лінгвісти не відразу дійшли до єдиного витлумачення поняття „неповні речення”. *О. Й. Партицький* пропонував називати їх „догадними реченнями”, сутність яких полягає в „здогадуванні пропущених членів речення”; *С. Смаль-Стоцький* у своїх граматичних студіях для кваліфікації „опусту” частин речення використовує термін „еліптичні речення”; *П. Ф. Залозний* образно характеризував неповні речення як „вдовині речення”; *В. І. Сімович* називає неповні конструкції „примовчаними”, або „еліптичними”; *І. І. Огієнко* запроваджує термін „ненормальне” речення, якщо в ньому бракує одного з головних членів речення. Отже, традиційно неповноту синтаксичних одиниць витлумачують як відхилення від мовної норми.

Першим фундаментальним дослідженням неповних речень в україністиці стала кандидатська дисертація П. С. Дудика „Неповні та еліптичні речення в сучасній українській мові” (1995), у якій до неповних речень як відносно самостійних явищ мови унаслідковано синтаксичні одиниці „без одного або кількох формально відсутніх членів, які потрібні для смислової закінченості речення”, до того ж „пропущені компоненти підказуються його граматичною будовою та смислом і зрозумілі з сусідніх речень, з обставин розмови

 ©|*O. Kulbabska, M. Tsurkan 2017*

або з внутрішніх лексико-граматичних засобів" [5, с. 145].

Солідаризуючись із П. С. Дудиком, граматисти з огляду на співвідношення формальних і семантичних ознак почали виокремлювати: а) формально й семантично неповні речення – контекстуальні та ситуативні (конситуативні); б) формально неповні, але семантично повні речення – еліптичні (І. Р. Вихованець, Н. В. Гуйванюк, Н. М. Дзюбак, А. П. Загнітко, Н. Л. Іваницька, П. П. Кострyба, Б. П. Кулик, К. Ф. Шульжук та ін.), а також звернули увагу на їхні стилістичні функції та прагматику в монолозі чи діалозі (І. Я. Завальнюк, Т. В. Марченко, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарів, І. Г. Чередниченко та ін.); окреслили сферу їх уживання (усне чи писемне мовлення) з опорою на поняття оповідності як жанростильової категорії, „яка визначає сутність художнього прозового тексту, об'єднує субкатегорії усномовності, розмовності, розповідності і проектується на конкретно-історичний зміст оповідної норми" [2, с. 47].

Мета статті – визначити функціональні та структурно-граматичні особливості неповних конструкцій у прозовому творі, які є наслідком інтеграції вербальних та невербальних засобів вираження авторських інтенцій в умовах реальної комунікативної діяльності – монологічному й діалогічному мовленні автора й персонажів.

Матеріалом наукових спостережень послужила проза української письменниці Буковини, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Марії Матіос – „Солодка Даруся", „Майже ніколи не навпаки" та „Нація", які відбивають мовний колорит Гуцульщини.

Результати та їх обговорення. Індивідуально-авторське відображення дійсності письменником зумовлене *естетичною кодифікацією*, тобто „використанням мови в художньо-образній функції, яка приводить у рух її властивості в комунікативно-пізнавальному та й в оцінно-чуттєвому напрямках" [3, с. 124]. Отже, увібраний українською літературною мовою діалектний, територіально обмежений, розмовно-побутовий матеріал завдяки мовно-естетичній функції набуває ознак стилістично маркованого засобу лексико-фраземної, фонетичної та синтаксичної систем. „Саме в тексті художнього твору, де індивідуальне, змінне превалює над загальним, спільним народнорозмовні елементи зазнають авторської трансформації, перетворюючись у естетизований складник художнього стилю. Але при цьому художнє слово не втрачає своєї опори на психологічну константу національної літератури" [там само, с. 124–125]. До таких естетизованих, експресивних компонентів прозових творів М. Матіос уналежнюємо неповні та еліптичні конструкції, зафіксовані як в авторському мовленні, так і мовленні персонажів.

Л. О. Ставицька, досліджуючи стратегії комунікативної поведінки мовців на синтаксичному рівні, констатує: „Жінки орієнтовані на вербальний бік речення, роблячи акцент на більш коротких висловах, їхня писемна мова має синтаксичну специфіку розмовного стилю. У діалогах жінки рідше за чоловіків формулюють спочатку тему бесіди, вони обирають більш короткі фрази і віддають перевагу формі першої особи" [12, с. 277]. Цю думку автора увиразнює і наш емпіричний матеріал.

Спостережено: до багатого інвентарю синтаксичних одиниць, що функціонують у прозових творів Марії Матіос, належать **контекстуальні неповні речення** як маркери власне-авторського *Я*. Так, у монологічному мовленні фіксуємо здебільшого неповні двоскладні речення з неназваним *підметом*, нестачу якого компенсує попередній контекст, напр.: *Юр'яна кричала й плакала.* ***Плакала й кричала*** (11, с. 27). *А Дмитрик – 10 дитина.* ***Мовчить та дивиться*** (10, с. 101); *Як вона давно тут не була!* ***Як безстидно запустила татову оселю!*** (9, с. 26). У такому разі зневиразнення підмета спричиняє концентрацію уваги на дієслівності, надає реченню динаміки й дієвості. Утім, на нашу думку, основна функція досліджуваних речень – емоційно-експресивна та подекуди оцінна, у чому переконують повтори присудків, їх інверсійний порядок, інтонаційне оформлення висловлення.

Стилістична вмотивованість неповних речень посилюється, коли з попереднього речення (або предикативної одиниці складного речення) запозичують невербалізовані *присудки* – простий дієслівний, складені (іменний або дієслівний), як-от: *Отож, коли був у селі, Іван чи не щодня сідав з дримбою на порозі,* ***Даруся – коло нього*** (9, 45); *…все рідше можна чути троїсту музику,* ***а густіше – таки трембіту****…* (9, 37); *Тут від зачаття світу чоловічою турботою було здорове сім'я,* ***а жіночою – витривале лоно*** (10, 9). Увагу читача сфокусовано на предметі повідомлення, обставинах перебігу дії.

Особлива стилістична виразність оприявнена в контекстах, які акумулюють щонайменше два неповних речення з неназваним присудком (т. зв. *ланцюгові неповні речення*), які різнобічно поглиблюють інформативне тло тексту, увиразнюють специфічні ознаки, характеристики, вагомі обставини здійснення дії суб'єкта. Наприклад: *Розчаровано зітхнула Варвара,* ***полегшено – Ілена, жалісливо – Марія*** (9, 48). Подібні речення слабко забарвлені емоційно, менш динамічні, оскільки їх функція – констатація факту, а не його оцінка. З іншого боку, вони засвідчують обізнаність мовця з повторюваною дією, станом чи процесом, його намагання чітко й лаконічно викласти думку, створити ефект „карбованого" мовлення.

У простих двоскладних реченнях із пропущеними обома головними членами незаміщені позиції дають змогу актуалізувати заміщені, тобто увиразнити інформативну значущість членів речення, які виражають нове – комунікативне ядро висловлення: *– То хіба неньо менше любив ці гори, й своїх людей любив менше*?! ***Менше, аніж Шандро з Тащуком?*** (11, с. 18); *– Я вас не боюся, бо ви можете й мене від дітей забрати, як Різунів, Поповичів, Шпетків забрали… ви всіх можете забрати.* ***Усю Товарницю, й Розтоки, й Вижницю, й усий світ****…* (11, с. 29); *А далі млина в своєму житті Даруся і не ходила ніколи.* ***Хіба колись давно з Марією один раз у сусіднє село на гробки*** (9, с. 61).

Побіжно зауважимо: у простому реченні М. Матіос пропускає також поширювачі, напр., об'єктні: *Матронка правою рукою міцно стиснула дитячу ручку,* ***а***

лівою взялася за Михайлову (9, с. 154). Такі висловлення виконують контрастивну стилістичну функцію, наголошуючи на експресивно вагоміших характеристиках об'єкта.

Маркерами розмовного синтаксису є також неповні односкладні речення – короткі, семантично ємні за способом подання інформації, емоційно забарвлені, стилістично марковані, напр., у діалогічному мовленні: *– Мені вже більше нема, ніж лишилося;* ***А вам – провадити фамільну господарку та тримати ґаздівство*** (10, с. 26). Пропуск головного члена сприяє логічному й комунікативному виокремленню важливих об'єктів повідомлення, посиленню їх стилістичного навантаження, гнучкості, особливого звучання. У такий спосіб М. Матіос досягає стилістичного ефекту природної невимушеності, інтимізації, динамізму.

Контекстуально неповні речення в авторському мовленні часто є компонентами складних речень: 1) елементарної структури з одним типом синтаксичного зв'язку – сурядним, підрядним або недиференційованим (безсполучниковим). Наприклад: *А може, не дуже й людей любив,* ***а лиш – роботу для них*** (9, с. 39); *Білі овечки пасуться у трав'яному ліжникові та дзвінками подзвонюють,* ***ніби дають знак із самого раю*** (9, с. 37); *То треба виплакатися наперед,* ***при ньому – не можна*** (9, с. 20); 2) неелементарної будови, як-от: *Дерева її розуміють, пси не займають,* ***а люди – ні****. Не можуть люди лишити Дарусю на саму себе* (9, с. 6).

Із-поміж складних речень, регулярно вживаних як у мовленні персонажів, так і в авторському мовленні, виокремлено різні типи складнопідрядних контекстуально неповних речень, зокрема: а) причинові: *Даруся плаче,* ***бо давно не була в тата*** (9, с. 20); *– Дивися, ніхто тебе не візьме,* ***бо*** [*ти*. – Авт.] ***вже зморщена*** (9, с. 48); б) порівняльні: *Собаки, поопускавши писки, стоять півколом біля Дарусі,* ***ніби сторожують*** (9, с. 24); г) мети: *Ото Марія ладна була щодня носити сусідам черепки з борщем чи товченими фасулями, жменьку кулешки, чи кусник сала, щоб тільки Іван не був голодний,* ***щоби мав силу грати у дримбу*** (9, с. 45) тощо.

Заслуговує на увагу функціонування складних безсполучникових речень відкритої структури із семантикою послідовності дій, у якому друга і третя предикативні одиниці відзначаються неповнотою структурних схем, як-от: *А Васюта дере пір'я* – [*Васюта*. – Авт.] ***подушки буде робити внучці,*** [*Васюта буде робити внучці*. – Авт.] ***навесні весілля*** (9, с. 19). Такі неповні речення в загальній системі мовної номінації є яскравим стилістичним засобом, що дає змогу уникнути тавтології, лаконічно виразити думку, посилити важливість висловленого, узагальнити його зміст, водночас, як слушно зауважує В. О. Андрущенко, вони порушують зв'язність тексту, створюють ефект несподіваності [1].

Мовна тканина творів буковинської письменниці рясніє ще одним видом неповних речень, а саме **ситуативно неповними реченнями** з пропущеними головним чи поширювальним членами, пріоритетною сферою функціонування яких є живе повсякденне діалогічне мовлення, напр.:

– Дарусю, а хто тобі так гарно заплітає косочки?

– ***Мама Матронка*** (9, с. 169).

У діалозі, побудованому за моделлю „питання – відповідь" – неповні ситуативні речення актуалізують найважливіші для адресата та нові для адресанта компоненти змісту. Утворенню таких синтаксичних блоків передують різноманітні позамовні чинники: безпосередня ситуація, обставини (місце, час), предметне оточення, життєвий досвід, попередня поінформованість (пресупозиція), міміка та жести мовців. Вони передбачають уповільнення реакції співрозмовника, який після секундних роздумів задовольняє цікавість того, хто запитує, напр.: *Вона* [Даруся] *навіть колись питала тата, чому кожна молода йде до шлюбу так, ніби вся вулиця – лиш її одної.* ***„Бо до шлюбу вона – княжна",*** *– відповів тато.* ***„А після шлюбу?"*** *– питала Даруся. Тато чомусь зітхнув:* ***„Нещасна жінка"*** (9, с. 22).

Мова прозових творів М. Матіос виразно демонструє тенденцію до збільшення невербалізованих членів у структурі неповного речення в діалогічному мовленні, напр.:

– Скільки тобі років, Юр'яно?

– ***Тридцять вісім.***

– А в скільки ж ти заміж вийшла, що онуку маєш?

– ***У півп'ятнадцять.*** *Така'сми була, що лицем коневі до хвоста сіла, як їхала до вінчання* (11, с. 20–30).

Цікавим, як на нас, є репліка персонажа, побудована на принципі нанизування конструкцій перепиту у формі неповних ситуативних речень, напр.: *– Та-а-ак... – Дідушенко на цей раз говорив якось підозріло повільно, спокійно, не матюкаючись. – Кажеш, четверо забрали, скільки, Михайле, будзів сиру?* ***Двадцять по два кіло кожний? Та ще діжку збитого масла.*** *А масла скільки там було – Дідушенко знову дивився в папери. –* ***Ага, 10 пів центнера****. Та-а-к... не стало іще й сметани.* ***Скільки відер****, Михайле?* ***П'ять?*** *А у відрі... Ага! А ще ж дві бочки бринзи...* (9, с. 165).

І. Я. Завальнюк констатує розмаїття комунікативно-інтенційного змісту неповних речень [6, с. 130], які репрезентують: а) констатацію факту (неповні речення посідають позицію реми):

– Як ти називаєшся, дівчинко? *– в'юнким, улесливим аж до непристойного, голосом запитав чоловік, дивлячись дитині просто в очі.*

– ***Даруся – донька Михайла Ілащука, сина Петрового***.

– А скільки тобі рочків, Дарусю, – донько Михайла Ілащука, сина Петрового, що ти така розумна?

– ***У місяць по Стрітенню минуло десять***.

– А ти „*отче наш*" *знаєш*?

– ***Знаю. І*** „***вірую***" ***знаю***.

– А конфети солодкі любиш?

– ***Люблю*** (9, с. 168).

б) спонукання адресата до дії за допомогою запитання, тоді як зустрічні запитання-перепити використано для уникнення відповіді, що зумовлено небажанням автора відповідати взагалі або його байдужістю, напр.:

– А чи не прийшов би ти, Іванку, в понеділок до кошіння? Трави перестоюють, а косаря найти трудно.

– ***У понеділок?*** *– лінькувато перепитував Цвичок* (9, с. 29);

в) вираження психологічного стану особи, напр., негативного ставлення до зайвої зацікавленості співрозмовника або через не володіння інформацією, якою запитують:

– *Що тобі у нас треба, гадюко*?!

– ***Як що треба?!*** *– аж сперло їй у горлі. –* ***Як то що треба?!*** (9, с. 49).

Важливу роль у перепитах відіграє інтонація, яка скерована не лише на передавання змісту інформації, а й виражає емоційну реакцію на почуте та актуалізує питальний елемент речення, який може посідати позицію різних членів речення: а) підмета (інтенція міркування, уточнення, повторного з'ясування недочутого, незнання, сумніву в доцільності відповіді): *– Чи не знаєте ви, дітво, де тут у вас живе ксьондз? –* ***Ксьондз****? – перепитала, подумавши Даруся* (9, с. 17); б) присудка (інтенція обурення, страху): *– Лиш кажи правду, гадюко, бо як збрешеш – тут тобі й смерть настане! Де було те бильце? –* ***Як де було?!*** (9, с. 50); *– Вас щось непокоїть, панотче? –* ***Непокоїть?!*** *Та я просто боюся* (11, с. 98); в) поширювача об'єктного типу (інтенція здивування, з'ясування не до кінця зрозумілого): *– Що там у вас стряслося, пане член райкому? – підвів очі над оправою окулярів. –* ***У мене?*** *– здивувався Одайний* (9, с. 51); г) поширювача обставинного типу (інтенція образи, обурення, нерозуміння): *– Ну, чого ти плачеш і мовчиш? Ти по-людськи не могла прийти? –* ***По-людськи?*** *А я що прийшла по-свинськи?* (11, с. 28); *– Тому вже років з десять буде? –* ***Десять?!*** *Та ти, дочко смієшся! Цій домовині рівно двадцять п'ять років* (11, с. 220). Отже, за цими змістовими нашаруваннями неповні речення кваліфікують як „*прагматичні*" [там само, с. 130].

Часто в перепитах актуалізованими словами є: 1) особові та питальні займенники, що можуть поєднуватися з прийменниками та вигуками, як-от: *– Па-а-а-не… Не може бути! Така схожість! Ви чимось невдоволені? Може, ви невдоволені, що отримали такий великий спадок? –* ***Я?!*** *– Павло навіщось обвів кімнату очима* (10, с. 61); *– То ти що, так і не знаєш?! – тепер уже не на жарти здивувався лейтенант, щоправда, чимось спантеличений. –* ***Про що?*** (9, с. 143); 2) питальні слова (часто у сполученні із самостійними частинами мови), напр.: *– Ти здурів, брате, чи маковиння напився? Це поле належить мені! –* ***Як?!*** (10, с. 55); *–А кому з вас прийшло до голови – робити домовину наперед? –* ***Як кому?!*** *– Юстина невдоволено зиркає на мене, ніби я її питаю щось само собою зрозуміле. – Та ж, певно, що мені,* ***а кому ще****?* (11, с. 220); *– У мене сьогодні збігла дитинка… – Дитина збігла?* ***Як збігла? Куди збігла? Від кого?*** (11, с. 14).

Отож за допомогою перепитів, використаних у розмовному мовленні персонажів Марії Матіос, передано динаміку й напруженість, уяскравлено експресивно-оцінну реакцію мовця на почуте, відображено емоційну тональність мовлення героїв (здивування, сумнів, радість, обурення, протест) і відтінки довірливості, щирості, теплоти тощо. Кожне речення діалогу має своє інтонаційне оформлення, тому в ньому представлено розповідні, питальні та спонукальні речення, окремі з яких є ще й емоційно забарвленими (окличними).

Особливістю структури **неповних еліптичних речень** найчастіше є брак дієслівного присудка конкретної семантики, що не потребує відновлення з контексту чи ситуації, однак бере участь у формуванні будови цих речень, оскільки в них наявні поширювачі групи присудка – непрямий об'єктний та обставинні. Такий тип речень поширений як в монологічному, так і діалогічному мовленні, бо уможливлює конденсацію, мобільність і легкість викладу думок, почуттів; визначення чітких акцентів на основних об'єктах розповіді та їхніх характеристиках [там само, с. 143.

У мовній канві творів буковинської письменниці зафіксовано такі структурно-семантичні різновиди речень з еліпсом присудка, що має значення:

1) руху, пересування в просторі (часто в ланцюгових еліптичних реченнях та міні-текстах): ***Матронка до Марії – Михайло поза Маріїну стайню****, лиш визирне з-поза стіни, мов злодій, і знов сховається, як злодій.* ***Матронка в корчму за сіллю*** *– Михайло вже підправляє сокирою воріння навколо корчми* (9, с. 147);

2) мовлення, наказу, прохання: *–* ***Тепер твоя черга****, газдо* (9, с. 163); *– Ой, нуждочко моя гірка…* ***за що на нас таке горе****?* (10, с. 42). До цієї підгрупи П. С. Дудик зараховує привітання із значенням побажання: *–* ***Щастя-здоров'я****, із святим Василієм*! (11, с. 10);

3) буття, наявності: *–* ***Риба жінці в сні*** *– до дитини* (10, с. 32); *–* ***У мене також діти*** (9, с. 178). На думку П. С. Дудика, ця підгрупа охоплює і ґенітивні речення на зразок *–* ***Ні добра, ні дитини, ні гаразду. Ніц нічого*** (9, с. 181);

4) перебування, розташування в просторі: *– А де твоя, Йване, дримба*? (9, с. 61); ***Дома газди?*** (9, с. 97).

Отже, елімінація присудків спричинена своєрідністю фразо- і текстотворення, необхідністю висловити інформацію стисло і водночас посилити емоційність викладу або надати власній думці більшої виразності, виокремити обставинні поширювачі як комунікативно важливі компоненти.

Цікаво, що Марія Матіос у мові прози вживає еліптичні неповні речення, що імітують діалог через конструкції непрямої мови, як-от: *А по обіді пішли до Дарусиного двору діти швидше, як до школи. Та все із залізними прутами, та трубами, та гайками-шайбами. Діти несуть залізо, як на приймальний пункт, а Цвичок голосно розпоряджається:* ***коротке залізо – під стіну, довгі труби – в хату, гайки-цвики – у плетений кіш*** (9, с. 47). Зауважимо: у наведеній надфразній єдності письменниця майстерно комбінує контекстуальні й еліптичні неповні речення, які, услід за В. С. Ващенком, можемо розглядати як „майстерні зразки конденсованого синтаксису" [4, с. 34].

Висновки. Використання еліптичних і неповних речень у прозових творах М. Матіос дуже важливе, оскільки вони є одним із найяскравіших експресивних засобів розмовного мовлення, репрезентують закон мовленнєвої економії, яка засвідчує постійну динаміку в українському синтаксисі. *Перспективу* подальших наукових студій убачаємо в дослідженні гендер-

них особливостей зазначених синтаксичних конструкцій у мовостилі сучасних письменників Буковини, у визначенні функціонально-змістового й комунікативно-інтенційного оновлення ресурсу естетизації та орозмовлення в художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. О., Закономірності вияву категорійної зв'язності в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньотекстовій структурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15, „Загальне мовознавство", Донецьк, 2013, 20 с.
2. Бибик С. Оповідність в українській художній прозі : монографія, Київ-Луганськ, 2010, 287 с.
3. Бибик С. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення : монографія, Ніжин, 2013, 589 с.
4. Ващенко В. С. Стилістика речення в українській мові : учб. посіб. з стиліст. синтаксису, Дніпропетровськ : Дніпропетровськ, 1968, 158 с.
5. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові, Дослідження з синтаксису української мови, Київ, 1958, С. 129–260, с. 145.
6. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагматичний аспекти : монографія, Вінниця, 2010, 400 с., с. 143.
7. Кульбабська О. В. „*Пишу, як серце диктує...*" (Ідіостиль Сидора Воробкевича): монографія, Чернівці, 2016, 456 с.
8. Літературна норма і мовна практика : монографія, Ніжин, 2013, 320 с.
9. Матіос М. Солодка Даруся, Львів, 2007, 186 с.
10. Матіос М. Майже ніколи не навпаки, Львів, 2008, 181 с.
11. Матіос М. Нація, Львів, 2007, 256 с.
12. Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація : монографія, Київ, 2015, 440 с.
13. Цуркан М. В. Засоби стилізації розмовності у прозі письменників Буковини початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01, Київ, 2015, 20 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. O., Zakonomirnosti vyiavu katehoriinoi zv'iaznosti v horyzontalnii i vertykalnii vnutrishnii khudozhnotekstovii strukturi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.15, „Zahalne movoznavstvo", Donetsk, 2013, 20 s.
2. Bybyk S. Opovidnist v ukrainskii khudozhnii prozi : monohrafiia, Kyiv-Luhansk, 2010, 287 s.
3. Bybyk S. Usna literaturna mova v ukrainskii kulturi povsiakdennia : monohrafiia, Nizhyn, 2013, 589 s.
4. Vashchenko V. S. Stylistyka rechennia v ukrainskii movi : uchb. posib. z stylist. syntaksysu, Dnipropetrovsk : Dnipropetrovsk, 1968, 158 s.
5. Dudyk P. S. Nepovni rechennia v suchasnii ukrainskii literaturnii movi, Doslidzhennia z syntaksysu ukrainskoi movy, Kyiv, 1958, S. 129–260, c. 145.
6. Zavalniuk I. Ia. Syntaksychni odynytsi v movi ukrainskoi presy pochatku KhKhI stolittia: funktsionalnyi i prahmatychnyi aspekty : monohrafiia, Vinnytsia, 2010, 400 s., s. 143.
7. Kulbabska O. V. „Pyshu, yak sertse dyktuie..." (Idiostyl Sydora Vorobkevycha): monohrafiia, Chernivtsi, 2016, 456 s.
8. Literaturna norma i movna praktyka : monohrafiia, Nizhyn, 2013, 320 s.
9. Matios M. Solodka Darusia, Lviv, 2007, 186 s.
10. Matios M. Maizhe nikoly ne navpaky, Lviv, 2008, 181 s.
11. Matios M. Natsiia, Lviv, 2007, 256 s.
12. Stavytska L. O. Hender: mova, svidomist, komunikatsiia : monohrafiia, Kyiv, 2015, 440 s.
13. Tsurkan M. V. Zasoby stylizatsii rozmovnosti u prozi pysmennykiv Bukovyny pochatku KhKhI stolittia : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01, Kyiv, 2015, 20 s.

Ellipticaland incomplete sentences in the individual language practice of Mariia Matios

O. Kulbabska, M. Tsurkan

Abstract. The article focuses on the functional and the semantic peculiarities of incomplete syntactic structures in the idiostyle of the well-known Ukrainian writer of Bukovynian origin – MariiaMatios. In the literary language these syntactic units are not accidental, but they provide a shorter way of expressing a thought, they help to avoidunnecessary repetition, they serve as an excellent means of stylizing the colloquiality, the expressiveness, and also the speech characteristics of characters.

Keywords: *stylization of colloquiality, expressiveness, incomplete and elliptical sentences, stylistic functions, author's intentions.*

Эллиптические и неполные предложения в индивидуальной речевой практике Марии Матиос

Е. Кульбабская, М. Цуркан

Аннотация. В статье рассмотрены функциональные и семантические особенности неполных синтаксических структур в идиостиле известной украинской писательницы буковинского происхождения – Марии Матиос. В художественной речи эти синтаксические единицы не являются случайными, а обеспечивают экономное выражения мысли, избегание лишних повторов, а также выступают ярким средством стилизациии разговорности, выражения, экспрессивности и характеристики персонажей.

Ключевые слова: *стилизация разговорности, неполные* и *эллиптические предложения*, *стилистические функции, авторские интенции.*

Природа і специфіка впливу комплексів факторів на актуалізацію англійського висловлення-співчуття

М. А. Куценко

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації

Paper received 31.08.17; Accepted for publication 05.09.17.

Анотація. У статті на підставі прагматичного навантаження проаналізовано природу та особливості вживання англомовними комунікантами лінгвальних і паралінгвальних засобів у вираженні свого емоційного стану під час актуалізації висловлення-співчуття. Обґрунтовано узагальнену схему стохастичної взаємодії комплексів комунікативних факторів в актуалізації висловлення-співчуття. Показано необхідність урахування найбільш загальних закономірностей стохастичної взаємодії цих комплексів при виконанні експериментально-фонетичних досліджень.

Ключові слова: *висловлення-співчуття, лінгвальні та паралінгвальні засоби, комплексна взаємодія.*

Емоції як об'єкт лінгвістичних досліджень уже довгий час викликають інтерес у дослідників (Ш. Баллі [0], Е. Сепір [0] та ін.) [0, с. 13; 0, с. 88-89; 0, с. 25]. Проте історично склалося так, що під час вивчення емоцій вони вважалися неважливими у контексті мовлення, оскільки переважно розглядалася його когнітивна складова [0, с. 13-14].

Звернення уваги до емотивної складової мовлення прийнято відносити до початку 80-х років минулого століття, коли було з'ясовано її присутність на всіх рівнях мови за рахунок тісного взаємозв'язку когніції та емоції, внаслідок того, що людина є живим організмом, невід'ємним від них [0, с. 88; 0, с. 3-4]. Завдяки цьому, було здійснено крок до розгляду емоцій як об'єкта лінгвістичних досліджень та їхнього впливу на мовне вираження почуттів, оскільки емоції безпосередньо проявляються у мові, рухах, міміці та голосі [0, с. 88]. Сучасне вивчення емоційного компоненту мовлення характеризується різноплановістю і залежить не від теоретичної орієнтації самих дослідників (когнітивної, психоаналітичної тощо), а від «складової» мовлення, що розглядається (особливості звучання голосу, інтонації, мовних засобів вираження емоцій, смислового складу висловлення / тексту тощо) [0, с. 96].

Особливий інтерес у дослідників викликала просодична специфіка вираження емоцій, яка пов'язана з накопиченням наукових фактів, що підтверджують вираження не лише окремих емоційних станів, а й наявність сталих індивідуальних особливостей у просодичних характеристиках мовлення [там само, с. 98]. При цьому з'ясувалось, що просодичне і невербальне вираження емоцій часто визначається неконвенційним та спільним у представників різних культур [0, с. 98]. Це підтверджується дослідженнями Робіна Едельстейна та Філіпа Шейвера [0, с. 194-195], які доводять, що існують емоції і емоційні стани та їхнє мовне вираження, яке є спільним для різних культур. Численні результати аудитивного аналізу засвідчили, що загальний напрямок руху висоти тону в інтонаційному контурі сприяє розрізненню позитивних і негативних емоцій та емоцій різної модальності. Так, аудитори зазвичай пов'язують зниження висоти тону з приємними емоціями, а її підвищення зі здивуванням та страхом [0, с. 98; 0, с. 80-82; 0, с. 3-4; 0, с. 31-32]. Існує також думка проте, що пересічні носії англійської мови на підставі опису емоцій мовними засобами можуть дуже точно розуміти психологію співрозмовника [0, с. 80].

Подальші дослідження мовного вираження співчуття [0, с. 6; 0, с. 133] дозволили з'ясувати, що в ментальному уявленні тексту реципієнтом виокремлюються принципово два відмінні емоційні явища, які відповідають емотивності і об'єкта, і способу вираження. Таким чином, стало зрозумілим, що, з одного боку, емоції, у вигляді емотем складають зміст тексту, а, з іншого, формують набір прагматичних стратегій його автора. Тут слід згадати, що в лінгвістиці прийнято термінологічно розмежовувати лексику емоцій та емотивну лексику. Такий розподіл лексики на два класи зумовлений функціональними розбіжностями між ними, де лексика емоцій виконує функцію об'єктивації емоцій у мові (номінативна функція), а емоційна лексика, у свою чергу, використовується для вираження емоцій мовця та емоційної оцінки об'єкта мовлення (експресивна і прагматична функції) [0, с. 177]. Зазвичай, у письмовій комунікації для опису емоцій співчуття використовуються лексичні одиниці, які описово передають емоційний стан мовця. До таких одиниць прийнято відносити: 1) прикметники (*засмучений, задумливий, пригнічений* тощо); 2) іменники на позначення емоцій або їх фізіологічних проявів (*пригніченість, понурення голови, кивання головою* тощо); 3) дієслова (*жаліти, підбадьорювати, заспокоювати* тощо). При цьому вираження емоцій у письмовій комунікації досягається за допомогою лексики, кінем або просодії, використанням емотивів та стилістичних засобів (напр., порівняння) [0, с. 179-180]. У свою чергу, було встановлено, що первинна семіотична система переважає вторинну (вербальну) за ступенем надійності, швидкості, прямоти, рівнем щирості та сили вираження, а також за адекватністю їх декодування отримувачем повідомлення, оскільки мова є «біднішою» ніж дійсність, а її семантичний простір не повністю охоплює явища дійсності [0, с. 14-15; 0, с. 204].

Проте сучасна наука [0; 0; 0], розглядаючи емоції як провідні фактори продукування мовлення, не обмежується лише цим, а виходить зі стохастичної взаємодії ряду таких факторів та їх відповідних комплексів, як ситуація спілкування, прагматична спрямованість, лінгвальні та паралінгвальні засоби тощо. Ця взаємодія розгортається у свідомості мовця за законами саморозвитку нерівноважних відкритих систем.

Тим не менш в обсязі фонетичних досліджень [0; 0; 0; 0; 0; 0; 0; 0; 0], спрямованих на вивчення впливу сукупності факторів на формування змісту та звукової матеріалізації багатьох різновидів англійських висловлень, здебільшого звертається увага на лінгвістичні фактори та засоби всіх рівнів мови.

Типовими об'єктами такого розгляду були: 1) специфіка впливу соціальних факторів на взаємодію лінгвальних і паралінгвальних засобів реалізації прагмати-

 ©M. A. Kutsenko 2017

чного спрямування комерційних телерекламних текстів [0, с. 26-42]; 2) вплив психофізіологічних та культурних груп чинників на особливості механізмів вимови і сприйняття висловлень-невдоволень [0, с. 40-57]; 3) роль та індивідуальна зумовленість просодичних засобів актуалізації висловлень-захоплень [0, с. 30-44]; 4) сутність механізму взаємодії просодичних і лексико-граматичних засобів забезпечення зв'язності тексту англійської прозової байки [0, с. 38-46]; 5) вплив провідних соціо-прагматичних чинників на просодію англійських прислів'їв [0, с. 56-67]; 6) роль паралінгвістичних засобів в актуалізації смислу висловлення [0, с. 135-139]; 7) взаємодія засобів різних рівнів в актуалізації смислу висловлювання [там само, с. 153-162]; 8) взаємодія фонетичних засобів із засобами інших рівнів мови [0, с. 26-35]; 9) мовні засоби забезпечення зв'язності байки [0, с. 25-31]; 10) системні аспекти функціонування мовних засобів в актуалізації фольклорних текстів малої форми [0, с. 28-33] та ін.

Проте сучасне глобальне концептуальне бачення (див., напр., П. Бак [0], Д. Чалмерс [0], Р. Пенроуз [0]) базується у своїй основі на стохастичних сентенціях розгляду когнітивних механізмів мислення та породження мовлення комунікантами, а також твердженні, що на зазначені процеси в умовах саморозвитку хаосу мислення здатні здійснювати вплив будь-які чинники, що виникають у соціокультурному просторі кожної конкретно взятої комунікації.

Тому природно, що **метою** започаткованого у даній праці теоретичного пошуку є поглиблення наукових уявлень щодо природи та специфіки впливу комплексів комунікативних факторів на актуалізацію висловлення-співчуття.

Нагадаємо, що для безпосереднього з'ясування чинників, здатних впливати на вибір мовних засобів вираження емоцій взагалі та співчуття зокрема, звертається увага на «нелінгвістичні» впливи [0, с. 101-102].

У зазначеній праці виокремлюється існування двох семантичних мереж, придатних для актуалізації у процесі мовлення, де перша зумовлена функціональним станом емоційного збудження мовця, а друга – його особистісним ставленням до смислу висловлення. Цим і породжується необхідність урахування таких комплексів соціально-психологічних факторів, що впливають на добір мовних засобів вираження: ситуація спілкування, прагматична спрямованість, лінгвістичні та паралінгвістичні засоби.

За цих умов провідною детермінантою використання «позитивних» чи «негативних» мовних одиниць стає установка мовця, яка і визначає характер емоційної експресивності мовних засобів, а також співвідношення стандартних та різноманітних лексичних одиниць і граматичних структур в актуалізації висловлення [0, с. 102].

Для підвищення наочності подальшого аналізу природи і специфіки впливу провідних комплексів факторів на актуалізацію англійського висловлення-співчуття звернемось до обґрунтованої нами узагальненої схеми, зображеної на рис. 1.

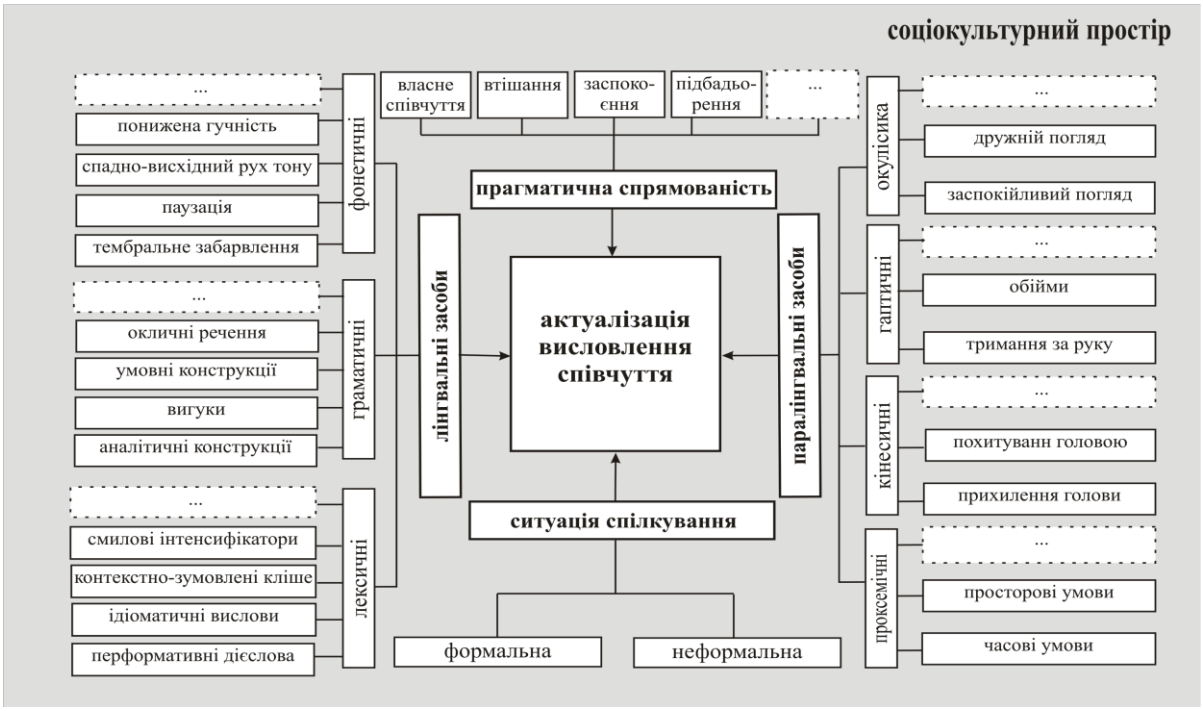

Рис. 1. Узагальнена схема стохастичної взаємодії комплексів комунікативних факторів в актуалізації висловлення-співчуття

Зі схеми видно, що на рівні лексики висловлення-співчуття виражаються перформативними дієсловами (*співчуваю, шкодую, condole, sympathise*), що уможливлює швидкий і зрозумілий прояв співчуття чи жалю тощо [0, с. 103; 0, с. 576]. При цьому зазначається [0, с. 576], що використання лише перформативних дієслів не є характерним для усної комунікації, оскільки вживання таких лексем свідчить про усвідомлення мовцем своїх почуттів та знижує їхню силу і щирість, що, у свою чергу, зумовлює наявність таких лексичних одиниць здебільшого у письмовій комунікації. Найчастотнішими у таких випадках є дієслівні конструкції типу [0, с. 109, 113]: 1) *my/our condolences go to… (smb);* 2) *have my earnest condolences;* 3) *(my) sympathies/sympathy are/is with;* 4) *my sympathy goes (out) to;* 5) *our condolences are extended to;* 6) *my/our sympathies go (out) to;* 7) *my sympathies lie with;* 8) *I feel sorry;* 9) *I'm sorry.* Окремо лінгвістами розглядаються дієслівні конструк-

ції, що складаються з фразового дієслова ***go out***, які є характерними для висловлювань співчуття в англійській мові (*Our sympathy **goes out** to all the families affected by this tragedy*) [0, с. 109].

Зокрема під час висловлювання співчуття часто вживаються стандартні формули, репрезентовані ідіоматичними реченнями, яким властива усталеність лексичного наповнення [0, с. 110, 0, с.100; 0, с. 65]. Такі формули співчуття представлені фразами-кліше, які притаманні і офіційним, і неофіційним ситуаціям спілкування у випадках втрати або загибелі когось з рідних або близьких (напр., англ. *Rest in peace (RIP), God bless, God rest her/his soul* та укр. *Царство небесне, світла пам'ять* тощо).

Оскільки висловлення-співчуття вживаються не лише в ситуаціях, пов'язаних із втратою або загибеллю іншої людини, для них характерним є також використання лексичних одиниць, які позначають комунікативний намір мовця втішити чи підбадьорити адресата. У ситуаціях, коли необхідно втішити та заспокоїти співрозмовника, використовують такі кліше [0, с. 115]: 1) *Не хвилюйся;* 2) *Не засмучуйся;* 3) *Нічого страшного;* 4) *Don't worry;* 5) *Don't panic;* 6) *Come on;* 7) *There's nothing to worry about.* При цьому доречними можуть бути ті фразеологічні звороти та клішовані вирази, які виражають народну мудрість [0, с. 116]: 1) *to look on the bright side;* 2) *Твоє життя лише у твоїх руках;* 3) *Все можна пережити.*

Для реалізації висловлення-співчуття також можуть використовуватися семантичні одиниці, які набувають у певному контексті негативно-оцінного значення [0, с. 10]. Таке набуття лексемою контекстуально-залежної емотивної конотації відбувається за умови її вживання у невластивому для такої лексичної одиниці оточенні, тобто порушенні мовцем мовної норми [0, с. 99].

Окрему увагу лінгвісти звертають, зазвичай, на використання різних інтенсифікаторів [0, с. 124; 0, с. 11], які підсилюють експресивну складову висловлення співчуття (напр., *my/our **sincere/deepest** sympathies/condolences, **horrific** news, вражений **до глибини душі*** тощо). У таких випадках інтенсифікаторами виступають не лише афективні прикметники, підсилювальні прислівники та вказівні займенники, але й лексичні одиниці, які позначають негативні явища (напр., *лишенько, біда, горе)* [0, с. 577].

Стосовно граматичного оформлення, зазначається [0, с. 132], що для висловлень-співчуття характерною є категорія «посесивності», яка проявляється в референтному використанні присвійних займенників та іменників, напр., *John hit **his** wife*, оскільки, якщо прибрати присвійний займенник, висловлювання втрачає фокус емпатії.

З низки клішованих граматичних конструкцій для висловлення-співчуття лінгвісти виокремлюють [0, с. 103] аналітичні конструкції з девербативом «співчуття», «*sympathy*/*sympathies*», «*condolence*/*condolences*», які можуть бути повними або неповними. Повні аналітичні конструкції мають таку форму: *«дієслово + девербатив»* (*Висловлюю … співчуття, I send sincere condolences to…*). Різновидом повної аналітичної конструкції є словосполучення з модальним компонентом (*I wish to send my condolences to …*) [там само, с. 105]. Неповні аналітичні конструкції складаються виключно з девербатива (*condolences to…, my/our sympathies to…, мої/наші співчуття …*). Зауважимо тут, що в офіційних ситуаціях спілкування використовуються лише повні аналітичні конструкції. У свою чергу, неповні аналітичні конструкції вживаються, зазвичай, у неофіційних ситуаціях спілкування, у письмовій комунікації за допомогою мережі Інтернет тощо [0, с. 106-109]. Характерним для співчуття є також [0, с. 576] використання іменників та прислівників у ролі предикатів односкладних безособових речень, що пов'язано з неконтрольованістю почуття жалю або співчуття (напр., *Я шкодую, Мені шкода*).

Іншим специфічним експресивним засобом вираження співчуття є вигуки [0, с. 575; 0, с. 98; 0, с. 61; 0, с. 8-10] як культурно марковані елементи та частина своєрідного лінгвокультурного коду. Так, наприклад, первинні вигуки (емоційні вигуки, які є простими за своїм звуковим складом, у більшості випадків одно- або двофонемні та які утворилися від рефлекторних викриків, що виражають різноманітні емоції і волевиявлення, напр., *Ех!, Ох!*) вважаються швидким, легким та однозначним засобом передачі жалю, проте вони виражають лише емоції й почуття мовця [0, с. 34; 0, с. 5]. Будучи функціонально значущими граматичними одиницями, вигуки не мають чіткого значення, а отже свого значення вони набувають під впливом контексту, ситуації спілкування та паралінгвальних засобів, що супроводжують комунікативну ситуацію.

Синтаксично вигуки часто заміняють речення з прихованою предикативністю. Водночас вони можуть бути компонентами у складі речення, вживатись як самостійне висловлювання або його еквівалент тощо [0, с. 63; 0, с. 35; 0, с. 9]. Проте точно передавати значення співчуття можуть лише вторинні вигуки (напр., *Шкода!, Жаль!*) [0, с. 575]. Як бачимо, вигуки використовуються для встановлення та підтримання контакту між співрозмовниками, оскільки вони слугують засобом передачі ставлення мовця до ситуації [0, с. 64-67]. Таким чином, вигуки виконують дві основні функції: 1) експресивну (вказує на афективний стан мовця) та 2) прагматичну (вплив мовного знака на людину) [0, с. 6-7].

Серед неспеціалізованих граматичних засобів вираження співчуття прийнято виділяти [0, с. 577] конструкції, в яких відсутні лексеми на позначення співчуття, проте їхня граматична організація характеризується формуванням додаткового суб'єктивно-модального значення. При цьому з їхнього кола виокремлюють умовні конструкції, які у випадку висловлень-співчуття позначатимуть вираження жалю з приводу неприємної, трагічної ситуації, бажану, але нездійсненну з певних обставин дію.

Висловлення-співчуття можуть актуалізуватися у формі риторичних запитань і окличних речень. У такому випадку передається експресивне співчуття та додаткова інформація про психологічний стан мовця (*It's her sons I feel sorry for!*) [0, с. 120, 0, с. 11-12].

Протиставні конструкції, де перша частина складного речення містить позитивну оцінку стану або ситуації, а інша вказує на нетиповість такого стану адресатові повідомлення, можуть також використовуватися мовцями для висловлення жалю з приводу певної негативної ситуації [0, с. 577].

Попри такий широкий набір мовних засобів вираження співчуття, в усній комунікації значну роль відіграють і невербальні засоби, які дозволяють адресатові повідомлення отримати додаткову інформацію про

мовця та про те, наскільки щирим є його почуття і ставлення до адресата [0, с. 49; 0, с. 1; 0, с. 136]. На думку деяких дослідників [0; 0; 0], вираження емоцій за допомогою невербальних засобів є культурно зумовленим явищем. Так, відомо, що для представників колективістських культур, на відміну від індивідуалістських, характерна більша емоційність мовлення, що відображається у ширшому застосуванні невербальних засобів для передачі більшої кількості емоційних відтінків, які можуть виникати у процесі комунікації [0; 0, с. 7]. Існує також думка про те, що невербальні засоби не лише доповнюють вербальний компонент усного мовлення, але в деяких випадках можуть його повністю заміняти [0; 0, с. 172; 0, с. 101; 0].

Питання приналежності тих чи інших факторів до лінгвальних чи паралінгальних засобів є досі дискусійним [0, с. 135-136]. Так, існує розподіл усіх засобів невербального впливу на екстралінгвальні та паралінгвальні [0, с. 101], за яким до екстралінгвальних засобів належать паузи, підвищення/пониження тону, гучна/тиха і швидка/спокійна мова, а паралінгвальні засоби, у свою чергу, охоплюють міміку, жести, рухи тіла [там само]. Цілком очевидно, що прихильники такого підходу відносять фонетичні засоби до групи екстралінгвальних.

У зв'язку з цим, виникає необхідність поглибленого розгляду диференційних ознак паралінгвальних та лінгвальних засобів. З цього приводу відомо, що особливістю елементів невербальної комунікації є те, що вони формуються раніше, ніж вербальна частина висловлювання, яка накладається на попередньо виражену невербальну частину [0, с. 151]. Звернемо увагу також на те, що у площині прагматики, невербальна комунікативна поведінка завжди спрямована на реалізацію певних завдань комунікації, а саме [0, с. 135]: 1) передача психічного чи емоційного стану мовця та його ставлення до ситуації спілкування (напр., висловити співчуття адресатові та потім заспокоїти, втішити, підбадьорити його); 2) регулювання часового об'єму спілкування. Крім того, теоретико-аналітичним аналізом, проведеним А.А. Калитою [0, с. 136-138] на підставі робіт [55; 58; 59; 0], було встановлено, що складна взаємодія фонетичних засобів мови має дуальну природу, завдяки якій вони набувають здатності виконувати функції і лінгвальних, і паралінгвальних засобів. Тому, дотримуючись відомої рекомендації [0; 0] щодо проведення фонетичних досліджень, у подальшому викладі ми будемо розглядати під паралінгвальними засобами лише мімічні та жестові рухи (очима, губами, руками, плечима, корпусом тіла тощо).

Загальновідомо також, що у процесі емоційного переживання периферійні зміни охоплюють весь організм, розповсюджуючись на всі групи м'язів, у тому числі і на м'язи обличчя. Тому кінетичний бік поведінки людей у процесі спілкування, а саме жести, міміка, розташування комунікантів стосовно один одного, зміна поз у комунікативному процесі відіграє вирішальну роль у мовленнєвій взаємодії [0, с. 73; 0]. Поряд з цим і тактильний компонент є надзвичайно важливим, оскільки він може передавати цілий набір емоцій, у тому числі й співчуття. Численними дослідженнями доведено, що у процесі спілкування емоції людини можуть виражатися такими видами невербальних засобів або їх загальними комплексами, які прийнято поділяти на: просодичні, проксемічні, кінетичні та гаптичні [0, с. 29; 0, с. 172; 0, с. 136; 0, с. 219; 0, с. 135-138]. При цьому вважають, що невербальні засоби можуть виконувати такі функції [0, с. 135; 0, с. 205-209; 0, с. 93]:

– доповнення (сигнали-ілюстратори, що доповнюють або уточнюють вербальну інформацію);

– заповнення (невербальні сигнали, такі як, характерний рух рукою або головою, жест, знак, що можуть повністю замінювати слова та вирази);

– експозиція (своєрідні пози, які дають можливість підкреслити експресивність висловлення);

– регулювання (комплекс невербальних засобів, що підкреслюють контроль над ситуацією, напр., зоровий контакт, який використовується для підкреслення уваги та зацікавленості слухача).

Звертаючись до міміки, зазначимо, що вона є одним з виразних рухів обличчя, який не лише супроводжує емоції, але й є фактором їхнього підсилення у процесі комунікації [0; 0, с. 219; 0, с. 125]. Незважаючи на існуюче твердження про те, що загалом вираження емоцій є інваріантним [7, с. 98], експериментальним шляхом [0, с. 133-135] доведено, що типові мімічні кореляти були відсутніми не лише у випадках, які класифікувалися як емоційні (напр., страх, радість тощо), але й у ситуаціях, коли самі люди класифікували їх такими. Завдяки цьому, було виявлено, що існують розбіжності між конвенційною мімічною реакцією, яка є загальноприйнятою в певному соціумі, і спонтанною емоційною реакцією та дозволяє стверджувати, що конвенційні мімічні реакції є тим невербальним засобом усного мовлення, який комуніканти використовують у випадках умисного повідомлення про свої установки, почуття та наміри [там само].

На підставі вищезазначеного і виокремлюють фактори, що впливають на формування мімічного вираження емоцій: 1) вроджені видотипові схеми вираження певних емоційних станів; 2) набуті, соціалізовані способи вияву почуттів; 3) індивідуальні експресивні особливості мімічного вираження видотипових та соціальних форм віддзеркалення емоційного стану мовця [там само].

Отже, у комунікативній ситуації на формування мімічного вираження співчуття впливає інтенція мовця, яка на підставі залучення комунікативного досвіду та поєднання видотипових схем, а також соціальних форм, доцільних для ситуацій, співвідноситься з образом конкретної людини [0, с. 26; 0, с. 9-11; 0, с. 152]. Зазначені фактори впливу на ираження співчуття [0, с. 135-136] притаманні й іншим кінетичним видам віддзеркалення емоцій, таким як жести та пантоміміка, оскільки жести, як і мовні одиниці, здебільшого є символічними знаками. На думку В.В. Богданова [0, с. 21], жести за своєю природою більше прагматичні ніж семантичні, проте вони можуть мати й семантичне значення. Жести точно повідомляють про стан, настрій і ставлення людини, оскільки під впливом соціальних і культурних норм жестова поведінка людей змінюється в просторі й часі [0, с. 153].

Окремим аспектом наукового розгляду вважається підхід до вивчення жестів та їх закріплення у мові у вигляді фразеологізмів зі збереженням свого первинного жестового значення [0, с. 374-377; 0, с. 173]. Так, відомо, що висловлення співчуття характеризується певним набором жестів, які залежно від характеру їхнього прояву можуть мати різні значеннєві відтінки [0, с. 378].

Фразеологічні одиниці, в основі яких знаходяться жести, що позначають співчуття або психологічний стан адресата, який викликає висловлення співчуття, пропонують [0, с. 173-174] класифікувати за певними ознаками: 1 – одиниці, компонентом яких є орган тіла, що відповідає за певну дію у процесі жестикуляції; 2 – одиниці, у яких одним компонентом є назва органу тіла, що бере участь у жестикуляції, а інший компонент відсутній, хоча сам процес вказує на його наявність (напр., *вхопитися за голову, кусати лікті*). При цьому у висловленнях-співчуття основним компонентом може виступати: голова (*хилити голову, похитувати головою* тощо); ніс (*повісити носа, похнюпити носа*) тощо. Аналізуючи жест *«похитування головою»*, дослідники [0, с. 178] звернули увагу на те, що, коли людина опускає голову та похитує нею зі сторони в сторону, можна стверджувати про негативний психологічний стан мовців, вираження їхнього горя або печалі. У випадках, коли людина похитує головою зі сторони в сторону, може мати місце засудження або несхвалення дій іншої людини, висловлення занепокоєності його/її станом тощо. Подібно до цього, опускання голови вниз, у тому числі з метою приховати емоції на обличчі, може свідчити про те, що комунікант перебуває в негативній ситуації, його гнітить проблема тощо.

Фразеологічні одиниці, компонентом яких є назва органу тіла, можуть означати непоправність ситуації, шкодування або жаль з приводу події, що вже сталася, і неможливості її виправлення. Загалом подібне паравербальне підкріплення є необхідною умовою успішного психологічного й емоційного впливу, в умовах перебування співрозмовника у стані відчаю та безвиході [0, с. 219].

До невербальних засобів вираження співчуття відносять також «контакт очей», оскільки погляд є важливим елементом у встановленні контакту та залучення іншої людини до розмови [0, с. 174; 0, с. 8; 0; 0, с. 26; 0, с. 4]. Відомо, що зоровий канал має максимальний інформаційний потенціал [0, с. 205], а зоровий контакт ґрунтується на оптико-кінетичній системі знаків та виконує функцію експресії, встановлення дружніх довірливих стосунків між комуні кантами (напр., *дружній та заспокійливий погляд, погляд в очі*), а отже є маркером багатьох психічних станів [0, с. 175.]

Окремим невербальним кодом, властивим комунікації, є проксемічні характеристики, пов'язані з просторовими умовами спілкування [0, с. 366; 0, с. 126]. Дослідженнями встановлено, що вибір дистанції залежить від особистих взаємних стосунків між учасниками комунікації, індивідуальних особливостей людини, національних традицій, етикетних норм, віку, статі, стану здоров'я та ситуації спілкування [0, с. 367]. Відомо також, що в ситуаціях спілкування проксемічні засоби виконують такі функції [там само]: 1) регулятивна (організація взаємовідносин між комунікантами); 2) соціальна (формування й дотримання культурних аспектів міжособистісної взаємодії); 3) експресивна (вираження певних емоційних станів); 4) інтерпретаційна (пояснення, що не супроводжується вербальними засобами).

Як бачимо, незважаючи на варіативне вираження лексичними і граматичними засобами, для висловлень-співчуття як емоційного типу висловлень характерне використання невербальних засобів, таких як жести та міміка, які охоплюють широке коло рухів очима, губами, корпусом тіла тощо.

На жаль, лише у поодиноких працях мають місце спроби встановлення закономірностей комплексної взаємодії аналізованих нами вище лінгвальних та позалінгвальних засобів в актуалізації емоційно напружених висловлень. З цього приводу заслуговує на особливу увагу запропонований відомим українським фонетистом А.А. Калитою [0, с. 20] підхід до дослідження емоційного мовлення, у межах якого встановлено, зокрема, що в результаті взаємодії засобів різних рівнів мови та паралінгвальних засобів у процесі емоційної комунікації фонетичні засоби можуть виконувати різні функції: 1) підсилювальну; 2) послаблюючу; 3) супроводжуючу; 4) компенсуючу; 5) уточнюючу; 6) доповнюючу.

Отже, спираючись на вихідну модель взаємодії фонетичних засобів з іншими мовними та позамовними засобами реалізації смислу англійського емоційного висловлювання [0, с. 25], ми набуваємо підстав вважати, що обґрунтована у нашій праці узагальнена схема стохастичної взаємодії комплексів комунікативних факторів в актуалізації висловлення-співчуття, яка охоплює: ситуацію спілкування, прагматичну спрямованість, лінгвальні та паралінгвальні засоби, здатна слугувати надійною методологічно-структурною основою проведення ряду міждисциплінарних лінгвокогнітивних досліджень взагалі та фонетичних зокрема, спрямованих на поглиблення наукових уявлень щодо актуалізації висловлень-співчуття, а також будь-яких типів висловлень у різних мовах.

Викладене нами бачення сучасного стану розвитку лінгвістичного знання переконливо свідчить про перспективність звернення під час виконання експериментально-фонетичних досліджень уваги на найбільш загальні закономірності стохастичної взаємодії комплексів мовних і позамовних засобів у просодичному оформленні висловлень співчуття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багдасарова Н.А. Невербальные формы выражения эмоций в контексте разных культур: универсальное и национальное / Н.А. Багдасарова//Материалы межвузовского семинара по лингвострановедению.–М.: МГИМО Университет, 2006.–51с.
2. Бак П. Как работает природа: Теория самоорганизованной критичности [монография] / Пер Бак [пер. с англ. / вступ. ст. Г.Г. Малинецкого]. – М.: УРСС, 2014. – 276 с.
3. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли [пер. с фр. К. А. Долинина]. – 2-е изд., стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2001. – 392 с.
4. Березина Ю.В. Аспекты изучения наименования эмоций в языке / Ю.В. Березина // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета – Вып. 2. –ВГГУ, 2002.–С. 88-93.
5. Богданов В.В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении / В.В. Богданов // Языковое общение: Единицы и регулятивы: Межвуз. сб. науч. трудов. – Калинин: Калининск. гос. ун-т. – 1987. – С. 18-25.
6. Борисенко Н.Д. Невербальні засоби спілкування у персонажному дискурсі сучасної британської драми: гендерний аналіз: автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.Д. Борисенко. – К., 2003. – 27 с.
7. Будянская О.О.Сопоставление средств описания эмоций в английском и русских языках (на примере страха) / О.О. Будянская, Е.Ю. Мягкова // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 2. – Воронеж: ВГТУ, 2002. – С. 79-87.
8. Велівченко В.О. Експлікація емоцій мовця в англомовному емотивному дискурсі / В.О. Велівченко// Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Романо-

германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2010. – Вип. 64. – С. 97–104.
9. Ветюгова Л.А. Лексические средства выражения и описания эмоций в немецком языке / Л.А. Ветюгова // Университетские чтения – 2008: материалы науч.-метод. чтений ПГЛУ: 4 ч. – Ч. 3. – Пятигорск: ПГЛУ, 2008. – С. 177-181.
10. Витт Н.В. Личностно-ситуационная опосредованность выражения и распознавания эмоций в речи / Н.В. Витт // Вопросы психологии, 1991. – №2. – С. 95-107.
11. Воропай О.М. Особливості вербальних та невербальних засобів вираження вибачення у сучасній англійській мові / О.М. Воропай // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук.праць. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – Число 12. – Т. 2 – С. 26–30.
12. Горбатова Е.А. Эмпатия: психологическая структура и механизмы реализации / Е.А. Горбатова // Ученые записки СПбГИПСР. – 2014. – Вып. 1 (21). – С. 23-29.
13. Галагуз Ю.Й. Вигуки як маркери емоційності в сучасному спонтанному діалогічному мовленні (на матеріалі англомовних художніх фільмів)/Ю.Й. Галагуз//Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи.–2009.–№ 3.–С.61-72.
14. Деркач Н.В. Просодична організація англійського прислів'я: соціопрагматичний аспект (експериментально-фонетичне дослідження): дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Деркач Наталія Валеріївна. – К., 2010. – 318 с.
15. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации: [монография] /Николай Иванович Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 160 с.
16. Ионова С.В. Эмотивность текста как лингвистическая проблема: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 / С.В. Ионова. – Волгоград, 1998. – 14 с.
17. Іванова С.В. Особливості сприйняття сучасного англійського мовлення / С.В. Іванова // Проблеми семантики слова, речення, тексту. – Вип. 26. – 2011. – С. 132-137.
18. Казачкова Ю.В. Выражение сочувствия в русском и английском речевом общении (жанровый аспект): дисс. … кандидата филол. наук : 10.02.19 / Казачкова Юлия Владимировна. – Саратов, 2006. – 177 с.
19. Калита А.А.Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: [монографія] / Алла Андріївна Калита. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
20. Калита А.А. Просодика і функціональна семантика / А.А. Калита // Науковий вісник ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 5. Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. – К. : Видавничий центр КДЛУ. – 2001. – С. 25-71.
21. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: [монографія] / Алла Андріївна Калита. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
22. Калита А.А. Когнітивний підхід до вивчення фонетичних засобів мови / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ. – 2009. – Вип. 441-443 : Германська філологія. – С. 3-6.
23. Каптюрова О.В. Вигуки сучасної англійської мови (системний та дискурсивний аспект): автореф. дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Каптюрова Олена Вячеславівна. – К., 2005. – 16 с.
24. Козеренко А.Д. Жестовые идиомы и жесты: типы соответствий / А.Д. Козеренко // Фразеология в контексте культуры. –2000. – С. 374-382.
25. Козуб Л.С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Козуб Любов Степанівна. – Запоріжжя, 2005. – 226 с.
26. Козубовська І.В. Невербальні засоби комунікації у професійній діяльності майбутнього менеджера / І.В. Козубовська, М.М.Бабинець // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. –2012. – № 5 (240). – Ч. 3. – С. 90-97.
27. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація: [посібник] / Інна Володимирівна Ковалинська. – К.: Вид-во «Освіта України», 2014. – 289 с.
28. Крисанова Т.А. Висловлювання негативної оцінки адресата в сучасній англійській мові (комунікативно-прагматичний аспект): автореф. дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Крисанова Тетяна Анатоліївна. – К., 1999. – 17 с.
29. Лось А.Л. Средства выражения эмпатии в языке / А.Л. Лось // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Вып. 10(40): в 3-х ч.–Ч.1. Тамбов: Грамота, 2014.–С.131-135.
30. Мартинова О.М. Особливості вираження емоційних станів персонажів сучасної англійської літератури невербальними засобами / О.М. Мартинова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Вип. 51. – С. 125-127.
31. Мартинюк О.М. Вербальні та невербальні засоби вираження неправди (на матеріалі сучасної французької мови) / О.М. Мартинюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. – 2016. – Вип. 61. – С. 100-102.
32. Могутова Н.В. Основные проблемы использования эмотивных языковых единиц для придания высказыванию естественности и эмоциональности (на примере английских междометий) / Н.В. Могутова // Язык, коммуникация и социальная среда. – Вып. 2. – Воронеж: ВГТУ, 2002. –С. 88-93.
33. Озарко І.І. Лексико-граматична вербалізація жалю в українській мові / І.І. Озарко // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2009. – Вип. 21. – С. 575-579.
34. Панченко Н.Н. Средства объективации концепта «обман» (на материале английского и русского языков): автореф. дис. … кандидата филол. наук : 10.02.20 / Панченко Надежда Николаевна. – Волгоград, 1999. – 20 с.
35. Пенроуз Р. Новый ум короля: О компьютерах, мышлении и законах физики [монография] / Роджер Пенроуз. – М: УРСС: ЛЕНАНД, 2015. – 416 с.
36. Петровська Л.Є. Відображення невербальних засобів спілкування у болгарській фразеології: автореф. дис. … кандидата філол. наук : 10.02.03 / Петровська Леся Євгенівна. – К., 2006. – 22 с.
37. Пономаренко Е. Утешение как жанр речевого общения врача и пациента (на материале художественных произведений писателей-врачей) / Е. Пономаренко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89. – С. 215-220.
38. Приходько Г.І. Невербальні засоби вираження емоцій / Г.І. Приходько // Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія: «Філологічні науки» (мовознавство): Збірник наукових праць. – №4. – Дрогобич, 2015. – С. 150-153.
39. Рак О.М. Семантико-функціональні особливості вигуків у французькій мові: діахронічний та синхронічний аспекти): автореф. дис. … кандидата філол. наук : 10.02.05 / Рак Олександр Михайлович. – К., 2001. – 13 с.
40. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций: [монография] / Ян Рейковский. – М., 1979. – 151 с.
41. Самойлович Л.В. Відображення кінетичних засобів невербального спілкування в українських фразеологізмах / Л.В. Самойлович // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 37. – С. 172-175.
42. Скрябіна В. Б. Щирість у сучасній персуазивній комунікації / В. Б. Скрябіна // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. – Вип. 20. – 311 с.
43. Тараненко Л.І. Просодичні засоби реалізації зв'язності тексту англійської прозової байки (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Тараненко Лариса Іванівна. – К., 2003. – 233 с.
44. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : Вид-во ТОВ «Агенство «Україна», 2008. – 204 с.
45. Тараненко Л.І. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : Кафедра, 2014. – 288 с.
46. Ткаченко Я.Ю. Вербальне вираження співчуття в англомовному дискурсі / Я.Ю. Ткаченко, О.М. Медвідь // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : [матеріали всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспі-

рантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2014 р. / Відп. за вип. О.М. Сушкова]. – Суми : СумДУ, 2014. – С. 64-66.
47. Федорів Я.Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Федорів Яна Романівна. – К., 2000. – 248 с.
48. Чалмерс Д. Сознающий ум. В поисках фундаментальной теории [монография] / ДэвидЧалмерс. – М. : URSS, 2013. – 512 с.
49. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : [учебное пособие по спецкурсу] // В.И. Шаховский. – Волгоград, 1983. – С. 25-28.
50. Шаховский В.И.Лингвистическая теория эмоций : [монография] // В.И. Шаховский. – М. :Гнозис, 2008. – 416 с.
51. Шелякіна А.В. Сутність і функції проксеміки як невербального засобу спілкування (на матеріалі сучасної англомовної художньої літератури) / А.В. Шелякіна // Studi aLinguistica. – Вып. 6. – К. : Київський університет, 2012. – С. 366-372.
52. Шинкарук В.Д. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значеннями / В.Д. Шинкарук // Studia Linguistica. – Вып. 5. – К. : Київський університет, 2011. – С. 29-37.
53. Ягнюк К.В. Невербальные аспекты взаимодействия психотерапевта и пациента / К.В. Ягнюк / Журнал практической психологии и психоанализа. – 2009. – №3. – С. 1-19.
54. Янчева Т.В. Просодія висловлювань-захоплень в англійському мовленні (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. … кандидата філол. наук : 10.02.04 / Янчева Тетяна Валеріївна. – К., 1997. – 246 с.
55. Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English: [monograph] / David Crystal. – Cambridge: Cambridge Centre, 1992. – 389p.
56. Edelstein S. R. A cross-cultural examination of lexical studies of self-conscious emotions: [book] / Robin S. Edelstein, Phillip R. Shaver / In J. L. Tracy, R. W. Robins, & J. P. Tangney (Eds.), The self-conscious emotions: Theory and research. –New York: Guilford Press, 2007. – 493 p.
57. Gibbons Peter. Identification and Production of "simple" Tactile Gestures [Electronic resource]/ Peter Gibbons, Torbjørn S. Dahl, Owain Jones. – Access mode: https://www.researchgate.net/publication/263877137_Identification_and_Production_of_Simple_Tactile_Gestures (last access 02.04.2017).
58. Lakoff G. On Generative Semantics / G. Lakoff // Semantics [Ed. by L. Jacobovits and D. Steinberg]. – Cambridge (Mass): The MIT Press, 1971. – P. 232-296.
59. Palmer F.R. Semantics. A New Outline // Хрестоматия по английской филологии / Сост. О.В. Александрова. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 81-97.
60. Sapir E. Language. An introduction to the study of speech: [monograph] / Edward Sapir. – NY: Harcourt, Brace, 1921. – 258 p.
61. Sikorski W. Paralinguistic communication in the therapeutic relationship / W. Sikorski / Archives of Psychiatry & Psychotherapy. – 2012. – Vol. 14 (1). – P. 49-54.

REFERENCES

1. Bagdasarova N.A. Non-verbal forms of emotions expression in context of different cultures: universal and national / N.A. Bagdasarova // Materials of interinstituional seminar for linguistic and cultural studies. – M.: MGIMO University, 2006. – 51 p.
2. Bak P. How nature works: The science of self-organized criticality [monography] / Per Bak [translated from English / introduction by G.G. Malinetskiy]. – M. : URSS, 2014. – 276 p.
3. Bally Ch. French stylistics / Charles Bally [translated from French by K. A. Dolinina]. – 2nd ed. – M. : Editorial URSS, 2001. – 392 p.
4. Berezina Yu.W. Aspects of studying emotion nominations in language / Yu.W. Berezina // Viatskiy state humanitarian university journal. – Vol. 2. – VGGU, 2002. – P. 88-93.
5. Bogdanov W.W. Functions of verbal and non-verbal components in speech / W.W. Bogdanov // Speech Communication: Elements and regulations: Interinstitutional scientific journal. – Kalinin : Kalinin state university. – 1987. – P. 18-25.
6. Borysenko N.D. Non-verbal means of communication in British drama characters discourse: gender aspects / abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.04 / N.D. Borysenko. – K., 2003. – 27 p.
7. Budianskaia O.O.Comparison of means of emotions description in English and Russian (fear as an example) / O.O. Budianskaia, E.Yu. Miagkova // Language, communication and social environment. – Vol. 2. – Voronezh : VGTU, 2002. – P. 79-87.
8. Velivchenko V.O. Explication of speakers emotions in English emotional discourse / V.O. Velivchenko // Messenger of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Germanic and Romanic Philology. Methodology of language teaching. – 2010. – Vol. 64. – P. 97–104.
9. Vetiugova L.A. Lexical means of emotions expression and description in German / L.A. Vetiugova // Universitetskie chteniia. – 2008: materials of scientific and methodological lectures of PGLU: Part 4. – P. 3. – Piatigorsk : PGLU, 2008. – P. 177-181.
10. Vitt N.V. Personal and sutiational mediacy of expression and decoding emotions in speech / N.V. Vitt // Questions of psychology, 1991. – №2. – P. 95-107.
11. Voropai O.M. Peculiarities of verbal and non-verbal means of apologies in modern English / O.M. Voropai // Humanitarian newsletter. Series: Foreign philology: All Ukrainian scientific journal. – Cherkassy: CHDTU. – 2009. –Ed.12. – Vol. 2 – P. 26–30.
12. Gorbatova E.A. Empathy: psychological structure and realization mechanisms / E.A. Gorbatova // Scientific papers of SPGIPSR. – 2014. – Vol. 1 (21). – P. 23-29.
13. Galaguz Yu.I. Interjection as markers of emotionality in modern spontaneous dialogue communication (on the material of movies / Yu.I. Galaguz // Linguistics of XXI century: new researches and perspectives. – 2009. – № 3. – P. 61-72.
14. Derkach N.V. Prosodic organization of English proverbs: sociopragmatic aspect (phonetic research): Thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Derkach Nataliia Valeriivna. – K., 2010. – 318 p.
15. Zhynkin N.I. Speech as information guide: [monograph] / Nikolai Ivanovich Zhynkin. – M. : Nauka, 1982. – 160 p.
16. Ionova S.V. Text emotionality as a linguistic problem: abstract of thesis … PhD in philology: 10.02.19 / S.V. Ionova. – Volgograd, 1998. – 14 p.
17. Ivanova S.V. Peculiarities of perception of modern English speech / S.V. Ivanova // Problems of semantics of words, sentences and text. – Vol. 26. – 2011. – P. 132-137.
18. Kazachkova Yu.V. Expression of sympathy in Russian and English speech (genre aspect): thesis … PhD in philology : 10.02.19 / Kazachkova Yuliia Vladimirovna. – Saratov, 2006. – 177 p.
19. Kalyta A.A.Phonetic means of English emotional utterances' meaning: [monograpy] / Alla Andriivna Kalyta. – K. : KDLU Publishing Center, 2001. – 351 p.
20. Kalyta A.A. Prosody and functional semantics / A.A. Kalyta // UNESCO scientific newsletter of Kyiv National Linguistic University. Series: Philology. Pedagogy. Psychology. – Vol. 5: Language, education, culture: scientific paradigms and modern world. – K. : KDLU Publishing Center. – 2001. – P. 25-71.
21. Kalyta A.A. Actualization of utterances' emotional-and-pragmatic potential [monograph] / Alla Andriivna Kalyta. – Ternopil: Pidruchniky i posibnyky, 2007. – 320 p.
22. Kalyta A.A. Cognitive approach to the study of language phonetic means / A.A. Kalyta, L.I. Taranenko // Chernivetskiy university scientific newsletter : collection of scientific papers. – Chernivtsi : CHNU. – 2009. – Vol. 441-443 : German Philology. – P. 3-6.
23. Kaptiurova O.V. Interjections in modern English (systemic and discourse aspects): abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Kaptiurova Olena Viacheslavivna. – K., 2005. – 16 p.
24. Kozerenko A.D. Gesture idioms and gestures: types of correspondence / A.D. Kozerenko // Phraseology in culture context. – 2000. – P. 374-382.
25. Kozub L.S. Sociolinguistic peculiarities of TV ads texts' prosodic organization (phonetic research) : thesis … PhD in philology :

10.02.04 / Kozub Liubov Stepanivna. – Zaporizhzhia, 2005. – 226 p.
26. Kozubovska I.V. Non-verbal means of communication in professional activity of future managers / I.V. Kozubovska, M.M.Babynets // Taras Shevchenko LNU newsletter. –2012. – № 5 (240). – Part. 3. – P. 90-97.
27. Kovalynska I.V. Non-verbal communication: [manual] / Inna Volodymyrivna Kovalynska. – K. : «Osvita Ukrainy» Publishing, 2014. – 289 p.
28. Krysanova T.A. Expression of negative assessment of the addressee in modern English (communicative and pragmatic aspect): abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Krysanova Tetiana Anatoliivna. – K., 1999. – 17 p.
29. Los A.L. Means of empathy expression in language / A.L. Los // Philology sciences. Issues of theory and practice. – Vol. 10 (40): in 3 parts. – P.1. Tambov: Gramota, 2014. – P. 131-135.
30. Martynova O.M. Peculiarities of English literature characters' emotional status expression with non-verbal means / O.M. Martynova // Ivan Franko Zhytomyr state university messenger. – 2010. – Vol. 51. – P. 125-127.
31. Martyniuk O.M. Verbal and non-verbal means of expressing lie (on the basis of French) / O.M. Martyniuk // Naukovi zapysky National university «Ostroh academy». Series: Philolohichna. – 2016. – Vol. 61. – P. 100-102.
32. Mogutova N.V. Main problems of using emotional language units to make the utterance natural and emotional (on the basis of English interjections) / N.V. Mogutova // Language, communication and social environment. – Vol. 2. – Voronezh : VGTU, 2002. – P. 88-93.
33. Ozarko I.I. Lexical and grammatical verbalization of compassion in Ukrainian / I.I. Ozarko // Actual problems of Slavic philology. – 2009. – Vol. 21. – P. 575-579.
34. Panchenko N.N. Means objectivizing the concept of *DECEIT* (on the basis of English and Russian) abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.20 / Panchenko Nadezhda Nikolaevna. – Volgograd, 1999. – 20 c.
35. Penrose R. The Emperor's new mind: Concerning computers, minds and the laws of physics [monograph] / Roger Penrose. – M: URSS: LENAND, 2015. – 416 p.
36. Petrovska L.Ye. The reflection of non-verbal means of communication in Bulgarian phraseology: abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.03 / Petrovska Lesia Yevheniivna. – K., 2006. – 22 p.
37. Ponomarenko E. Comforting as communication genre between doctor and patient (on the basis of books by doctors-writers) / E. Ponomarenko // Naukovi zapysky of Volomyr Vynnychenko Kirovohrad state pedagogical university. Series: Philology sciences. – 2010. – Vol. 89. – P. 215-220.
38. Prykhodko H.I. Non-verbal means of emotions expression / H.I. Prykhodko // Ivan Franko DDPU scientific newsletter. Series: «Philology sciences» (linguistics): Collection of scientific papers. – №4. – Drohobych, 2015. – P. 150-153.
39. Rak O.M. Semantic and functional peculiarities of interjections in French: diachronic and synchronic aspects: abstract of thesis … PhD in philology : 10.02.05 / Rak Oleksandr Mykhailovych. – K., 2001. – 13 p.
40. Reikovskii Я. Experimental psychology of emotions: [monograph] / Yan Reikovskii. – M., 1979. – 151 p.
41. Samoilovych L.V Reflection of kinetic means of non-verbal communication in Ukrainian phraseology units / L.V. Samoilovych // Kultura narodov Prychornomoria. – 2003. – № 37. – P. 172-175.
42. Skriabina V. B. Sincerity in modern persuasive / V. B. Skriabina // Naukovi zapysky of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia state pedagogical university. Series: Philology (linguistics) : collection of scientific papers / [Ed. by N.L. Ivanytska]. – Vinnytsia : TOV «Firma Planer», 2014. – Vol. 20. – 311 p.
43. Taranenko L.I. Prosodic means realizing the English prosaic fable cohesion (an experimental phonetic study): thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Taranenko Larysa Ivanivna. – K., 2003. – 233 p.
44. Taranenko L.I. Prosodic cohesion of English prosaic fable [monograph] / Larysa Ivanivna Taranenko. – K. : TOV «Ahentsvo «Ukraina» Publishing House, 2008. – 204 p.
45. Taranenko L.I. Actualization of English prosaic folk texts of a small form [monograph] / Larysa Ivanivna Taranenko. – K. : Kafedra, 2014. – 288 p.
46. Tkachenko Ya.Yu. Verbal expression of sympathy in English / Ya.Yu. Tkachenko, O.M. Medvid // Social and humanitarian aspects of modern society: [materials of all Ukrainian scientific conference of teachers, post graduates, students; Sumy, 21-22 April, 2014 / Ed. by O.M. Sushkova]. – Sumy : SumDU, 2014. – P. 64-66.
47. Fedoriv Ya.R. Social and cultural aspects of prosodic organization of frustration utterances (phonetic research on the basis of English) : thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Fedoriv Yana Romanivna. – K., 2000. – 248 p.
48. Chalmers D. The conscious mind. In search of a fundamental theory : [monograph] / David John Chalmers. – M. : URSS, 2013. – 512 p.
49. Shakhovskiy V.I. Emotional component of meaning and methods of its description : [manual for a special course] // V.I. Shakhovskiy. – Volgograd, 1983. – P. 25-28.
50. Shakhovskiy V.I. Linguistic theory of emotions: [monograph] // V.I. Shakhovskiy. – M. :Gnosis, 2008. – 416 p.
51. Sheliakina A.V. Essence and functions of proxemics as non-verbal mean of communication (on the basis of modern English literature) / A.V. Sheliakina // Studia Linguistica. – Vol. 6. – K. : Kyiv University, 2012. – P. 366-372.
52. Shynkaruk V.D. Peculiarities of sentence structures with emotional and assessment meaning / V.D. Shynkaruk // Studia Linguistica. – Vol. 5. – K. : Kyiv University, 2011. – P. 29-37.
53. Yagniuk K.V. Non-verbal aspects of psychotherapist interaction with patient / K.V. Yagniuk / Journal of practical psychology and psychoanalysis. – 2009. – №3. – P. 1-19.
54. Yancheva T.V. Prosody of admiration utterances in English speech (phonetic research) : thesis … PhD in philology : 10.02.04 / Yancheva Tetiana Valeriivna. – K., 1997. – 246 p.

Nature and specificity of factors complexes influencing English sympathy utterances actualization

M. A. Kutsenko

Abstract. The article deals with the analysis of nature and usage peculiarities of linguistic and paralinguistic means expressing the English speakers' emotional state in situations of sympathy utterances actualization, performed on the basis of their pragmatic value. The paper advances the scheme of stochastic interrelation of communicative factors complexes that realize the utterances of sympathy. The author proves the necessity of taking into account the most general patterns of stochastic interrelation of such complexes while conducting the experimental part of any phonetic research.

Keywords: *sympathy utterances, linguistic and paralinguistic means, complex interrelation.*

Природа и специфика воздействия комплексов факторов на актуализацию английского высказывания-сочувствия

Н. А. Куценко

Аннотация. В статье на основе прагматического воздействия проанализированы природа и особенности использования англоязычными коммуникантами лингвистических и паралингвистических средств в выражении своего эмоционального состояния во время актуализации высказывания-сочувствия. Обоснована обобщенная схема стохастического взаимодействия комплексов коммуникативных факторов в актуализации высказывания-сочувствия. Показана необходимость принятия во внимание наиболее общих закономерностей стохастического взаимодействия данных комплексов во время проведения экспериментально-фонетических исследований.

Ключевые слова: *высказывание-сочувствие, лингвистические и паралингвистические средства, комплексное взаимодействие.*

The Persuasive Power of Stylistic Devices in the Speech of Mediators

N. O. Peredon

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

Paper received 05.09.17; Accepted for publication 12.09.17.

Abstract. The focus of this article is to explore the functioning of the stylistic devices used by the mediator in the communicative situation of reconciliation. It has been determined that in the process of implementing the persuasive strategy the mediator mostly uses such stylistic devices as metaphor, simile, quotation and repetition. They render the mediator's speech more picturesque, expressive and emotionally coloured. They also help to persuade the participants in conflict situations to interact harmoniously.

Keywords*: mediator, stylistic devices, persuasion, communicative situation of reconciliation.*

Mediation as a practice of conflict management is the subject of research in the field of jurisprudence (R. D. Rieke, M. O. Sillars, T. R. Peterson, S. I. Kalashnikova, L. M. Karnozova, Ye. R. Bersheda, O. Ye. Soloviova, V. V. Rieznikova, S. V. Yerohin and others), conflict resolution studies (Ch. Bessemer, R. Fisher, W. Ury, Ch. Pelikan, A. Ya. Antsupov, A. I. Shypilov, M. I. Piren, M. I. Panov and others), philosophy (E. Watzke) and psychology (E. Atwater). The research works which study the linguistic aspect of mediation are not numerous (N. S. Barebina, A. G. Chernyshenko).

The persuasive power of stylistic devices is a common fact. They render the verbal means of communication more picturesque, vivid and emotionally coloured. The aim of the article is to determine and describe the most common stylistic devices the mediators use in their speech to persuade the participants in conflict situation to interact harmoniously. To do so the verbal behaviour of mediators in the communicative situation of reconciliation has been investigated.

The methodology of this research has been based on discourse analysis, contextual analysis and the descriptive method.

For the sake of consistency the following terms referring to the participants in the communicative situation of reconciliation are used: the term *offender* is used to refer to the speaker who has caused the conflict situation; the term *victim* refers to the speaker who has suffered from the conflict situation; and the term *mediator* is used to refer to the speaker who facilitates communication between the victim and the offender and helps them reconcile with each other.

Metaphors. Our research has shown that a metaphor is one of the dominant stylistic devices the mediators use in the process of implementing the persuasive strategy. The widespread belief in the influential power of metaphors is reflected in G. G. Pocheptsov's assertion that this stylistic device is a significant means of exercising influence, which can change the consciousness [5, p. 223].

It has been determined that in the communicative situation of reconciliation the mediators mostly use: 1) nominative metaphors to convey the negative feelings of the speaker who has suffered from the conflict situation; 2) metaphors of action which embody liberation from these feelings.

Among the *nominative metaphors* used by the mediators in the communicative situation of reconciliation the metaphorical expressions containing such constituents as "burden", "load" and "chain" are frequent. They are used to represent the negative feelings of the victim towards their offender in the form of the load or the chains. They restrain the victim, holding him/her hostage to their own negative feelings and emotions. These feelings make it impossible to forget about the conflict and the damage it has caused.

"But you will have to learn to forgive – all of them – even Kenny. If you cannot find it in your heart to forgive, then you will live with the burden of hate all your life. And it will reflect on those around you. Remember, Kenny was but a boy" [14, p. 189].

Trying to persuade the victim to forgive the other party of the conflict, the mediator compares the feeling of hatred with the load, which will negatively affect not only the victim's life, but his family and friends' lives as well. By using this metaphor, the mediator expresses his own negative attitude to the victim's unwillingness to forgive his offender. The metaphor *the burden of hate* also makes the victim reflect on the need for a constructive conflict resolution, since it's the only decision that may help to get rid of the destructive feelings and emotions caused by the conflict.

The findings show that the *metaphors of action* are represented by the word combinations with imperative verbs. With the help of these metaphors the mediator urges the victim to set free from the negative feelings caused by the conflict situation situation.

Jay was sulking around the office, and I stopped and said, "Jay, when are you going to forgive your mother?" He said, "Dad, I think about it all the time." I said, "I know you do. You are carrying a ball and chain on your ankle, and you have the key to it in your back pocket. Reach down and unlock that ball and chain; forgive your mother" [15, p. 84].

The fragment above depicts Jay's resentment and unwillingness to forgive in the form of a load chained to his leg. On the contrary, forgiveness is represented by the mediator as the key which may help to unchain the load.

To persuade Jay to forgive his mother, the mediator uses contextual synonyms in his speech. The metaphor *unlock that ball and chain* is an implicit indication of the necessity of constructive conflict resolution. The mediator's explicit urge to reconcile with the offender is represented by the imperative sentence *forgive your mother*. The usage of contextual synonyms serves to intensify the impact on the recipient and persuades him to accept the mediator's point of view.

In order to restore the peace of mind and get rid of the unpleasant feelings caused by the conflict situation, the victim needs to perform certain actions, demonstrated by the metaphors:

"Jay, you are damming the flow of God's blessings to you and your own life by unforgiveness. Forgive, and remove that dam; allow god's flow to come into your life unobstructed." He looked at me with piercing eyes and said, "Dad, I am going to do that right now" [15, p. 84-85].

The results of the investigation show that the *extended metaphor* is a powerful persuasive tool. Such metaphors serve to reveal the essence of the phenomenon they embody, add vividness and expressiveness to the speech of mediators and make their arguments seem more compelling.

"You think that I should forgive my father?" I asked incredulously.

"You must forgive him if you are ever to be free of him. We are chained to that which we do not forgive." […] Imagine a ship trying to set sail while towing an anchor. Cutting free is not a gift to the anchor. You must release that burden, not because the anchor is worthy, but because the ship is" [10, p. 207].

The use of such images as *ship, anchor, chains* and *burden* are intended to describe the gloomy prospects of victim's life, marred by the resentment which is identified with the restriction of freedom and inability to live a happy life. Therefore, this

 ©*N. O. Peredon 2017*

extended metaphor creates a sharply negative image in the victim's mind. It helps him to understand that getting rid of the heavy, oppressive feelings is important and necessary not for the offender only but for the victim too *(You must release that burden, not because the anchor is worthy, but because the ship is).*

In addition to the metaphors conveying the victim's feelings of offence and resentment, the mediators also use the metaphors that embody:

- psychological dependence on the offender:

"Maria is right, you need to forgive him, for your own sake. Otherwise you allow him to continue walking around with pieces of your heart in his back pocket" [18, p. 82];

- the ability to restore harmonious relations with the other party of the conflict situation:

"I'm not ready to forgive her."

"I know, but someday you will," Carey said. It's a lot easier to fix a bridge if you don't burn it first" [12, p. 154];

- the correct model of the victim's behavior as the mediator sees it:

"Nancy Ann, he loves you, he needs you. Do this one big thing, give him another chance. […] Swallow your pride, my dear, we all have to" [8, p. 329-330].

Similes are also among the stylistic devices that have considerable persuasive power. They show the mediator's attitude to certain character traits of the participants in the conflict situation, their actions, behaviour, psychological and emotional state.

The results of the study assume that the vast majority of the similes used by the mediators to persuade the parties of the conflict to interact harmoniously are the similes formed by using zoomorphisms – "personality characteristics, formed on the basis of animal names" [1, p. 150].

The background to the communicative situation represented in the fragment given below is as follows: the girl has accused the young man she dates with of flirting with another girl. The young man tries to deny the accusation. It results in conflict escalation. Having witnessed this quarrel the boy's aunt acts as a spontaneous mediator.

"Some men are womanizers, my dear. My nephew is one. As much as I love him, I know his faults. He likes women, he likes strong drink and he likes to gamble more than is good for him."

Manuel started to protest, but she shook her cane at him again. "Be still, you! Let me finish. Despite all that, he's got a heart of gold, he's strong as an ox, brave as a lion and loyal as a, well as a dog? No, no that's not the right thing. Well, in any case, he's loyal. Honest I'll not always say of him, but he loves you, of that I'm certain. I'm also certain that if you wed, he won't do anything undeserving of your trust" [16, p. 70].

The mediator demonstrates the good qualities of the offender by using zoomorphic similes which raise an extremely positive connotation: *strong as an ox, brave as a lion, loyal as a dog*. They attach more vividness and expressiveness to the statement, enhance its emotional content, and display the mediator's attitude toward the interlocutor whose behaviour has caused the conflict. All of the similes used by the mediator represent the positive character traits in hyperbolized form. It contributes to their credibility and draws attention to the most important segment of the utterance.

Quotation as one of the figures of identity [4] is "a verbalized confirmation of expressed thoughts" [2, p. 43] and is used by the mediators to increase the value of their arguments. Quotes function as arguments in support of the speaker's position [2, p. 42].

Our research has shown that in the communicative situation of reconciliation quoting the Bible has a powerful persuasive effect. By using this stylistic device the mediator appeals to universal values. Since the Bible is perceived by all the Christian believers as the source of undeniable truth and justice, the mediator confirms the appropriateness of his request and insists on the necessity of reconciliation between the victim and the offender.

"[…] Oh! I can never forgive her!"

"O Ellie, dear Ellie, don't say that!" said Mary, putting her arms round her. "Have you forgotten that Jesus said, "If ye forgive not men their trespasses, neither will your Father forgive your trespasses?" […] and remember the Bible says, "Whosoever hateth his brother, is a murderer," and in another place, "If he love not his brother, whom he hath seen, how can he love God, whom he hath not seen?" O Ellie, it frightens me to hear you talk so. Just think how wicked it is to say you hate anybody and will never forgive them. What if God should say he would never forgive you?"

"I am sorry I said such a wicked thing, but I was angry and didn't think how very bad it was" [11, p. 348].

In this communicative situation the mediator persuades Ellie who is the victim to reconcile with her offender by integrating several quotes from the Bible into his speech (*Have you forgotten that Jesus said, "If ye forgive not men their trespasses, neither will your Father forgive your trespasses?" […] and remember the Bible says, "Whosoever hateth his brother, is a murderer," and in another place, "If he love not his brother, whom he hath seen, how can he love God, whom he hath not seen?")*. By using these overt quotes the mediator emphasizes that Ellie's refusal to forgive her offender is treated negatively from the point of view of spiritual and ethical values. It makes Ellie think about her own imperfection and sinfulness. As a result, she feels ashamed and guilty of her unwillingness to come to terms with her offender. Thus, by using the Bible quotes the mediator persuades the victim that the restoration of cooperation with her offender is reasonable and necessary.

It should be noted that quoting the Bible for the purpose of encouraging the reconciliation between the victim and the offender is effective only if the mediator and the person it is addressed to share the same moral, ethical and spiritual values. In the opposite case, the use of such a stylistic device is inefficient. As rightly stated by D. Myers, when the message we hear relates to our own views, it convinces us. If the message is contrary to what we think is right, we stand by our own opinion [3, p. 338].

"[…] Excuse me for not forgiving the man, but I can't."

"You have to, Ryan. The Bible says…"

"I know what the Bible says, but I can't forgive him. I've never hated a human being so much in my whole life!" [9, p. 242].

The mediator's attempt to persuade the victim to harmonize communication with his offender by using some Bible quote is ignored. The mediator is interrupted by his interlocutor who claims that forgiving is impossible *(I know what the Bible says, but I can't forgive him. I've never hated a human being so much in my whole life!)*

Repetition is a multifunctional stylistic device. It helps to emphasize the emotional aspect of communication, increases the efficacy of the speaker's intentions, performs the appellative function and holds the listener's attention [6, p. 208].

The study of the communicative situation of reconciliation shows that in the mediator's verbal behavior this stylistic device is mainly represented by the following two-component repetitions: consecutive contact repetitions, adjacent repetitions and distant repetitions in the form of the construction "the imperative form of the verb *to forgive* + noun denoting the offender / the Objective case of the personal pronoun he/she".

The example below demonstrates the use of the consecutive contact repetition.

"Forgive him, forgive him, forgive him," the children around her began to chant. […] The boy was neither caned nor expelled. Instead, he was forgiven and loved – not by just the students, but by the principal and teachers as well [13, p. 134].

The phrase *forgive him* is repeated three times within one sentence. As evidenced by the example, the persuasive power of this repetition is sufficient to achieve the objective pursued by the mediator – the pupil is forgiven by the headmaster.

The next fragment demonstrates the usage of the adjacent repetition. The same phrase *forgive him* is now a part of two different sentences.

But Prahba was speaking to her: "[…] But please forgive him. Forgive him, for God's sake[…]. He did wrong. He is senseless. I shall talk to him about it! […]" [7, p. 98].

In the example given below the analyzed stylistic device is represented in the mediator's speech by the distant repetition. The identical syntactic constructions *Forgive him* are separated from each other by one and two sentences.

"What do I do about Bill?"

He pressed his hands against hers. "Forgive him. He did what Matthew wanted him to. Forgive him. Your family is his family. Always has been and always will be. Forgive him "[…] [17, p. 208].

As the results of our study show, the main functions of the repetitions in the speech of mediators are emphasizing the significance of a repeated segment of the utterance, making the mediator's idea clearer, and highlighting the emotional aspect of the statement.

Thus, the effectiveness of the mediators' activity largely depends on the stylistic devices they use. As the research has shown, metaphors, similes, quotations and repetitions are powerful persuasion tools in the communicative situation of reconciliation. They render the mediator's speech more picturesque, expressive and emotionally coloured, enhance the mediation process and persuade the parties of the conflict to interact harmoniously.

REFERENCES

1. Гутман Е. А. Сопоставительный анализ зооморфных характеристик (на материале русского, английского, французского языков) // Национально-культурная специфика речевого поведения. / Е. А. Гутман, Ф. А. Литвин, М. И.Черемисина. – М.: Наука, 1977. – С. 147-166.
2. Кононенко В. І. Ключові висловлення як текстотвірні знаки художнього дискурсу / В. І. Кононенко. // Українська мова. – 2014. – №1. – С. 38–50.
3. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 2003. – 688 с.
4. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: Высшая школа, 1984. – 248 с.
5. Почепцов Г. Г. Имиджеология : научное издание / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук ; К.: Ваклер, 2000. – 768 с.
6. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект : монографія / І. Ю. Шкіцька; за наук. ред. проф. В. М. Бріцина. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с.
7. Anand M. R. Coolie / M. R. Anand. – Penguin Books India, 1993. – 282 p.
8. Cookson C. The Parson's Daughter / C. Cookson. – A Corgi Book, 1987. – 512 p.
9. Earwood M. Vengeance of the Father / M. Eastwood. – PublishAmerica, 2003. – 280 p.
10. Evans R. P. The Locket / R. P. Evans. – Simon and Schuster. – 448 p.
11. Finley M. The Novels of Faith / M. Finley. – E-Artnow, 2016. – 1109 p.
12. Foster V., Miller B. L. Graceful Waters / V. Foster, B. L. Miller. - Intaglio Publications, 2004. – 304 p.
13. Jampolsky G., Cirincione D. Finding Our Way Home / G. Jampolsky, D. Cirincione. – Hay House, Inc., 2008. – 271 p.
14. Lasky D. P. Earth's Little Secrets / D. P. Lasky. – AuthorHouse, 2009. – 248 p.
15. McAlpin T. J. The River of the Lord: A Path through Suffering / T. J. McAlpin. – WestBow Press, 2011. – 180 p.
16. Oakes D. Indian Summer / D. Oakes. – Second Wind Publishing, 2008. – 336 p.
17. Shannon A. Life's Written Past / A. Shannon. – Lulu.com, 2010. – 258 p.
18. Spivey A. R. Step Off the Edge / A. R. Spivey. – Ashlea Renee Spivey, 2010. – 290 p.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Gutman E. A. The comparative study of zoomorphic characteristics (based on the material of the Russian, English and French languages) // National and Cultural Peculiarities of Verbal Behaviour. / E. A. Gutman, F. A. Litvin, M. I.Cheremisina. – Moscow: Nauka, 1977. – P. 147-166.
2. Kononenko V. I. The key utterances as the text forming signs of the fictional discourse / V. I. Kononenko. // The Ukrainian Language. – 2014. – #1. – P. 38–50.
3. Myers D. Social Psychology / D. Myers. – Saint Petersburg : Piter, 2003. – 688 p.
4. Morokhovskii A. N. Stylistics of the English language / A. N. Morokhovskii, O. P. Vorobiova, N. I. Likhosherst, Z. V. Timoshenko. – Kyiv : Vysshaia shkola, 1984. – 248 p.
5. Pocheptsov G. G. Imageology : scientific edition / G. G. Pocheptsov. – Moscow : Refl-buk ; Kyiv : Vakler, 2000. – 768 p.
6. Shkitska I. Yu. Manipulative tactics of positive : linguistic aspect : monograph / I. Yu. Shkitska; ed. by the Prof. V. M. Britsyn. – Kyiv : Dmytro Burago Publishing House, 2012. – 440 p.

Персуазивный потенциал стилистических средств в речи медиатора

Н. А. Передон

Аннотация. Статья посвящена исследованию функционирования стилистических средств, использующихся медиатором в коммуникативной ситуации «примирение». Установлено, что доминантными стилистическими средствами реализации медитором персуазивной стратегии общения являются метафоры, сравнения, цитация и повторы. Их употребление делает речь медиатора более образной, экспрессивной и емоционально окрашенной, помогает убедить участников конфликтной ситуации в необходимости гармонизации межличностной интеракции.

Ключевые слова: *медиатор, стилистические средства, персуазивность, коммуникативная ситуация «примирение».*

Втілення тактики переадресації удару в політичному дискурсі парламентських дебатів Сполученому Королівстві

О. І. П'єцух

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
Corresponding author. E-mail: oxy.pj7@gmail.com

Paper received 26.08.17; Accepted for publication 01.09.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню специфіки реалізації тактики переадресації удару під час проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Детально розглянуто специфічні стилістичні засоби, зокрема мейозис, гіпербола, антитеза, іронія та каламбур, якими оперують учасники дебатів для успішності втілення стратегії самозахисту під час засідань Палати Громад британського парламенту у період пост-Тетчеризму.

Ключові слова: *парламентські дебати, стратегія, тактика, перформатив, квантитативні аргументи, стилістична фігура, комунікативний хід, мовленнєвий акт.*

Вступ. Будь-яка політична комунікація передбачає постійний інформаційний обмін між партнерами по комунікації, які оперують різними стратегіями, що слугують втіленню цілей обговорення. Стратегічність політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії втілює інтеракцію, яка базується на постійному обвинуваченні опонентів та захисті своїх інтересів для покращення чи приниження іміджу учасників дебатів, які належать до коаліційних чи опозиційних сил.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегічний потенціал комунікативних процесів знаходиться у постійному фокусі уваги лінгвістичних студій. Дослідники всебічно розглядають комунікативні стратегії та тактики, які сприяють досягненню цілей комунікації (Ш. Баллі, А.М. Баранов, Р.М. Блакар,А. Вежбицька, Г. Грайс, Т. ван Дейк, Дж .Лакофф, Ч. Морріс, Ч. Пірс та ін..). У наукових працях багатьох лінгвістів стратегічність розглядають в аспекті вирішення проблемних питань та постійним суперництвом, конфронтацією (К. Кандлін, С. Кордер, Дж Маоз, О. Фадєєва, К. Фач, Д. Шиффрін та ін.). Проте незважаючи на той факт, що стратегічність аналізуються в роботах багатьох науковців, комплексний аналіз стратегії самопрезентації, втіленої тактикою переадресації удару, у політичному дискурсі парламентських дебатах у Сполученому Королівстві не був предметом дослідження, що й визначає актуальність цього дослідження.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні втілення тактики переадресації удару в межах стратегії самозахисту в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз офіційних протоколів засідань британського парламенту у період пост-Тетчеризму демонструють особливості інтеракції між учасниками дебатів, які послуговуються різними стратегіями і тактиками їхньої реалізації. Основними методами, застосованими для виявлення специфіки стратегічності політичного дискурсу парламентських дебатів, є дискурсивний, що служить для інтерпретації інтеракцій у залах парламенту, та контекстуально-інтерпретаційний метод, який застосовано для виявлення семантики лексичних одиниць.

Результати дослідження та їхнє обговорення. Комунікативна стратегія являє собою складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу [4, с. 206]. Дослідники розглядають стратегію також як «когнітивний загальний план, або «вектор», мовленнєвої поведінки» [3, с. 14; 5, с. 6], деяку інваріантну схему, яка складається з однієї або декількох дій, спрямованих на реалізацію ситуації [2]. Ч. Бергер і К. Келлерман вважають стратегічність головною ознакою комунікації [6].

Стратегічний задум здійснюється за допомогою різноманітних тактик. Комунікативною тактикою вважають чіткий мовленнєвий хід (крок, оберт, етап), [5], або одну чи кілька дій, які сприяють реалізації стратегії [1, с. 78].

Стратегія самозахисту передбачає захист власних інтересів та іміджу своєї політичної сили за рахунок відведення критики та обвинувачення у відповідь на вербальну агресію від комунікантів, які належать до інших парламентських партій та об'єднань. Однією із тактик реалізації цієї стратегії є тактика переадресації удару.

Тактика переадресації удару слугує перенаправленню критики та / або обвинувачення для покращення свого статусу під час стереотипних обмінів інформацією в політичній комунікації. Ефективність використання цієї тактики залежить від глибини освіченості комуніканта з обговорюваних питань, наведення детальних фактів без викривлення та перекручування інформації.

Саме цим правилом користується учасник дебатів для переадресації спрямованої в його бік критики:

Mr. Howard: *I have given the hon. Lady the accurate figures and am astonished that she should prattle on in that way when she knows perfectly well that her party's shadow Chancellor has said that not a penny more will be committed to the Metropolitan police. There will be no more money for the police, according to the shadow Chancellor, so the hon. Lady's question is absolutely inexplicable* (20 Mar 1997 : Column 1061).

Тому на початку продовжувального комунікативного ходу, який складається із двох мовленнєвих актів констативів, учасник дебатів наголошує на точності, правильності оголошених даних (мовний знак *accurate* означає *"correct, exact, and without any mistakes"* [7]). Поєднання нарочито ввічливого звертання до партнера по комунікації *honorable Lady*, незважаючи на

 ©О. І. Pjetsukh 2017

відсутність такого звертання по відношенню до нього самого (*Home Secretary*) та образливого дієслова *prattle*, яке характеризує виступ різко негативно як досить нерозумне, навіть дещо на дитячий манер затяжне обговорення, при цьому не сказавши нічого важливого чи потрібного, ще більше сприяє контратаці на співрозмовника для захисту свого іміджу. Переадресуючи удар, комунікант використовує непряме цитування *her party's shadow Chancellor has said that not a penny more will be committed to the Metropolitan police*, що є виявом тактики посилання на авторитети та інтертекстуальності, в якому яскраво вираженим є негативний модус оцінки щодо діяльності Офіційної Опозиції. Оцінно-емотивний компонент значення передається завдяки мейозису як навмисному применшенню інтенсивності вияву ознаки, і відповідно, наголошенню на тому, що жодного пенні не більше не буде виділено на фінансування місцевої поліції (*not a penny more will be committed*), що було раніше сказано Опозицією, тепер адресується проти них у гострих дебатах. Перефразування та повторення цієї применшувальної за ознакою фрази *there will be no more money for the police* у наступному комунікативному ході, який є продовжувальним, розвиває далі тему обговорення, в якому ще раз доповідач повертається до першоджерела *according to the shadow Chancellor*, що сприяє кращому запам'ятовуванню та акцентуванню уваги на недоліках Опозиції, відвертаючи уваги від проблем проурядової партії та приводить до висновку про недоречність критичних запитань від опонента, які характеризуються як *inexplicable* (*unable to be explained or understood* [7]).

Однією із умов успішності введення в дію тактики переадресації удару є повне спростування критики, що складає базис для руйнації негативної оцінки та сприяє можливості нанесення удару у відповідь.

Відповідно, у реакції на критику щодо системи охорони здоров'я у своїх перших двох комунікативних ходах (А, В) комунікант намагається захистити імідж Консервативної партії та виправдати її діяльність:

Mr. Cameron: A *I do not know why the Prime Minister is attacking our health policy.* ***B*** *One of his Health Ministers has said it is worth looking at and the Chancellor is going around briefing everyone that he would introduce it.****C*** *I know that the Prime Minister and the Chancellor do not talk any more* ***D*** *but if he read the newspapers he might find out what his Chancellor thinks.* ***E*** *The Prime Minister is living in a fantasy world.* ***F*** *In the real world, community hospitals are closing, nurses are facing the sack and beds are being lost.* ***G*** *No wonder Labour is not trusted any more with the NHS* (11 Oct 2006 : Column 294).

У комунікативному ході А адресант послуговується дієсловом *attack* у метафоричному значенні *"to criticize someone strongly"* [7], що надає промові додаткової експресивності. У цьому ініціальному комунікативному ході А доповідач висловлює своє нерозуміння висловленою критикою, що є імпліцитним натяком на відсутність вищеназваних проблем. Продовжувальний комунікативний хід В, який характеризується інтертекстуальністю, є прикладом влучного непрямого цитування слів опонента. Наголошення на тому, що один із представників опозиції у комунікації висловив позитивну оцінку підкріплюється присвійним займенником *his*, що унеможливлює її спростування. Різка зміна розвитку теми обговорення прослідковується у наступному комунікативному ході – переривачі С, в якому мовленнєвий акт констативу демонструє упевненість в особистих справах та відносинах між його опонентами. Повернення до теми розмови у наступному комунікативному ході D, який є також швидким та контрастивним завдяки протиставному сполучнику сурядності *but*, та передає у мовленнєвому акті ефективі пряму образу по відношенню до опонента за допомогою умовного способу, що виражає умову, за якої опонент може бути в курсі подій. Така образа дискредитує опонента як неосвідченого та демонструє розкол в опозиційній партії, який призводить до неузгодженості, некоординованості думок та оцінок між її представниками, руйнуючи їхній імідж. Продовжувальний комунікативний хід Е підводить безпосередньо до переадресації удару, він є ще одним обвинуваченням у непрофесійності партнера по комунікації завдяки експресивному метафоричному перенесенню за ознакою дії, оскільки діяльність та погляди опонента прирівнюють до фантазійного світу (*the Prime Minister is living is a fantasy world*), в якому, як констатує комунікант, він і живе. Створення контрасту завдяки стилістичному прийому анафори у наступному ході F, заснованому на грі слів *фантазійний світ – реальний світ*, містить констатив з повною переадресацією удару завдяки критиці реального стану справ в системі охорони здоров'я. Перерахування є стилістичним прийомом, який підкріплює сказане, і демонструє перелік усіх недоліків в медичній сфері, актуальність та тривалість яких підкріплюється використанням граматичної форми дієслова *Present Progressive*. При цьому опертя на вираз, який належить до розмовного стилю *face the sack* під час офіційної інтеракції в парламентській залі має на меті звернути увагу усіх учасників дебатів та надати експресивності та критичності, продемонструвавши роздратованість доповідача щодо обговорюваного стану справ у медичній сфері. Останній комунікативний хід G є завершителем, він містить висновок, що констатує про недовіру провладній Лейбористської партії у сфері охорони здоров'я.

Під час інших дебатів з питань внутрішньої політики Північної Ірландії комунікант намагається відвернути та переадресувати спрямовану на його партію критику:

Chris Ruane: *"Ed Balls and Vernon Coaker were correct this week in asserting that Northern Ireland requires strong growth initiatives now, not later. As well as government investment on infrastructure, Northern Ireland needs demand stimulating policies such a VAT reduction and tax breaks for local companies taking on more workers. These are the initiatives that are needed to create jobs". Does the Secretary of State agree?*

Mrs Villiers: *When the shadow Chancellor finally got round to visiting Northern Ireland, all he came up with was more tax, more borrowing and more spending. The reality is that that is all Labour has to offer in its economic policy. All hon. Members know that we cannot borrow our way out of a debt crisis. The problems in Northern Ireland and across the UK are to a large extent caused by the significant deficit left to this country by the Labour party* (24 Oct 2012 : Column 910 – 911).

Так, вказівку на помилки та недоліки в економіці Північної Ірландії, адресовані Лейбористами в бік провладної Консервативної партії під час дебатів, представник від Консерваторів спрямовує у зворотному напрямку та значно знижує статус обличчя опонентів. Ініціальним комунікативним ходом А доповідач одразу переадресовує критику в бік партнера по комунікації. Багаторазовий лексичний повтор прислівника у порівняльному ступені *more* та перерахування існуючих проблем слугує нагнітанню негативної оцінки про стан справ в економіці Північної Ірландії. Наступним фокусивним комунікативним ходом В адресант актуалізує важливу інформацію про нездатність Лейбористів вирішити вищеперераховані проблеми, застосовуючи при цьому стилістичну фігуру гіперболу, що повністю руйнує імідж опонентів. В останньому ході – завершителі С міститься обвинувачення Лейбористської партії в спричиненні значного дефіциту бюджету, підкріплене сталою сполукою *to a large extent* (*mainly*) та прикметником *significant* (*of a noticeably or measurably large amount* [8]), які додають експресивного навантаження репліці адресанта. Дефіцит бюджету впливає на нездатність Консервативної партії до швидкого вирішення обговорюваних проблем та повністю переадресує критичні зауваження партнерів по комунікації.

Інтеракція між лідерами Коаліції та Опозиції є завжди взаємно конкурентною та обвинувальною, побудованою за принципом нанесення удару та його переадресації. Відповідно, Лідер Опозиції у продовжувальному комунікативному ході прирівнює свою роботу в енергетичній сфері до роботи провладної Консервативної партії. Адресант використовує квантитативні аргументи (*£110; £200*) для доведення власної ефективності та приниження професійних здобутків Консерваторів, створюючи контраст за допомогою стилістичного засобу антитези, яка виявляє опозицію СВІЙ : ЧУЖИЙ – *fall : rise*. Тобто комунікант наголошує на зниженні цін на пальне за часів його урядової роботи та значне його збільшення під час роботи діючого уряду:

Edward Miliband: *Let us talk about my record as Energy Secretary. While I was the Energy Secretary, the average dual fuel bill fell by £110; under him, it has risen by £200, so I will compare my record with his any day.*

Відповідь партнера по комунікації є яскравим прикладом введення в дію тактики переадресації удару:

The Prime Minister: **A** *First of all, the right hon. Gentleman says he wants to talk about his record as Energy Secretary, so I think we should spend a little bit of time on that.* **B** *The fact is, under Labour, gas bills doubled and electricity bills were up more than 50%.* **C** *When he became Energy Secretary, the companies were making a £25 loss per bill; when he left government, they were making £55 profit per bill.* **D** *He did not stand up to the vested interests; he stuffed their pockets with cash.* **E** *Right, we have dealt with that—oh, by the way, while we are on his energy record, he put in place in his low-carbon transition plan a policy that would have added £179 to every single person's bill in the country.* **F** *Perhaps when he gets up, he can apologise for that* (HC Deb 18 Sep 2013 : Column 835).

В ініціальному ході А відповідач намагається іронізувати щодо звернення уваги на роботу попереднього доповідача та проведення деякого часу в обговоренні представленого питання. Наступний фокусивний хід В містить антитезу, яка спростовує дані попередньої репліки і пропонує прямо протилежні квантитативні аргументи, які знижують статус обличчя опонента й складають основу успішності тактики переадресації удару. Наступний продовжувальний хід С підтверджує та розвиває думку комуніканта щодо помилок попереднього Лейбористського уряду. Створення контрасту в комунікативному ході D також складає підґрунтя переадресації удару, оскільки комунікант мовленнєвим актом констативу стверджує про значні доходи енергетичних кампаній під час роботи попереднього уряду, послуговуючись таким чином також обвинуваченням свого опонента на основі стилістичного засобу антитези. Відповідно, опонента критикують за захист інтересів енергетичних кампаній, що руйнує його імідж політика, який захищає народ. Для підвищення експресивності цього ходу, адресант іронізує, використовуючи фразове дієслово *stand up to* (*to defend yourself against a powerful person or organization when they treat you unfairly* [7]) та сталу сполуку *vested interests* (*people or organizations who have a financial or personal interest in business, company, or existing system* [7]), що вживаються для демонстрації свого несхвального ставлення і вказують на відсутність намагань уникнути переслідуванню власних інтересів. Тут також вжито й гіперболу *stuffed their pockets with cash,* засновану на метафоризації позначення дій опонента та інтенсифікації всієї репліки. Наступним комунікативним ходом Е, який є конкретизатором обговорюваної теми, учасник дебатів спрямовує увагу на той факт, що кожний британець постраждав від такої діяльності. Усі розглянуті комунікативні ходи представлені у висхідній градації, у кожному наступному ході експресивність обвинувачення підвищується. Останнім комунікативним ходом – завершителем F комунікант висловлює припущення щодо необхідності надати вибачення електорату за вимушені витрати, що імпліцитно виражає мовленнєвий акт вердиктиву щодо безсумнівності його вини.

Тактика переадресації удару є ефективною для протистояння критичним обвинуваченням Опозиції у бік провладної партії:

Ben Gummer: ***A*** *Finally, I return to the point that the hon. Lady made at the beginning of her question.* ***B*** *It is not the Government who have caused the industrial action.* ***C*** *We have bent over backwards to try to avert it, and I suggest that we have done more than some previous Labour Secretaries of State to avert industrial action.* ***D*** *The one thing that will help to stop this industrial action is clear condemnation from the Labour party.* ***F*** *There is one remaining question in the whole debate, and that is the position of Her Majesty's Opposition* (24 Mar 2016 : Column 1757).

Заперечення обвинувальним діям попереднього доповідача у фокусивному комунікативному ході В, виражене інверсивним порядком слів з метою емфатичного виділення реми та акцентування уваги на сказаному. У продовжувальному комунікативному ході С використано метафоричний вираз *bend over backwards*, зафіксоване в ідіоматичних словниках значення якого *"to try very hard to do something good or helpful"* для інтенсифікації ознаки дії урядовців по уникненню конфлікту серед робітників заводів. Лексичний повтор перформативу

попередження *avert* посилює слова доповідача, так само як і порівняння із опозицією, намагання якої під час перебування при владі були меншими, сприяє увиразненню мовлення і переадресовує критичні зауваження у бік Лейбористської партії. Далі для експресивності у переадресуванні удару комунікант звертається до іронізування для приниження статусу обличчя партнера по комунікації та захисту роботи своєї партії. Так, у продовжувальному ході D він послуговується каламбуром: для припинення страйків необхідно лише засудження Лейбористів. Мовний знак *condemnation*, що виражає різке несхвалення (*the expression of very strong disapproval* [8]), містить в аналізованому контексті натяк на негативну оцінку та критику дій Опозиції. Завершуючим комунікативним ходом F комунікант піднімає градус іронічності висловлення до максимуму, наголошуючи на «важливості» думки Опонентів як єдиному питанні, яке потрібно розібрати. Таким чином він повністю звертає обвинувачення у бік Лейбористів, які замість вирішення існуючої проблеми страйків лише вміють висловлювати свою критичну думку під час дебатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтеракція між комунікантами у політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії передбачає постійне протистояння, яке ґрунтується на взаємних обвинуваченнях своїх опонентів по комунікації, а аткож захисті власних інтересів та іміджу своєї партії. Для максимально ефективного самозахисту учасники дебатів застосовують тактику переадресації удару, що слугує дієвим інструментом підвищення свого статусу обличчя та пониження статусу обличчя опонентів. Перспективою подальших досліджень є аналіз втілення інших тактик, які сприяють реалізації стратегії самозахисту в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верещагин Е. М. Речевая тактика «призыва к откровенности» / Е.М. Верещагин, Р. Ротмайр, Т. Ройтер // Вопросы языкознания. – 1992. – № 6. – С. 77 – 84.
2. Егорова-Гантман Е. Политическая реклама / Е. Егорова-Гантман, К. Плешаков. – М.: Николло, 1999. – 240 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
4. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник / О.О. Селіванова. – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.
5. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» / А.П. Сковородников // Риторика↔Лингвистика: сб. статей. – Смоленск: СГПУ. – 2004. – Вып. 5. – С. 5–11.
6. Berger, C.R. Acquiring social information // Strategic interpersonal communication. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. – P. 1 – 31.
7. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/ebb-and-flow
8. Oxford Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.oxforddictionaries.com/

REFERENCES

1. Berger, C.R. Acquiring social information // Strategic interpersonal communication. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. P. 1 – 31.
2. Cambridge Dictionaries Online. http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/ebb-and-flow
3. Egorova-Gantman E., Pleshakov K. Political advertisement. M.: Nikollo, 1999. 240 p.
4. Issers O.S. Communicative strategies and tactics in the Russian language. M.: Editorial URSS, 2003. 284 p.
5. Oxford Dictionary https://en.oxforddictionaries.com/
6. Selivanova O.O. The basics of the language communication theory. Cherkasy: Chabanenko Yu.A. Publishing. 2011. 350 p.
7. Skovorodnikov A.P. On necessity to differentiate between “rhetorical device”, “stylistic figure”, “speech tactics”, “speech genre”. Rhetoric ↔ Linguistics. Smolensk: SGPU. 2004. Vol. 5. P. 5 – 11.
8. Vereshchagin E.M., Rotmayer R., Royter T. Speech tactics of “appeal to frankness”. Linguistics issues. 1992. № 6. P. 77 – 84.

Tactics of attack readdressing in the political discourse of the UK parliamentary debates

O. I. Pjetsukh

Abstract. This article focuses on the peculiarities of the strategy of opponent’s discreditation in the UK parliamentary debates that is realized via the blame tactics. It analyses specific stylistic means such as meiosis, hyperbole, antithesis, irony and wordplay used by the debates’ participants to discredit opponents during the meetings of the UK House of Commons in the post-Thatcher period.

Keywords: *parliamentary debates, strategy, tactics, performative, quantitative arguments, stylistic figure, communicative move, speech act.*

Реализация тактики переадресации удара в политическом дискурсе парламентских дебатов в Соединенном королевстве

О. И. П’єцух

Аннотация. В статье рассмотрены особенности воплощения стратегии дискредитации оппонента, реализованной посредством тактики обвинения при проведении парламентских дебатов в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии. Рассмотрены специфические стилистические средства, в частности мейозис, гипербола, антитеза, ирония и каламбур, которыми оперируют участники дебатов во время заседаний Палаты Общин британского парламента в период пост-Тетчеризма.

Ключевые слова: *парламентские дебаты, стратегия, тактика, перформатив, квантитативне аргументы, стилистическая фигура, коммуникативный ход, речевой акт.*

Історичні коди епістолярію інтелігенції кінця XIX – початку XX століть

І. В. Погребняк

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна, Київ
Corresponding author. E-mail: inga_vp@ukr.net

Paper received 26.08.17; Accepted for publication 01.08.17.

Анотація. У статті проаналізовано епістолярій Бориса Грінченка з семіотичного погляду, представлено листи як семіотичне (знакове) утворення. Визначено історичний код як фундаментальне поняття в семіотиці, розглянуто епістоли як знаки, носії інформації, що містять коди. Визначено, що листи містять різні ідеї, мотиви, теми, що характеризуються внутрішнім сюжетом. Листи демонструють морально-філософське, радісно-меланхолійне забарвлення, що сягає корінням у літературну традицію, побут і культуру українського дворянства. Дешифровано провідні комунікативні коди митця зі знаковими постатями кінця XIX-XX століття.

Ключові слова: *семіотика, дешифрування, історичний код, лист, інтелігенція, епістолярій.*

Сучасна дослідницька ситуація в літературознавчій науці характеризується серйозними методологічними новаціями, підвищеним інтересом з боку дослідницьких угрупувань до вивчення проблем семіотичного дискурсу. На сьогодні дослідженню семіотичних процесів присвячено багато ґрунтовних праць, зокрема Ч. Пірса (Логічні основи теорії знаків», 1897–1898), Ч. Моріса («Основи теорії знаків», 1938), Е. Кассірера («Філософія символічних форм», 1923–1929), Ф. де Соссюра (Праці з мовознавства», 1977) та інші. Межа століть (зокрема XIX – XX століття) позначається глобальним використанням листування як комунікаційного засобу поширення та обміну інформації. Звісно, це позначилося і на листуванні видатних представників української інтелігенції, зокрема. Дешифрування листів знакових постатей дає змогу розкодувати і отримати смислове значення (смисл), зміст знака, який розкриває сукупність інтимно-особистісних рис, властивостей, характеристик, кодів епістолярію.

Кінець XIX – початок XX століття – один із найцікавіших і найскладніших періодів, який явив світу плеяду непроминальних постатей. До когорти неперсічних особистостей окресленого періоду належить Борис Дмитрович Грінченко. Судилося йому творити в час, коли в житті українців відбувалися складні історичні події. Розвиток історії України кінця XIX – початку XX століття штучно переривався антинаціональними заходами. Царський уряд, ліквідувавши політичну автономію України, поставив собі на меті повністю нівелювати український народ, влити його у великоросійську єдину націю. Сповідувалась основна ідея про те, що Україна – це Південна Росія, Малоросія, споконвічна російська земля, яка не має власної історії, мови, культури.

Відродженню української національної ідеї та духовному розвитку новітнього українства у цей період приділено особливу увагу у дослідженнях української історії та національної спадщини: «Хто такі українці і чого вони хочуть» М. Грушевського, «Історія України» І. Крип'якевича, «Заповіт борцям за визволення» В. Винниченка, «Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття)» Ю. Левенця, «Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради» О. Мироненка, «Історія українського письменства» С. Єфремова, «Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX-початок XX століття)» М. Кармазіної, «Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900-1907» О. Рафальського, Сухого, «Народництво в Україні 60-80-х років XIX століття: Теоретичні проблеми джерелознавства та історії» С. Світенко та багатьох інших.

Також заслуговують на увагу праці, присвячені дослідженню епістолярної спадщини митців, а саме: М. Коцюбинської «Зафіксоване й нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість», М. Назарука «Українська епістолярна проза кінця XVI – поч. XVII ст.», В. Кузьменка «Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років XX ст.», Г. Мазохи «Український письменницький епістолярій другої половини XX століття: жанрово-стильові модифікації», Т.Радзієвської «Текст як засіб комунікації», Л. Вашківої «Епістолярна літературна критика: становлення, Функції в літературному процесі». Л. Курило «Публіцистичні мотиви епістолярію Олеся Гончара», М. Наєнка «Інтим письменницької праці: З лекції про специфіку художньої творчості», але проблема історичного контексту доби в епістолярній спадщині Бориса Грінченка поки що залишилася поза увагою дослідників, цим визначається актуальність запропонованої теми.

Епістолярна спадщина письменників належить до найавторитетніших першоджерел. Листування митців дозволяє з достатньою визначеністю та повнотою розкрити історію написання багатьох творів від первинних намірів автора до публікації тексту. Епістолярна спадщина класиків сприяє з'ясуванню тих ідей, які вони втілювали у своїх творах, тих асоціацій з життєвими подіями та особами, які часто навмисно затушовували в друкованих виданнях.

«Листи, – підкреслював Герцен, – більше, ніж спогад, на них запеклася кров подій, це саме минуле, як воно було, затримане і нетлінне» [1, с. 290]. Епістолярна спадщина митців дозволяє проникнути у світ таємних переживань та інтересів. У листуванні часто знаходимо найцінніші подробиці про еволюцію творчого задуму, про зміни, внесені в рукописи і коректури. Отже, листи — це нерідко насичені фактами реальні коментарі до творів, що з особливою очевидністю виявляють їхній зв'язок із життям. «Епістолярна спадщина письменників – це невід'ємна частина національної культури минулого, найважливіше джерело вивчення життєвих і творчих біографій майстрів, вивчення тієї громадської та літературної атмосфери, в якій вони створювали свої твори», – стверджує С.А. Розанова. – «У вільному від цензурного огляду листі можна було повідомити своєму кореспонденту

 ©I. V. Pogrebnyak 2017

такі факти, такі матеріали, такі міркування, котрі не могли потрапити в легальний друк, і тоді лист перетворювався на політичний документ, котрий «обслуговував» не тільки самого адресата, але й більш широке коло читачів» [2, с. 5-6].

Листи Бориса Грінченка (одного з представників тогочасної інтелігенції) мають особливе спрямування. У них автор порушує актуальні проблеми, пов'язані із суспільно-політичним, культурно-освітнім і літературним життям, тож епістолярій стає віддзеркаленням його ідейного й творчого зростання. Бориса Грінченка можна віднести до тих митців слова, кореспонденції яких треба дешифрувати через призму самого автора, через розуміння його духовного світу, що допомагають з'ясувати його уявлення про сенс життя, визначення духовного поступу людини. З листів Грінченка можна почерпнути біографічний матеріал, визначити дух часу, епохи, тенденції розвитку української літератури, долучитися до лінгвістичних документів, зрештою, листи є унікальним матеріалом для вивчення індивідуальності автора.

В український простір кінця XIX – початку XX століття Борис Дмитрович Грінченко ввійшов як видатний поет, прозаїк, драматург, мовознавець, фольклорист, етнограф, публіцист, літературний критик, педагог, перекладач, вчений, культурний і громадський діяч. Підготовлений і виданий Словарь української мови, етнографічні та фольклористичні дослідження, переклади з інших мов, друк українських книжок – сприяли уславленню і розвитку освіти і культури України. Великих зусиль Борис Дмитрович доклав до популяризації історичних знань серед широкого загалу українців. Значними масштабами визначалася його культурно-громадська і літературна діяльність.

9 грудня 1863 року Борис Грінченко побачив світ, цього ж року 18 липня в Україні видається Циркуляр міністра внутрішніх справ Росії Валуєва про заборону друку книг українською мовою в Російській імперії. Валуєвський циркуляр визначав, що більшість малоросів визнають, що ніякого «малороссийського языка» не було, немає і бути не може, а та мова, якою вони послуговуються, є ніщо інше, як та ж сама російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі.

На тлі розвитку цих подій 1875 року Борис Грінченко вступає у харківську реальну школу, яку не закінчив, з п'ятого класу його було виключено без права продовження навчання за читання і розповсюдження забороненої літератури. На Грінченка чекає півторамісячний арешт, який зрештою стане для нього фатальним. Протягом всього життя за ним наглядатимуть жандарми, і в холодній в'язниці у Бориса розвивається туберкульоз. 18 травня 1876 року на Україну чекає новий удар – Емський указ, який визначався наступними діями: підсилення надзору з боку місцевого начальства, щоб не допускати в навчальних закладах викладання будь-яких предметів на «малорусском наречии»; заборона друку або перекладу українською мовою оригінальних творів, за винятком історичних пам'яток, але з умовою дотримання загальноросійської орфографії; табу на ввіз в Імперію, без особливого на те дозволу Головного Управління у справі друку, будь-яких книжок, які видаються за кордоном українською мовою; заборона сценічних вистав, текстів до нот, а також публічних читань українською мовою; серйозна увага до викладачів у навчальних закладах, «неблагонадежных» і «сомнительных» по відношенню до українофільських тенденцій, переведення їх у великоруські губернії.

У такі скрутні для українства часи нагальною проблемою для себе особисто Б. Грінченко визначає служіння українському народові, розвиток української культури, відстоювання незалежності України. «Нація має всі права, і ніхто не може тих правів од неї однімати. Українська нація має такі самі права, як і всі нації» [3, с. 1]. Головним завданням Грінченко вважає забезпечення духовних потреб не лише інтелігенції, а й простого люду. Ідею національного відродження Б.Д. Грінченко вбачав у вільному політичному, соціальному, економічному, культурному розвиткові українського народу, прагнув представити його культуру як цілісність на всій етнічній території з єдиною загальнонаціонально мовою. «Українські націоналинародолюбці вважають русько-українську націю за націю самостійну, що має всі права, які звичайно повинна мати нація — себто: права порядкувати посвоєму в своїй землі в справах просвітній, культурній, економічній, соціальній та політичній» [4, с. 105].

Нівеляція всього українського тривала: 1881 рік – заборона на вживання української мови у церковних проповідях. 1882 рік – закладання в Галичині по селах шкіл та громадських читалень, але радості з того було мало, Б. Грінченко в своєму листі до І. Зозулі пише: «з боку Австрійської монархині на Русинів суне лихо: усюди трус і арести. Забрато редакторів найголовніших русинських часописів «Правди», «Родимого листка», «Преятеля дітей» і др. Все те робиться на підставі того, що ніби-то міжи русинами антідержавна агитация, ніби вони хочуть од Австрії обрізнитися і пригорнутися до Россиі» [5, арк. 1]. Поляки також винуватили русинів в антидержавних, соціалістичних, революційних намірах: Ці звинувачення логічно було використати австрійському урядові «з-за бажання розвою колонизації.» Не випадковими були і царські репресії проти Галичини, адже практично всі українські письменники друкувалися тут. З цього приводу Грінченко писав: «Такі Галицькі ляхи. Мабуть ще не простигла у ніх панських грудях давня лютість на українців, коли вони в одмову русинам, котрі побратські прсотягають їм руку брата-словъянина, мають стіки безсумлінности і безсоромітности, щоб оббрехати би перед урядом» [6, арк. 1].

1883 рік – заборона Київським генерал-губернатором Дрентельном театральних вистав українською мовою на підлеглих йому територіях (Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь та Поділля). Ця проблема також щиро хвилювала Грінченка: «…укр. театру на махниці не було. «Діло» оповіщає, що Кропивницький одібрав дозвол грати ще де-які свої власні драматичні твори. Лисенкові після одного укр. концерту к Киніві на котрім (концерті) гралися Лисенкові твори, піднесли портфель з написом: «Наша душа, наша пісня не вмре, не загине»» [7, арк. 2].

Велике значення в житті Б. Грінченка мало також безпосереднє вивчення народного життя, фольклору, інтересів і прагнень селян. За час свого вчителювання по селах (1884-1887) він всіляко сприяв розповсюдженню популярних українських книжок, брошурок серед простих людей. Працював у приватній школі відомої просвітительки Христини Алчевської – в селі Олексіївка. Грінченка пригнічує той факт, що в школі

Х. Алчевської навчання було не українською мовою. Між Борисом Дмитровичем і Христиною Данилівною виникає конфлікт, вони мали різні підходи до вирішення проблеми просвітництва простого люду. На думку Бориса Грінченка, просвітництво має об'єднувати народ із інтелігенцією і засипати ту прірву, яка існує між ними. Потрібно дбати про просвітництво, але ще більше дбати про те, щоб сили на просвітництво не гинули на тяжкій роботі, щоб дорога до світла не пригнічувалась позицією «лягавой собаки которую привязывают к колесу арбы» [8, арк. 1]. Грінченко вважав, що перед тим, як говорити про просвітництво, потрібно забезпечити соціальні умови для цього, не може людина розвиватися духовно, якщо вона працює по 15-16 годин на добу. В листі до Христини Алчевської Грінченко пише: «Спрашивайте о том, что читать народу; но еще больше спрашивайте, что ему есть, во что одеваться и обуться, потому, что правду говорю Вам: не может человек с неудовлетворенными физическими потребностями развивать потребности духовные и потому заботиться о народном просвещении без заботы о народном благосостоянии это – значит строить здание на песке» [9, арк. 2].

1888 рік визначився указом Олександра Третього про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення дітей українськими іменами. 1895 рік – заборона української книжки для дітей. Щиро відданий інтересам народу, Грінченко доклав чимало зусиль для поліпшення ситуації, яка склалася в Україні. Тому першочерговим завданням вважав не відступатися від національної освіти: «Мусимо дбати з усієї сили, щоб діти наші змалку виростали українцями, а не москальчатами. Мусимо розмовляти в сім'ї завсігди по-вкраїнському, мусимо починати вчити своїх дітей *дома*, щоб учити по-вкраїнському, а потім, уже геть далі, вчити мови московську, французьку, німецьку та давати дітям виразно зрозуміти, що *вкраїнська* мова їм рідна, а не московська» [10, с. 134].

Історичні коди епістолярію віддзеркалюють внутрішній світ Бориса Грінченка, його вдачу, захоплення й розчарування, задуми і сподівання, ставлення до поточних подій. Яскравим прикладом переживання Грінченка є лист до дружини Марії Загірної: «Зараз я прочитав у газеті, як стрівають Тургенєва і які процесії мають зробити при його похороні. Я не знаю, може, що вплив роздратованого почуття зробив те, що мене злість бере, мені тяжко читати це все. Тяжко, бо передо мною стоїть могила нашого народного поета, мученика ідеї, сина народа. Там, над Дніпром, стоїть вона, боки її пообвалювалися, хрест згори донизу списаний прізвищами тих, хто був на цій великій могилі, підгнив і впав. І не можна оправити могилу, не можна нового хреста поставити – поліціянти, маючи наказ «свыше», не дають і підходити до могили. Це вже більше не велика могила великого поета, до котрої сходилися поклонитися українці, – це вже тепер шпильок, потоптаний поліціянтськими ногами… Що ж мені дорожче – Тургенєв чи Шевченко? Про кого ж я буду плакати: про Тургенєва, котрому царський похорон воздають, чи про Шевченка, на могилі котрого свині пасуться; що мені рідніше, що для мене важливіше: твори Тургенєва чи Шевченкові твори, котрих не то що друкувати, а й читати не дають. Ні, я плачу, та тільки плачу за своїх, бо у нас, українців, стільки того горя й муки, що нема змоги плакати по чужому горю. Ось де причина того, що я так приняв смерть Тургенєва» [11, арк. 1].

Практично до кінця XIX століття російське самодержавство дивилося на українців як на засіб здійснення своїх імперіалістичних планів. Подавлялися будь-які спроби українського національного опору, все це відбувалося під керівництвом Миколи І. У 1894 році на російський престол зійшов Микола ІІ, який видав Маніфест від 17 жовтня, за яким у Російській імперії вперше в історії дозволяється свобода слова, совісті, зібрань. Україна вийшла на нову стежку – спроби мирного існування з російськими релігійними, культурно-освітніми інституціями. Життєва позиція Б. Д. Грінченка була звернена до занедбаних сфер національного життя. Він переймався духом часу, думав і почував у руслі тогочасних проблем: «Кожен з нас повинен служити своєму народові і краєві, як уміє, повинен дбати про добро громадське, щоб людям краще – і тілом, і духом – жилося. То кожен мусить дбати, щоб люди наші не дикі, а освідчені були, не хворі, а здорові, не голодні й холодні, а поїдені й напитені. Повинен дбати, щоб наша земля вкрилася не болотами та пісками, а полями з важкоколосим хлібом, садками запашними та лісами зеленими. І тільки той, хто дбає про се, той і відбуває як треба громадську повинність» [12, с. 337].

Життєва позиція Б.Д. Грінченка була спрямована на розбудження, усвідомлення українського національного духу. Це завдання він вирішував всіма можливими і неможливими шляхами: агітував за українське слово, надавав людям практичну допомогу, організовував народні зібрання, показував приклад своєю літературною і науковою працею. Але Грінченко опікується не стільки ідеологією, скільки можливістю реально щось змінювати, навіть невеличкими кроками. Такий вектор діяльності був продиктований реальним становищем тогочасного українського відкритого питання. Яскравим прикладом щирості Грінченка до народу є його лист 1898 року до Дикарева: «…У нас оце тілки минуло губернське земське зібрання. На йому, між іншим, постановлено: а) прохати, щоб лікарям дозволено читати селянам відчити з гігієни й медицини «местным наречіем»; б) прохати, щоб до народніх театрів пускано пієси не самі ті, що в спеціальному на те реєстрі (там викинено вкраїнські), а всі дозволені драматичні цензурою (тобто: і вкраїнські); в) прохати, щоб пущено до сільських бібліотек українські книжки» [13, арк. 1].

Визначаючи тодішній стан українсько-російських стосунків, слід наголосити на тому, що Борис Дмитрович Грінченко не мав особистісної неприязні до російського народу і до російської літератури в цілому, а наголошував на індивідуальності окремої нації. «Вкраїнська література не була, не є і не буде часткою чи паростком од московщини, а була, є і буде самостійною літературою, що в ній силкується виявити своє розумове життя вкраїнський народ. Усе гарне, що ми маємо від російської літератури, ми беремо дякуючи…, але ми не хочемо платити за усе своє національною самостійністю, і до сього не присилує нас ніхто» [4, с. 99].

Багато уваги Б. Грінченко приділяв друку українських видань, займався розповсюдженням українських літератури, щиро вболівав за розповсюдження українських книжок в сільських бібліотеках, йшов на

поступки цензорам, аби українське слово просочувалось в душі людей. Переживаючи за кожне українське видання, Борис Грінченко в листі 1907 року до Дорошенка пише: «У мене з цензором умова, що книжки, в яких можуть застріватися непевні місця, я даю йому до прочитання в другій коректі, чи в третій. Через те я дуже прошу давати мені третю коректу Вашої книжки, щоб я міг побачити, чи вона цілком безпешна, чи треба її ще подавати на цензорові «благоусмотреніе». Инакше може бути конфіскована і навіть судова справа» [13, 1-2 арк.].

Сучасник Бориса Грінченка Сергій Єфремов, який виступав його рецензентом, у своїй «Історії українського письменства» зазначив, що найвизначнішою і найхарактернішою постаттю серед покоління 80-х років був Борис Грінченко, не тільки як особа, як громадський діяч і як письменник, але й як символ цілої епохи – безмежного гніту з одного боку і дужого відпору та громадянської одсічі з другого. «Такі люди, як Грінченко, несли з собою перемогу живого духа над зверхніми обставинами, проти зверхньої сили репресій поставивши внутрішню силу активної любові до рідного краю.» [14, с. 322]. Цю оцінку можна застосувати до всієї громадсько-політичної, літературної, наукової діяльності письменника. Адже великим життєвим досвідом та громадсько-художніми сподіваннями Борис Дмитрович Грінченко переконливо відтворює ту атмосферу, в якій жив, працював, боровся і головне, перемагав. Дешифрування історичних кодів епістолярію дає змогу відтворити маловідомі факти тогочасного суспільства, громадських позицій, культурних, духовних аспектів означеної доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герцен А. Полное собрание сочинений, т. VIII, М., Узд-во АН СССР, 1956, стр. 290.
2. Розанова С. Эпистолярное наследие Л.Н. Толстого. В кн.: Л.Н. Толстой. Собрание сочинений, т. VII, 1965, стр. 5-6.
3. Буковина – 1892. Ч. 51. – С. 1.
4. Грінченко Б. (Вартовий) Листи з України Наддніпрянської. Лист XII//Б. Грінченко-Драгоманов. Діалоги про українську справу. К., 1994. – С. 99-134.
5. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40901 1арк.
6. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40901 1арк.
7. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40901 2арк.
8. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40613 1 арк.
9. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40613 2 арк.
10. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 42263. 1арк.
11. Грінченко Б. Драми і комедії. – Чернігів, 1902. – С. 337.
12. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40734 1 арк.
13. ІР НБУВ, ф. ІІІ, 40778 1-2 арк.
14. Єфремов С. О. Грінченко // Літературно-критичні статті. – К., 1993. – С. 322.

REFERENCES

1. Herzen A. Full Collection of Works, Vol. VIII, M., Udd., USSR Academy of Sciences, 1956, p. 290.
2. Rozanova S. Epistolary legacy L.N. Tolstoy In the book: L.N. Tolstoy Collected Works, vol. VII, 1965, p. 5-6.
3. Bukovina - 1892. Ch. 51. - P. 1.
4. Grinchenko B. (Guard) Letters from Ukraine Dnieper. Letter XII // B. Grinchenko Drahomanov. Dialogues about the Ukrainian cause. K., 1994. - P. 105.
5. IR NBUF, f. III, 40901 1 ark.
6. IR NBUF, f. III, 40901 1 ark.
7. IR NBUF, f. III, 40901 2 arcs.
8. IR NBUF, f. III, 40613 1 arc.
9. IR NBUF, f. III, 40613 2 arcs.
10. Grinchenko B. Drama and comedy. - Chernihiv, 1902. - P. 337.
11. IR NBUF, f. III, 40734 1 arc.
12. IR NBUF, f. III, 40778 1-2 arcs.
13. Efremov S.O. Grinchenko // Literary and critical articles. - K., 1993. - P. 322.

Historical codes of the epistolary intellectuals of the late XIX - early XX centuries

I. V. Pogrebnyak

Abstract. The article analyzes the Borys Grinchenko correspondence from semiotic perspective, his letters are presented as semiotic (symbolic) formation. Historical code is defined as fundamental concepts in semiotics, epistles signs are considered as information containing codes. It defines that letters contain various ideas, motives, subjects, which are characterized by inner plot. The letters demonstrate moral and philosophical, merry and melancholy coloration, which is rooted in literary tradition, daily life and culture of Ukrainian nobility. Borys Grinchenko communication codes with significant representatives of the end of the XIX-XX centuries are deciphered.

Keywords: *semiotics, historical code, letter, the intellectuals, epistolary.*

Исторические коды интеллигенции конца XIX – начала XX веков

И. В. Погребняк

Аннотация. В статье проанализирован эпистолярий Бориса Гринченко с семиотической точки зрения, представлены письма как семиотические (знаковое) образование. Определены исторические коды как фундаментальное понятие в семиотике, рассмотрены эпистолы как знаки, носители информации, содержащие коды. Определено, что письма содержат различные идеи, мотивы, темы, характеризующихся внутренним сюжетом. Письма демонстрируют морально-философское, радостно-меланхолические окраски,что уходит корнями в литературную традицию, быт и культуру украинского дворянства. Дешифровано ведущие коммуникативные коды Бориса Гринченка со знаковыми фигурами конца XIX-XX века.

Ключевые слова: *семиотика, дешифрование, исторический код, письмо, интеллигенция, эпистолярий.*

Symbolic and Idiomatic Study of a Linguistic World View

O. O. Rohach

Lesya Ukrainka Eastern European National University
Corresponding author. E-mail: nunka65@hotmail.com

Paper received 26.08.17; Accepted for publication 01.09.17.

Abstract. The article deals with the analysis of the correlation of such notions as a nation, national world view, linguistic mapping of the world, lexicon. A special attention is paid to the linguistic means with the help of which a national community can understand and express the surrounding world, its culture, traditions, values, beliefs, and fantasy. It is pointed out that a very important role in the process of the cognition of the world is played by idioms and phraseological units that preserve and encode national experience, world view, and culture.

Keywords: *cognition, nation, culture, verbalization, linguistic world view, phraseological unit.*

Formation of a research problem and its significance. Linguistic encoding of the world depends on the national mindset that influences and defines it. A special role in this process is played by established expressions, idioms, proverbs and sayings. It is important to point out that idiomatic expressions of any language establish a special linguistic layer in which such notions as world view, national culture, traditions and beliefs, fantasy and history are reflected.

The research is targeted at the analysis of idioms and phraseological units of the English language and their significance in the linguistic mapping of the world, preservation and reflection of the English national values and beliefs.

Analysis of the research into this problem. The question of the correlation of such notions as a nation, national world view, linguistic mapping of the world, lexicon, pharaseological units was studied by many scholars, such as B. Azhniuk, M. Kovshova, V. Mokienko, P. Florensky, O. Kornilov, V. Maslova, O. Potebnia, G. Lakoff and M. Johnsen, R. Fergusson, T. Cherdantseva and is still of a great interest as their semantics help to understand a national culture in its broad sense.

The goal and the specific tasks of the article. The main tasks of the article are to analyse and describe the meaning of set expressions and phraseological units in the context of a national culture, cognitive activities of language speakers and cross-cultural communication.

Statement regarding the basic material of the research and the justification of the results obtained. While studying a national culture it is possible to determine certain specific features that play a very important role in the formation of the national character and national mindset. Such features are called cultural ethnic dominants. These dominants determine national characteristics of behavior, worldview and perception and are reflected in the national lexicon [6, p. 138].

A national language performs an important ethnogenic function, as language is an important element of the ethnocultural attitude. A language can be considered as having received a special cognitive ethnic "vaccine" and the very process of studying a language, which every person from an ethnic community goes through, every language speaker has a cognitive orientation that preserves and transmits national traditions. A language forms a specific worldview and defines not only a system of values but also certain patterns of behaviour of a subject of the culture [16].

Language functions as the main condition of a person's cognitive activity. Cognitive linguists (M. Minsky, C. J. Fillmore) studied the connection between language and thought and the problem of the linguistic interpretation of the world. They came to the conclusion that a language is not just a means to the perception of the world and expression of thoughts, but is an instrument of social cooperation.

A symbolic figurative basis of a language system is formed by idioms, phraseological units and set expressions – fixed constructions and word combinations, peculiar to a national language. These are what determine and reflect a national cultural mindset. There are several factors that define the cultural significance of the studies of phraseological units.

Firstly, phraseology appears to be the most stable structure of the linguistic world, it takes part in the conceptualization of the world and functions as a potential resource of the development of the conceptual sphere of a culture. Idiomatic expressions of any language are the most valuable linguistic legacy in which a national worldview, national culture, traditions, customs and beliefs, fantasy and history are reflected [14, p. 67].

Secondly, a figurative symbolic and metaphoric world represents a national culture of the language speakers. An analysis of phraseological units enables scholars to keep track of the development of a society from the origin of its traditions and customs to the achievements of science and technology, and helps to compare the evolution of various ethnic communities.

Thirdly, the studies of psychologically specific features in the context of a national phraseology have their practical significance. Cross-cultural communication involves the knowledge of history and culture of other nations, the study of their customs and traditions, mentalities and worldviews. A comparative and contrastive analysis of phraseological units has become a critical question because of the increasing tension and conflicts in the area of cross-cultural dialogues.

A phraseology of a language functions as a historically stable linguocultural phenomenon that represents a temperament of a nation and reflects its national uniqueness. That is why a national worldview is represented in the phraseological units in general and in the proverbs and sayings in particular. "A phraseological system of a language is a mirror with the help of which a linguocultural community identifies its national consciousness" [6, p. 200].

A basic structural element of language is a phraseme – a nationally specific linguocultural sign that carries hid-

 ©|O. O. Rohach 2017

den knowledge about the material and spiritual culture of a nation. A specific feature of phraseology is its ability to convey national spiritual experience, categorize phenomena and verbalize the behavioral peculiarities of a subject of the culture. Due to its metaphorical character and special associative logic phraseological units can form mental cultural images. As a result, a linguocultural analysis of the phraseological layer of a language makes it possible to conceptualize a national outlook and discover a cultural specificity of the grounds of a concept [13, p. 149].

Phraseological units demonstrate essentialness for a person and his life experiences in the world while conserving cultural experience, preserving national uniqueness, while reflecting the cultural values of language speakers. Phraseological units are characterized by a semantic cognitive wholeness and provide an access to the cognitive structures and mechanisms of language categorization.

Phraseological units is a general name for the semantically stable word combinations that are used in the course of communication and are characterized by a phraseological meaning and a fixed lexico-grammatical structure. Phraseological units are also considered to be relatively stable, reproductive, and expressive combinations of lexemes that are combined by the integral meaning [5, p. 143].

National phraseology in the context of linguocultural studies is viewed as a specific text of a culture that appears as a result of the reflection of reality. Phraseology represents a cultural uniqueness and mental peculiarity of the subject of culture. Semantics of phraseology, as a specific text of culture, is characterized by motivation, high pragmatic value, component stability, idiomaticity and nomination [7, p. 96].

In the semantic context, the meaningful fields of a phraseological unit are manifested in the processes of perception and understanding. The semantics of a phraseological unit is an essential element in the formation of the linguistic map of the word and has cultural dependence. In the linguocultural approach a phraseological unit is a way for the accumulation of a word perception, a means of concentration of social experience and transmission of spiritual values of a language community [2, p. 273].

The phraseology of a national language is interpreted as a bank of a cultural thesaurus, which gives an opportunity to understand the culture of a nation, its ethical traditions, and attitude towards other nations, material and spiritual values. The means of the realization of the phraseological fund of a language are language units (a word, a word combination, a phraseological unit, a sentence) that represent a national concept [3, p. 380].

A figurative symbolic landscape of phraseological concepts is best reflected in proverbs, sayings, sententia, aphorisms, authentic fiction etc. A national conceptual sphere is characterized by its historical nature and constant changes. At the same time, the composition of created national concepts remains relatively stable. A national symbolism and national conceptual sphere complete the creation of a national map of the world, which includes the understanding of a national history, a way of living and national character.

A national cultural conceptosphere of a nation is also represented by metaphors which illustrate and convey national mental concepts and world perception. According to American linguists G. Lakoff and M. Johnsen, metaphorization is a cooperation of two fields of knowledge – a source and a purpose. During the process of metsaphorization the purpose relates to the source. The process is called a *metaphorical mapping* or *cognitive reflection.* This cognitive operation is widely used in communication because the objects of a purpose are interpreted in terms of a source. In such a way some features of the source are reflected in the purpose and are represented on the semantic level of a sentence [4, p. 134]. An extralinguistic activity is conceptualized with the help of metaphorization.

Mentality and culture reveal themselves in the phraseological units in the course of their semantic analysis with the consideration of their etymological and linguocultural aspects. It is important to point out that phraseological units function as special verbal signs that bear a cultural memory while phraseology itself combines cultures of the past and present and expresses the spirit of a nation.

At the end of the 19th century and beginning of the 20th century there appeared a new approach in the studies of national languages – an anthropological one that completed an existing semiological paradigm. An anthropological linguistic paradigm included such notions as human activity, mindset and a spiritual world .

In the context of these tendencies phraseology acquired national cultural characteristics. As a result, scholars started to pay attention to new complex analysis while traditional theoretical linguistic studies were concentrated on the semantic aspects of phraseological units. At the same time lexicographers, while compiling dictionaries, gave not only the historical etymological information but tried to reveal national cultural details of phraseology [8, p. 182].

National cultural interpretation of phraseological units is also done in the fields of folklore and national wisdom. In the system of phraseological units scholars point out meaningful units which preserve national experience, a historical worldview, and analyze the concepts that reflect cultural and universal descriptions of the real world [5, p. 27].

In the linguocultural studies the main role in the semantic descriptions of phraseological units belongs to the cultural semantics which is completed by the cultural information of four types: a) cultural semes that include exotic lexis and socially marked realia; b) cultural concepts; c) cultural background; d) cultural connotations that involve the interpretation of a language sign on the basis of the associations with stereotypes and prototypes of a national language [11].

All types of information undergo a cultural interpretation and acquire cultural meanings that are preserved in the consciousness of a language speaker. Phraseological units preserve and convey the cultural knowledge that is expressed via cultural connotation in the meaning of a language unit.

The symbolic and figurative scope of phraseological units goes back to mythology, folklore, proverbs and sayings, and riddles. It is the folklore that serves as a foundation for a nation's cultural identity and spiritual experience. In the images of the national folklore the under-

standing of good and evil, truth and lie, happiness and grief are conceptualized.

Phraseological units come into being and function in the field of the synergy of language and culture, are influenced by a national culture and therefore are cultural signs. Phraseological units perform the function of a word nomination and add a specific cultural colouring to the meaning of a language construction. It is important to point out that phraseological units go through a certain circle in culture – from the culturally caused appearance to the actualization of their meanings in the course of cultural interpretations [5, p. 34].

The process of the perception and understanding phraseological units is realized with the help of various intellectual operations: a) evocation of primary meanings in the memory (from the past of a culture); b) recollection of knowledge and visualization that are connected with a phraseological unit and are necessary for its usage; c) association of a phraseological unit with symbols, stereotypes etc.

The above-mentioned operations take place in various spheres of consciousness, for example, at the mythological, scientific, cognitive, and cultural levels. A mythological sphere shows a connection between a phraseological image and the sources of culture. Such universal concepts as HAPPINESS-GRIEF, LIFE-DEATH, LIGHT-DARKNESS are realized by a system of binary oppositions. A scientific cognitive sphere depends on a cultural competence of language speakers. A cultural sphere functions as a basis for the cultural connotation of phraseological units. Various assumptions, statements, stereotypes, and symbols that actively exist in the consciousness of a person are expressed with this help. All these spheres are interpreted as one process of the perception and understanding the semantics of a phraseological unit.

Language speakers have cultural and language competencies, which are why an image of a phraseological unit, in the course in its perception and interpretation, obtains various cultural meanings that are defined by a general cultural competence (context). While perceiving the world, a person develops certain cultural meanings for the interpretation of which different codes are used. In their turn, encoded meanings form a system of a cultural code and a world map that reveal a worldview of a social community. A cultural code is the totality of images and assumptions that reflect the map of the world of a language speaker. Cultural codes make it possible to perceive reality in different ways [12, p. 86]. In order to express various meanings a cultural code may be conceptual or topical, universal and specific for a national language. The inner form of a phraseological unit is formed by special semantic means, the bases of which are images and symbols. With the help of phraseological images in which basic concepts of a culture are implemented it is possible to observe the national consciousness of a nation. A phraseological image functions as a medium: it evokes cultural meanings in a person's memory. A phraseological image consists of realia that already have cultural meanings and phenomena, objects, actions, and rituals of a national culture form its basis.

It is important to point out that rather often components of a phraseological unit are names of cultural realia and express not only the processes reflected in a national culture but convey symbolic meanings. For example, a great number of symbols in a national phraseology are related to the category of food, as catering is an essential part of life of any nation. In order to understand a national cultural specificity of phraseology we can compare the notion of *bread* in the British and Ukrainian maps of the world. British proverbs such as: *Bread is the staff of life* [15, p. 71], *All griefs with bread are less* [15, p. 72], *The best smell is bread, the best savour salt, the best love that of children* [15, p. 72] illustrate the importance of bread in the life of the speakers of English.

Linguocultural studies make it possible to investigate the manifestations of a national mentality in the linguistic map of the world, analyze the interdependence of mentality and language, and define a national specificity of the linguistic map of the world.

British mentality is characterized by rationalism and pragmatism, individualism and anthropocentrism, personal freedom, importance of material values. It is important to point out that mental specificity is expressed not only in the national phraseology because a conceptual sphere of language speakers is an indicator of a national outlook as well.

Phraseological units are interpreted as a text of a culture in its anthropological perspective and have a special ontological status. Their meaningful components are analyzed in the social and individual consciousness not only for the understanding and perception of the world but for its evaluation as well. Comparative studies of the phraseology of various cultures enable scholars to see the specificity of national psychological worlds, linguistic worldviews, peculiar features of national thinking and types of cultural historical traditions.

A good part of phraseological units of the English language demonstrate the relationships between ethnic communities of Great Britain: between the English, Scots, and Irish. For example, the relationships between the English and Irish have been rather complicated. Thus some negative aspects of their relationships, skepticism or arrogance are reflected in such phraseological units as *Irish apricots* (potatoes), *Irish dinner* (no dinner), *Irish spoon* (a shovel), *Irish evidence* (untrue evidence), *Irish bull* (illogical sequence) [10, p. 107-108] etc.

Phraseological units are unique material, which illustrates specific features of the psychological outlook of the language speakers. Phraseology influences the formation of the world map of language speakers and helps to trace the interdependence of the cultural background knowledge of a person and a choice of certain phraseological constructions in a particular communicative situation.

Within the frames of a national linguistic system phraseological units can be differentiated according to their sphere of usage or thematic classification. O. Potebnia pointed out that in the phraseological studies it was necessary to take into consideration the thematic reference of the phraseological units [9]. They also reflect national cultural preferences, priorities, values and beliefs that were formed historically. As evidence, we can give some examples from the life of the main social layers of Great Britain:

– rural way of life and work: *when the cows come home* (never), *like geese on common* (to walk freely), *to plough a lonely furrow* (to be lonely), *welcome as*

snow in harvest (not welcomed at all), *to put one's shoulder to the wheel* (to get down to work);

– industrial way of life and work: *to go at in hammers and tongs* (to start working very enthusiastically), *to sharpen one's tools* (to prepare*), to have many irons in the fire* (to have too many things to do), *dyed in the wool* (real; passionate), *to use steam-hammer to crack nuts* (to make unnecessary efforts), *busman's holiday* (work on a day off);

– city life: *Lombard Street to a China* (not similar at all), *to win one's latchkey* (to grow up), *like a lamplighter* (very quickly);

– life of wealthy people, aristocracy: *silver-fork school* (writers who describe the life of the upper-class society), *to a Queen's taste* (perfectly), *a kid-glove affair* (an official reception), *corruption of blood* (depriving a title and an inheritance right), *as easy as kiss my hand* (very simple), *to run before the hounds* (be ahead of time) etc. [1, p. 92]. As a result, phraseological units not only carry their own meanings but also convey cultural semantics.

Conclusions and prospects for further research. A language fixes national experience and conceptualizes the world with the help of various verbal units including phraseological units, myths, riddles and fairytales. In this context phraseological units are the keys to the recognition of a national cultural outlook and worldview and a code to understanding the spiritual uniqueness of a cultural system.

REFERENCES

1. Azhniuk B. M. English Phraseology: Cultural and Ethnic Aspects. – K.: Naukova dumka, 1989. – 136 pp.
2. Vorkachiev S. G. Cultural Concept and Meaning // Trudy Kuban. gos. technol. univ. Ser. "Humanitarian sciences". – Krasnodar, 2003. – T. 17, vyp. 2. – pp. 268–276.
3. Karasyk V. I. The Language of Social Status: a monograph. – M. : ITDGK "Gnosis", 2002. – 495 pp.
4. Karasik V. I. The Language Circle of Personality, Concepts, Discourse. – M., 2004. – 477 pp.
5. Kovshova M. L. A Linguoculturological Method in Phraseology: Cultural Codes. – M. : Knizh. dom "Librokom", 2013. – 456 pp.
6. Kornilov O. A. Language-articulated Pictures of the World as a Derivative of National Mentalities, 2-ie izd. – M. : CheRo. – 2003. – 349 pp.
7. Maslova V. A. Introduction to Linguoculturology. – M. : Naslediye, 1997. – 207 pp.
8. Mokiyenko V. M. Educational Ideography and Educational Phraseology. – M. : Prosveshcheniye, 1984. – 252 pp.
9. Potebnia A. A. Aesthetics and poetics. – M. : Isskustvo, 1976. – 614 pp.
10. Rogach O. O. Structural and Semantic Peculiarities of Phraseological Units with Ethnonyms (Using Ukrainian, Russian, Polish, English and French-language Source Materials): a monograph. – Lutsk: RVV "Vezha" VNU ім. Lesi Ukrainky, 2010. – 236 pp.
11. Teliia V. N. The Nominative Composition of Language as an Object of Linguoculturology // Natsionalno-kulturnyi component v tekste I v yazyke: tezisy dokladov Mezhdunar. nauchn. konf.: v 2 ch. (5–7 oktiabr., g. Minsk). – Minsk, 1994. – Ch. 1. – pp. 113-117.
12. Teliia V. N. The Role of Language Means in the Cultural and National Perspective of World Understanding // Etnopsiholingvisticheskiye aspekty prepodavaniia inostrannych yazykov. – M. : Izd. MMA im. I.M. Sechenova, 1996. – p. 86.
13. Florenskii P. A. Thought and Language // Writings: in 4 vol. Vol. 2 The Aqueous Differentiation of Thoughts. – M.: Pravda, 1990. – pp. 102–342.
14. Cherdantseva T. Z. Idiomatics and Culture (The Emergence of Questions) // Voprosy yazykoznaniya. – 1996. – # 1. – P. 58–70.
15. The Penguin Dictionary of Proverbs / compiled by Rosalind Fergusson. – Market House Books LTD: Allen Lane, 1983. – 331 p.
16. Whorf B. Language, Thought, and Reality [Electronic resource] / Benjamin Lee Whorf ; edited by and with an introduction by John B. Carroll. – Cambridge, Massachusetts, USA: The MIT Press, 1964. – 278 p. – Available at: https://books.google.com.ua/books/about/Language_ Thought_and_Reality.html?id=W2d1Q4el00QC&redir_esc=y

Символическое и идиоматическое изучение лингвистической картины мира

О. А. Рогач

Аннотация. Статья посвящена анализу корреляции таких понятий, как нация, национальная картина мира, лингвистическая презентация мира, лексикон. Особое внимание посвящено языковым средствам, при помощи которых национальное сообщество может понять и выразить окружающий мир, свою культуру и традиции, ценности, верования и представления. Указано на то, что очень важную роль в познании мира играют идиомы и фразеологические единицы, которые сохраняют и кодируют национальный опыт, мировоззрение и культуру.

***Ключевые слова**: когниция, нация, культура, вербализация, лингвистическая картина мира, фразеологические единицы.*

Квантитативні характеристики порядку слів у сучасних українських наукових текстах (на матеріалі простих двоскладних речень)

О. О. Шухова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: accent-ch@ukr.net

Paper received 25.08.17; Accepted for publication 01.09.17.

Анотація. У статті досліджується поширеність порядку слів різних типів у текстах сучасної української наукової літератури. Наведено статистику простих двоскладних речень. Особливу увагу зосереджено на змінах порядку слів залежно від жанру наукового тексту. Проаналізовано особливості словорозташування в різних типах простих двоскладних речень. З'ясовано, що в цілому кількісну перевагу мають прості двоскладні речення, що відповідають синтаксичній структурі SPO та SP.

Ключові слова: *прості двоскладні речення, прямий порядок слів, непрямий порядок слів, парцеляти, приєднувальні конструкції.*

Вступ. Проблеми словопорядку в усі часи цікавили українських і світових мовознавців, тому сьогодні існує чимало досліджень, присвячених питанню розташування слів у реченні. При вивченні цього граматичного явища було досягнуто значних успіхів, проте велика кількість питань, вартих уваги, і досі залишається поза увагою дослідників.

Короткий огляд публікацій з теми. В сучасному українському мовознавстві проблем розташування слів у словосполученні та реченні торкаються А.Й. Багмут, С.П. Бевзенко, С.Я. Єрмоленко, С.О. Караман, М.У. Каранська, К.М. Плиско, М.Я. Плющ, О.О. Селіванова, К.Ф. Шульжук та інші, досліджуючи типи порядку слів та деякі його функції. Низка праць сучасних українських авторів (С.І. Дорошенко, А.П. Загнітко, Н.В. Лешкова, В.В. Орєхов, Н.О. Меркулова та інші) присвячена дослідженню взаємозв'язку порядку слів і актуального членування речення. Відсутність у сучасному українському мовознавстві досліджень порядку слів у різних функціональних стилях української мови зумовила **актуальність** поданої наукової розвідки.

Метою дослідження є з'ясування поширеності різних типів порядку слів у простих двоскладних реченнях, дібраних із текстів сучасної української наукової літератури. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання**: навести статистичні дані щодо поширеності простих двоскладних речень з різним порядком слів, проаналізувати залежність порядку слів від жанру наукового тексту.

Матеріалами дослідження стали тексти з різних галузей науки та різні за жанрами, зокрема автореферати дисертацій, наукові статті, підручники для вищих навчальних закладів, науково-популярна періодика. **Методом** суцільної вибірки дібрано та проаналізовано 3328 простих двоскладних речення та 127 приєднувальних конструкцій, що являють собою сурядні або підрядні частини складних речень, інтонаційно оформлені як окремі речення та мають певну структурно-граматичну автономність.

Оскільки на даний момент у лінгвістиці не до кінця з'ясоване співвідношення термінів *парцеляція / приєднання,* деякі лінгвісти стверджують, що ці поняття є тотожними, та чітко не встановлюють критерії для розрізнення цих мовних явищ. Н.В. Новохацька зазначає, що на даний момент існує два підходи до вирішення цієї проблеми: універсально-індивідуальний, що вивчає природу парцеляції і приєднання крізь призму тотожності або індивідуальності, та диференційний, що полягає у розгляді парцеляції та приєднання як окремих синтаксичних конструкцій [4, с. 303-304]. Зважаючи на дефініції обох понять, запропоновані вченими, що розглядають їх окремо, надалі іменуємо такі синтаксичні одиниці приєднувальними конструкціями, хоча відсутність чітко визначених критеріїв для їх розмежування не виключає можливості відношення деяких з них і до парцелятів.

Результати та їх обговорення. У таблиці 1 представлено інформацію щодо загальної кількості простих двоскладних речень та приєднувальних конструкцій різних типів, виділених із текстів.

Таблиця 1.

Тип речень	Кількість речень	% від заг. кількості двоскладних речень	Кількість приєднувальних конструкцій	% від заг. кількості приєднув. конструкцій
Всього	3328	-	127	-
Найтиповіші речення зі звичайними головними членами [1]	2462	74	96	75,6
Ґенітивні	104	3,1	5	3,9
Речення з головними членами, вираж. інфінітивом	23	0,8	3	2,4
Речення з кількома головними членами	663	19,8	23	18,1
Пряма мова і цитати	76	2,3	-	-

[1] До останніх відносимо прості двоскладні речення, що мають у своїй структурі один підмет у формі називного відмінка із залежними компонентами чи без них та один присудок різних типів, окрім тих випадків, коли він є виражений інфінітивом.

 ©|O. O. Shukhova 2017

Таблиця 2 відображує поширеність порядку слів різних типів у простих двоскладних реченнях і приєднувальних конструкціях. Для позначення членів речення використано такі скорочення: S – підмет, P – присудок, O – додаток, C – обставина.

Таблиця 2.

SP	314	9,4	9	7,1	SPOOO	35	1,1	-	-
SPO	376	11,3	15	11,8	PS	143	4,3	5	3,9
SPC	191	5,7	9	7,1	OPS	86	2,6	-	-
CSP	47	1,4	3	2,4	CPS	121	3,6	4	3,1
SCP	32	1	5	3,9	CCPS	64	1,9	-	-
SPCC	77	2,3	3	2,4	COPS	-	-	2	1,6
SCPO	62	1,9	7	5,5	Інші прямий зворотний	468 162	14,1 4,9	13 4	10,2 3,1
SPOO	127	3,8	4	3,1	З гол. членами, вираженими інфінітивом	23	0,7	3	2,4
SPOC	42	1,3	3	2,4	Генітивні	104	3,1	5	3,9
CSPC	36	1,1	2	1,6	Розповідні Неокличні Окличні	2557 2553 4	76,8 76,7 0,1	103 103 -	81,1 81,1 -
SCPC	-	-	3	2,4	Питальні	32	1	1	0,8
CSPO	79	2,4	5	3,9					

Отже, серед найтиповіших простих двоскладних речень і приєднувальних конструкцій спостерігаємо перевагу прямого словорозташування (підмет-присудок) – 76,7 %. і 84,4 % відповідно. Серед речень і приєднувальних конструкцій цього типу розповідні неокличні складають 99,2 % і 96,3 % з перевагою порядку слів SPO – *Така медіатизація книжкових текстів потребує додаткового вивчення* (Б. Носова) та SP – *Ці дві функції глотки є складним рефлекторним процесом* (А. Лайко). Непрямий порядок слів (присудок-підмет) зустрічаємо у 23,4 % речень (96,5 % неокличні розповідні) та 15,6 % приєднувальних конструкцій. 42 % від усіх речень із непрямим порядком слів та 66,7 % приєднувальних конструкцій складають синтаксичні одиниці з обставиною на початку і структурою CPS, CCPS, CCCPS, COPS, CPOS та ін. – *У таких умовах політичної комунікації твориться українська ідентичність* (Б. Носова); *З часів оборони міста на стінах потерн залишилися написи вояків* (З журналу «Країна знань»); *На з'їзді секцією археографії та архівознавства керував А. Синявський* (А. Заєць); *Тому в багатьох випадках на появу події А впливають випадкові фактори* (З журналу «Країна знань»).

Предметом подальшого аналізу стало дослідження поширеності різних типів порядку слів у залежності від жанрової диференціації наукових текстів, що є типовими для різних підстилів наукового стилю.

У таблиці 3 надано інформацію щодо панівного порядку слів у реченнях, вибраних із наукових текстів різних жанрів.

Таблиця 3.

	Кількість речень	Панівний порядок слів	% від кількості речень	Приклад
Автореферати дисертацій, статті (власне науковий підстиль)	930	SPO	17,4	*Така медіатизація книжкових текстів потребує додаткового вивчення* (Б. Носова).
		SP	11,1	*Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою здобувача* (М. Бірюкова).
		PS	7,2	*Найважливішими евристичними цінностями є гіпотези як допоміжні засоби для дослідження* (Т. Дорожко).
Підручники (науково-навчальний підстиль)	823	SPO	14,2	*Комісія видала два окремих видання* (А. Заєць).
		SP	13,4	*Колір слизової оболонки блідий* (А. Лайко).
		SPC	8,4	*Випадкова вибірка формується з допомогою таблиці випадкових чисел* (Є. Карпіловська).
Науково-популярні журнали (науково-популярний підстиль)	836	SP	12,1	*Ізраїль Мойсейович Гельфанд – засновник великої наукової школи* (З журналу «Країна знань»).
		SPO	11,6	*Доктор сільськогоспода-рських наук Юрій Шпарик досліджує Угольські праліси* (З журналу «Зелені Карпати»).
		SPC	7,4	*Доступ до баків з вторси-ровиною обмежений для запобігання крадіжок* (З журналу «Зелені Карпати»).

Таблиця 4 відображує панівний порядок слів у приєднувальних конструкціях у залежності від жанрів наукового тексту. З'ясовано, що в усіх жанрах наукового тексту найпоширенішими є речення зі структурою. SP, SPO. Схожу тенденцію спостерігаємо подеколи у приєднувальних конструкціях.

Таблиця 4.

	Кількість приєднув. конструкцій	Панівний порядок слів	% від кількості приєднув. конструкцій	Приклад
Автореферати дисертацій, статті, (власне науковий підстиль)	32	SPO	15,6	*А це обумовлює необхідність переходу від однієї ідіоматичної мови до іншої* (І. Лисий).
		SPOO	12,5	*Проте дослідники зосередилися на соціально-класовій боротьбі, відображенні революційних подій 1905 р.* (А. Меншій).
		SP	9,4	*Тому ліберальна нейтральність – ідея про відсутність громадського ранжування цінностей різних способів життя* (М. Абисова).
		SCPO	9,4	*Однак редакції цих журналів по-різному виявляють цю позицію* (О. Ромах).
Підручники (науково-навчальний підстиль)	14	SPC	21,4	*Але розвиток її може тривати до 20—25 років* (А. Лайко).
		CPS	14,3	*Проте після звернення до словникових дефініцій цих слів стає зрозумілою їхня поява у цій словниковій статті* (Є. Карпіловська).
Науково-популярні журнали (науково-популярний підстиль)	58	SP	10,3	*І ще одна особливість Карпатського краю - щебенисті грунти* (З журналу «Зелені Карпати»).
		SPO	15,5	*І світ цей наповнений скарбами* (З журналу «Зелені Карпати»).
		CSPO	8,6	*І через це люди йшли до Кікінчука* (З журналу «Зелені Карпати»).
		SCP	8,6	*Але врожай осінню відчужується* (З журналу «Зелені Карпати»).
		PS	8,6	*Тобто проявився Дух Землі* (З журналу «Зелені Карпати»).

В ході аналізу виділено 685 речень і 21 приєднувальна конструкція із присудком, до складу якого входить дієслово-звя'зка *є*. В цілому серед синтаксичних одиниць цього типу панівним є прямий порядок слів (74 % і 85 %) із перевагою структури SP (40,8 % і 41,2 %) – *Еротичні мотиви є важливим елементом сюжетної структури оповідання «Лілюлі»* (А. Меншій)*; Але його руйнівна дія на самобутню національну ідентичність трагічна* (З журналу «Зелені Карпати»). Синтаксичні конструкції із дієслівною зв'язкою поділяємо на дві групи у залежності від її лексичної вираженості або невираженості. Виявлено, що у реченнях першої групи панівним є зворотний словопорядок (51,5 %) із перевагою структури PS (61,7 %) – *Результатом такого процесу є сформованість загальної компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості* (Т. Дорожко). У приєднувальних конструкціях цього типу 66,7 % складає прямий порядок слів із перевагою структури SP (33,3 %) – *І це була перша і єдина їхня суперечка* (О. Галич). Група речень та приєднувальних конструкцій із нульовою зв'язкою є найчисленнішою (66 % і 57 % відповідно). Панівним у ній є прямий словопорядок (87,2 % і 91,7 %), серед якого найчастіше зустрічається SP (40,4 % і 45,5 %) – *Основна форма роботи – самоврядна команда* (М. Дмитренко); *Та й уся її творчість – це спроба художнього відображення абстрактних фізичних* понять (З журналу «Країна знань»).

Виокремлено 14 речень і 1 приєднувальна конструкція із простим дієслівним присудком *є* на позначення наявності або буття. Встановлено, що більшою мірою (53 %) їм властиве непряме словорозташування – *Перед переднім краєм хряща носової перегородки є рухома перетинчаста частина* (А. Лайко).

Окремої уваги варті речення, головні члени яких виражені інфінітивом. Проаналізовано 23 речення і 3 приєднувальні конструкції цього типу. Виділено речення і приєднувальні конструкції з інфінітивом підметом – *Поводитися з ними по іншому несправедливо* (З журналу «Зелені Карпати») і інфінітивом-присудком – *Отже, мета статті – виявити вербальну репрезентацію семіотичних знаків страху / тривоги та їх комунікативні функції у створенні та сприйнятті текстів дискурсу жахів* (Я. Сазонова). Серед речень першого типу зустрічаємо синтаксичні одиниці з різним порядком слів – *Добувати здорових тварин для вовка «економічно не вигідно»* (З журналу «Зелені Карпати»); *Є політично некоректним нехтувати гендерними ознаками тексту оригіналу* (Л. Дячук). Певні труднощі і суперечки серед вчених викликають речення із непрямим словорозташуванням, у яких інфінітив стоїть після прислівника – *Через низькі ціни і попит на племінних коней важко компенсувати витрати на їх вирощування* (З журналу «Зелені Карпати»). Такі речення складають 42,3 % від загальної кількості. Ю. Шерех (Шевельов) [6, с. 140-141], К.Ф. Шульжук [7, с. 177] та інші відносять їх до односкладних безособових та вказують на вплив порядку слів на розрізнення типів речень.

Окрім цього, слід зосередитися на ґенітивних реченнях, що мають родовий відмінок на місці підмета. У досліджених текстах виявлено 104 речення і 5 приєднувальних конструкцій цього типу. Дослідженням таких синтаксичних структур займалися А.П. Грищенко [1, с. 95], Л.С. Рабанюк [5, с. 224-232] та інші. В процесі аналізу речення цього типу поділено на 3 групи. До першої відносимо речення, що мають слова на позначення кількості *багато, мало, чимало* або числівники, об'єднані з іменником у родовому відмінку. Встановлено, що речення із родовим відмінком іменника у препозиції до дієслова та у постпозиції до нього зустрічаються із частотою 51 % і та 48 % відповідно – *Бага-*

то лікувальних рослин дозрівало на ділянці біля його хати (З журналу «Зелені Карпати»); В *результаті кропіткої роботи людини в світі налічується понад 250 порід коней* (Н. Штрикуль). Певні труднощі викликають двокомпонентні структури, адже немає одностайної думки щодо їх належності до односкладних або двоскладних – *Хоча і там... стиглих та пристигаючих насаджень досить мало* (З журналу «Зелені Карпати»). До другої групи відносимо речення з іменником у родовому відмінку без елементів на позначення кількості – *Подібних випадків у науці вдосталь* (З журналу «Зелені Карпати»). Третю групу складають речення з елементом заперечення *нема, немає, не буде, не існує*, які Г.А. Губарева [2, с. 23], А.П. Загнітко [3, с. 221] та інші відносять до односкладних безособових. З'ясовано, що 57 % речень і 67 % приєднувальних конструкцій мають іменник або займенник у препозиції до дієслова. – *Жодних обмежень для проведення занять з бойової підготовки не було* (В. Пашковський, с. 17); *Адже досі не існує способу сфотографувати окремо взятий* електрон (З журналу «Країна знань»).

Із текстів наукових статей, підручників та науково-популярних журналів виділено 76 речень із прямою мовою та цитатами. У словах автора всередині прямої мови або після неї спостерігаємо лише непрямий словопорядок –*«Мишка принесли до нас дуже маленьким у квітні 2013 року, – розповідає ветеринарний лікар Михайло Маслей. – Йому було лише три місяці…»* (З журналу «Зелені Карпати»); *«Створюється нова інфраструктура нації», – написав один із авторів про події Другого Майдану* (Б. Носова). У 79,1 % речень зі словами автора перед прямою мовою або цитатами порядок слів прямий – *Він так описує цей іспит у своїх спогадах: «Мій словниковий запас був страшенно обмежений …»* (Є. Карпіловська).

Висновки. Таким чином, у сучасних українських наукових текстах серед простих двоскладних речень і приєднувальних конструкцій в цілому спостерігається кількісна перевага неокличних розповідних, що відповідають структурі SPO, SP. При дослідженні кількісних виявів порядку слів у різних жанрах наукового тексту отримано схожі результати. Речення з непрямим словопорядком складають невелику частину дослідженого матеріалу. Значна їх кількість має обставину на початку. Перспективним видається дослідження порядку слів у текстах інших функціональних стилів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко А.П. Генітивне речення/ А. П. Грищенко// Українська мова. Енциклопедія/За ред. В.М.Русанівського та ін. – К. : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004.– С.95.
2. Губарева Г.А. Безособове речення/Г.А.Губарева// Українська мова. Енциклопедія / За ред. І. В. Муромцева. – К. : Майстер-клас, 2011. – С. 22-23.
3. Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису. Ч.1 / А. П. Загнітко. – Горлівка : ГДПІІМ, 2004. – 227 с.
4. Новохатська Н.В. Приєднання й парцеляція як засоби формального членування англійських та українських розмовних структур / Н.В. Новохатська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – Вип. 23. – С. 303-309.
5. Рабанюк Л.С. До проблеми генітивно-квантитативних речень / Л. С. Рабанюк // Українська мова на Буковині: минуле і сучасне : Матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 200-річчю нової української літератури і літературної мови (Чернівці, 24-26 вересня 1998 р.). – Чернівці : Місто, 1998. – С. 224-232.
6. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 402 с.
7. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : [підручн.] / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. –406с.

REFERENCES

1. Gryshenko A.P. Genitive Sentence / A.P. Gryshenko // The Ukrainian Language. Encyclopedia / Edited by V.M. Rusanivsky et al. – K.: Ukrayinska Entsyklopediya imeni M.P. Bazhana.–P.95.
2. Gubareva G.A. Impersonal Sentence / G.A. Gubareva // The Ukrainian Language. Encyclopedia / Edited by I.V. Muromtsev. – K. : Mayster-Klass, 2011. – P. 22-23.
3. Zagnitko A.P. The Basics of Ukrainian Theoretical Syntax. P.I / A.P. Zagnitko. – Gorlivka : GDPIIM, 2004. – 227 p.
4. Novokhatska N.V. Attachment and Parceling as the Means of Formal Division of English and Ukrainian Conversational Constructions / N.V. Novokhatska // The Problems of Semantics, Pragmatics and Cognitive Linguistics. – K. : Kyyivskiy natsionalniy universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2013. – Is 23. – P. 303-309.
5. Rabaniuk L.S. On the Problem of Genitive-Quantitative Sentences / L.S. Rabaniuk // The Ukrainian Language in Bukovina: Its Past and Present : Proceedings of the Second Ukrainian Scholarly Conference Devoted to the 200th Anniversary of New Ukrainian Literature and Literary Language. (Chernivtsi, September 24-26, 1998). – Chernivtsi : Misto, 1998. – P. 224-232.
6. Šerech Y. An Outline of Modern Literary Ukrainian / Y. Šerech. – Munich : Molode Zyttia, 1951. – 402 p.
7. Shulzhuk K.F. The Syntax of Ukrainian : a textbook for students of higher educational institutions / K.F. Shulzhuk. – K.: Akademiu, 2004. – 406 p.

Quantitative Characteristics of Word Order in Modern Ukrainian Scientific Texts (Based on the Material of Simple Two-Member Sentences)

O. O. Shukhova

Abstract. The article studies the occurrence of different types of word order in modern Ukrainian scientific texts. The statistics of simple two-member sentences have been given. Special attention has been focused on word order changes depending on the genre of the scientific text. The peculiarities of word order in different types of simple two-member sentences have been analysed. It has been found out that simple two-member sentences corresponding to the syntactic structures SPO and SP are predominant.

Keywords: *simple two-member sentences, direct word order, indirect word order, parcels, conjunctive constructions.*

Квантитативные характеристики порядка слов в современных украинских научных текстах (на материале простых двусоставных предложений)

О. А. Шухова

Аннотация. В статье исследуется распространенность порядка слов разных типов в текстах современной украинской научной литературы. Приведена статистика простых двусоставных предложений. Особое внимание сосредоточено на изменениях порядка слов в зависимости от жанра научного текста. Проанализированы особенности порядка слов в разных типах простых двусоставных предложений. Выяснено, что в целом чаще всего встречаются простые двусоставные предложения, имеющие синтаксическую структуру SPO и SP.

Ключевые слова: *простые двусоставные предложения, прямой порядок слов, непрямой порядок слов, парцелляты, присоединительные конструкции.*

Gender motifs: Theoretical and Methodological aspects

S. E. Slaston

Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, Volodymyrska str., Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: maldiva.doll@gmail.com

Paper received 27.08.17; Accepted for publication 05.09.17.

Abstract. Definitions of "gender" are developed in a number of works on gender sociology, and in literary criticism – well-known as the gender poetics. Where gender is considered as a complex of gender-labeled meanings, including gender connotations, associative potential and gender symbols. However, the obligatory functional features of this notion in literature are not yet detailed, which determines the aim of our study. For the analysis of poetic text through all text levels and context in literary criticism. It combines steady and formal features, can be applied to any literary epoch, national culture and genre paradigm. Combining two terms: "gender" and "motif" which are content from the existential side and flexible in application, we get the most functional notion for literary analysis – the "gender motif". Consequently, each element of the text can carry gender semantics and therefore become the subject of gender analysis of poetic texts, analysis which unites sociocultural and literary methods.

Keywords: *gender, motif, poetry, masculine, feminine, author and character.*

Introduction. The "gender" concept has been studied and approved in different foreign and Ukrainian works in the field of sociology, philosophy, psychology, sexology, literature, etc. Over the 50 years, various formulations appeared with the attribute "gender", which provides scientific relevance and debate on the phenomenon of gender in general. Appearing in the field of medical sexology (John Money) and psychoanalysis (Robert Staller) in the middle of the 20th century, the term "gender" was used to denote certain social behavioral roles determined by the biological sex [6; 11] Subsequently, the concept has become functional in two layers: today gender is presented in the micro level, when it's considered as a gender identity, or according to the formulation of T. Martsenyuk means "playing scripts of masculinity and femininity" [4, p. 24-26]. At the macro level, gender refers to government institutions where formally / informally, but legitimated exist certain rules (and / or expectations) of behavior for women and men.

A brief overview of publications on the topic. In different historical periods, literary scholars considered the concept of "gender" in different ways: a) mythological – gender as a complex of images about spiritual, social and physical standards and non-standards for men and women (M. Johnson, J. Lakoff, S. Friedman etc.); b) psychoanalytical – gender as a female and male mentality depending on the socialized roles (R. Dawkins, A. Kaldon, N. Miller, E. Mures, A. Rich, E. Fetterly, J. Schulter, etc.); or because of the physical nature of human (L. Irigaray, E. Siksu, etc.) [2]; and 4) purely methodological – one of the methods or approach of the analysis of world vision in imaginative literature, built on social stereotypes of masculinity and femininity (Ukrainian researches: N. Zborovskaya, T. Hundorova, S. Pavlychko, O. Zabuzhko, V. Ageeva, T. Ulura and Russian: A. Bolshakova, S. Okhotnikova, L. Grishayeva, N. Pushkareva, M. Ryutkenen, I. Khaleeva, etc.) [1]. For the last decades, explorings about existential femininity has been activated (S. Kryvoruchko, L. Miroshnichenko) [3; 5]; As well as gender-based scholars within the framework of Christian anthropology (N. Orlova, A. M. Peltier, et al.) [8; 9]. An overview of the above-mentioned critical works makes it possible to distinguish the following three components with a gender nomination: 1) simple – gender as male / female sex; 2) complex – social roles (feminine / masculine); 3) compiled – stereotypes (standards and non-standards for feminine / masculine roles). So "gender" is a complex social and cultural term. Its definitions are developed in a number of works on gender sociology, and in literary criticism – well-known as the gender poetics. Where gender is considered as a complex of gender-labeled meanings, including gender connotations, associative potential and gender symbols [10, p. 611-637]. However, the obligatory functional features of this notion in literature are not yet detailed, which determines the **aim** of our study.

The **key methods** used in the research are the following: the method of contextual analysis and motivic method. The actual material for analysis was mainly the lyrical and lyric-epic texts of English poets of the late XVI-first half of the XVII century, occasionally was taken poetic fragments of plays (V. Shakespeare, M. Wroth).

Results of investigation and their discussion. Gender as originally sociological term, which subsequently became a system, in the field of literary studies can act only as an aspect, one of the methods or attribute to purely literary categories for the purpose of extending the functionality of this or that concept.

For the analysis of poetic text through all text levels and context: historical / national / religious etc. there is term "motif" in literary criticism. It combines steady and formal features, can be applied to any literary epoch, national culture and genre paradigm. Combining two terms: "gender" and "motif" which are content from the existential side and flexible in application, we get the most functional notion for literary analysis – the "gender motif". Consequently, each element of the text can carry gender semantics and therefore become the subject of gender analysis of poetic text, which unites sociocultural and literary methods. In our case, gender is considered within the poetic world vision of authors as an integral part of it. This picture includes masculine / feminine points of view of authors, narrators and characters [12, p. 60-78]. Sometimes these points of view, and hence the gender roles, can be inverted: men – take on the role of women, and vice versa. As a result, we have such variants of gender perspectives, which are realized on two levels: author and character, and have four potential forms of expression at each level: 1) the male author– his masculine / feminine point of view; 2) the female-author – there is a feminine / masculine point of view; 3) male-author –his characters represents right masculine point of view; 4) the female-author – her characters depicts purely feminine point of view; 5) inverse variants. For character level of text appropriate gender options are available. In this case, integral signs in various forms of expression create a cultural picture of the world of the era as a whole. So, differential act as markers of the very gender features of authors' world vision [7, c. 97-114].

Gender motifs in English poetry of this period completely realized in the following three aspects: generation, family and social status. Generation is the biological destiny of a

 ©|S. E. Slaston 2017

person / character (as well as sex), which is formed by the psychological self-identity. In the family aspect, gender roles are actively implemented, because the role itself is what the author / character performs in relation to the other, and not for himself. Finally, in a social and status aspect, certain gender stereotypes (idols and taboos), proper image of authors / characters in accordance with social standards are revealed. Consequently, generation / marriage / status are the obligatory factors (attributes) of gender motifs in literature. Specification of gender motifs in English poetry of the late XVI-first half of the XVII century, which characterizes the gender fiction picture of the era is the following:

Aspects	**Integral signs**	**Differential signs**	
		Masculine point of view	**Feminine**
GENERATION	- peripheral motif of childhood and oldness, marginally – the motif of maturity, but the dominant motif of youth (Ph. Sidney, E. Spenser, E. Waller etc.); - Maturity as the sign actually merges with youth. It is differentiated only by marriage (R. Ayton, Th. Carew, R. Crashaw etc.). - Teens (boy / girl) actually perform the role of an adult male and female (A. Marvell; A. Bradstreet); - deceased children (infants-angels). Both groups of children's characters are not independent protagonists of the plot, they are only objects of parental love and suffering (B. Jonson «On my First Son», «On my First Daughter»; «On the Death of my First and Dearest Child, Hector Philips…», K. Phillips etc.).	- emphasized the youth of masculine characters. The gender roles of a victorious warrior and successful ladies' man (J. Suckling, "The Constant Lover", R. Lovelace, "To Althea. From Prison", E. Marvell, "The Definition of Love" etc.) -psychological transformation of masculine character: from the brave warrior and the conqueror of the lady's hearts to the prudent landlord and caring husband (S. Daniel, K. Marlowe, "The Passionate Shepherds to His Love", J. Milton, "On His Deceased Wife" etc.); - Oldness is not perceived through age changes, but through gender relations. The ideal model of old age for a spouse is to live a life and die together in one day (Th. Carew, J. Donne); loss of sexuality (E. Waller, "To One Married to an Old Man"); -existential fatigue and inability to serve the monarch and the state (T. Lodge).	- the absence/ gap in the following gender roles: young lover / young bride (R. Speight, M. Wroth, etc.); - naive childish cruelty (M. Wroth, "Love's Victory, Act I."; "Love, a child, is ever crying"); - oldness destroys the main sign of femininity - beauty. In addition, the main family role disappears: neither children nor grandchildren expect old lady to care.
	- "widowers" as a character group remains atypical and marginal.	-the ideal (fair, pure, divine etc.) – a female-lover who willingly responded with passion. An anti-ideal is a Lady who did not obey (T. Carew, E. Waller, R. Lovelace, etc.);	
FAMILY/MARRIAGE	The text with the motif of masculinity is close to the motto of widowhood – it is a sample of purely spiritual verse, besides written by Anonymous woman author ("To my Husband", Anonymous poet, in the middle of the 17th century).	- ideal women and an ideal marriage is in retrospect life, when: 1) She is a dead character, and male-author or character remembers/ recover the happiness of past (J. Donne "Holly Sonnets", etc.), or 2) they are old spouses (song T. Carew "Ask me no more ..."); -the gender role of the ideal man in masculine texts was not revealed. There is only an anti-ideal image of the old man (insolvent in the sexual sense), a man who combines negative marital and generation connotations (E. Waller, "To One Married to an Old Man"); - in "extra-marital relations" masculine point of view represents only females dullness and adulterine affairs (A. Scott, "The Lament guhen to his Wyfe left him").	-psychologized portraits of feminine / masculine characters. There are no clear positive / negative feminine characters; - the perfect husband-respects wife and appreciates the women's mind, and not just the appearance. A negative character of a husband with has a desire to and assign his wife psychologically and economically (poems by R. Speight, I. Whitney); -in "extra-marital relations" there is no permanent feminine point of view;
SOCIAL STATUS	- gender discourse in the poetry of the Reformation addresses the following social strata: 1) peasants, 2) aristocrats (gentry), 3) warriors and 4) monarchs;	- the monarch who's faithful to God and people ("Stanzas from the Lepanto", James I Stuart), image of a brave defender of the state and a merciful ruler. In addition, a new Baroque and Rococo feature – now he is a gallant gentleman (R. Lovelace, R. Ayton, J. Suckling, E. Waller, etc.); - external deformations of feminine characters; - tactile signs, but not spiritual or psychological (J. Lodge; Ph. Sidney).	-narcissistic and weak character of a male-monarch. From a feminine point of view, the ideal king as a masculine character falls out of a gender paradigm (E. Lanier; A. Bradstreet).
	- in the "gentry" group there are permanent negative assessment of feminine characters; - the appearance of a new masculine character – Lovelace. He still knows how to take risks, to go all in, make witty conversations to seduce ladies. But he is no longer devoted to either the fatherland or his lady. Rather, he is a seeker of fame both in erotica and in politics; - lack of love in marriage for aristocrats; - love as a setting for marriage and family ties for peasants.	- Intellectual defects of women and men are determined by ethical defects (A. Hume; V. Shakespeare, "The Forester's Song"); - images of frivolous rural women: obedient "I Care Not for These Ladies" (T. Campion); or the rebellious "Nymth's Reply to Her Shepherd" (W. Raleigh), the wise and able to love truly, and resist passions when they can lead to life tragedies.	

Conclusions. The classification of gender motifs by the integral and differential features of feminine / masculine views clearly demonstrated the frequency presence of masculine point of view in poetry. The feminine point of view is presented peripherally, but it implements the marginal motifs in the family and status aspects: the destruction of the ideal image of the king, psychology of old age, the intellectuality and spirituality of female characters. For a masculine side, the ideal lady image destruction is inherent. In all three aspects for masculine characters the lack of family love, the rare existence of knight's ideals, the dominance of bravado and the thirst for easy/light eroticism can be considered as obligatory features.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Модернізм і «війна статей» // В кн.: Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму/ В. Агеєва. К.: ФАКТ,2008. 360 с. Марценюк Т.О. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Тамара Марценюк. – К.: Основи, 2017. 256 с., іл. – С.24-26.
2. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство// Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – 231 с.
3. Криворучко С.К. Літературна творчість Сімони де Бовуар: еволюція художніх образів: монографія/ С.К. Криворучко. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 484 с.
4. Мирошниченко Л.Я. Проекції скептицизму в сучасному британському романі: генеза, традиція, поетика: монографія/Л. Мирошниченко; наук.ред.Т.В. Михед. – Київ: Генеза, 2015. – 384 с.
5. Money J. Sex training and traditions in Arnhem Land // British Journal of Medical Sexology. #47 1970, P. 383-399.
6. Новикова М.А. Маргиналы: крушители и хранители // В кн.: Марина Новикова. Міфи та місія. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 426 с.
7. Орлова Н.Х. О чём молчал Адам: Гендерное измерение христианской антропологии. – СПб.: «ДМИТРИЙ БУЛАНИН», 2012. – 304 с.
8. Пельтьє А-М. Християнство та жінки. Двадцять століть історії/ Анн-Марі Пелтьє. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – 157 с.
9. Павличко С. Інші есе та дослідження. Маргінальність як об'єкт теорії // В кн.: Теорія літератури/С. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2009. 679 с. – С.611-637.
10. Stoller R. J. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity/ R.J. Stoller. reprint, reissue, revised by Karnac Books, 1984. – 383 p.
11. Чернец Л.В. Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины/ Л.В. Чернец // Под. ред. Л. В. Чернец. – М.: Высшая школа, Академия (Москва), 1997. – 337с.

REFERENCES

1. Ageeva V. Modernism and the "battle of sexes" / / In: Women's space. Feminist Discourse of Ukrainian Modernism / V.Ageeva. K.: FACT, 2008. 360 p.
2. Gender approach: history, culture, society // Ed. L. Gentos, O. Kis. - Lviv: VNTL-Classic, 2003. - 231 p.
3. Krivoruchko S.K. Literary works by Simon de Beauvoir: evolution of characters' images: monograph / S.K. Krivoruchko - Kyiv: Publishing House of Dmitry Burago, 2012. - 484 p.
4. Miroshnichenko L.Ya. Projections of skepticism in the modern British novel: genesis, tradition, poetics: monograph / L. Miroshnichenko; ed. by.T.V. Mikhed - Kyiv: Genesis, 2015. - 384 p.
6. Novikova MA Marginalas: Destroyers and Custodians // In the book.: Marina Novikova. Myths and Mission. - K.: DUKH I LITERA, 2005. - 426 p.
7. Orlova N.H. What Adam was Silent about? The Gender Dimension of Christian Anthropology. - SPb.: "DMITRIY BULANIN", 2012. - 304 p.
8. Peltier A-M. Christianity and women. Twenty Centuries of History / Anne-Marie Peltier. K.: DUKH I LITERA, 2016. - 157 pp.
9. Pavlychko S. Different essays and researches. Marginality as an object of the theory // In the book: Theory of Literature / S. Pavlychko - K.: The Publishing House of Solomia Pavlychko "Osnovy", 2009. 679 p. - P.611-637.
10. Stoller R. J. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity / R.J. Stoller reprint, reissue, revised by Karnac Books, 1984. - 383 p.
11. Chernets L.V. Introduction to Literature. Literary work: basic concepts and terms / L.V. Chernets // Ed. by L.V. Chernets. - Moscow: Higher school, Academy (Moscow), 1997. – 337p.

Гендерные мотивы: теоретико-методологический аспект

С. Э. Сластён

Аннотация. Дефиниции понятия «гендер» разрабатывались в ряде работ по гендерной социологии и в литературной критике – известной как гендерная поэтика, где гендер рассматривается как комплекс гендерно-маркированных значений, включая гендерные коннотации, ассоциативный потенциал и гендерные символы. Однако облигаторные функциональные особенности этого понятия в литературе еще не детализированы, что и определяет цель нашего исследования. Для анализа поэтического текста через все текстовые уровни и контекст в литературоведении активно используют термин «мотив». Он сочетает в себе устойчивые и формальные особенности, может применяться к любой литературной эпохе, национальной культуре и жанровой парадигме. Объединив два термина: «гендер» и «мотив», которые являются универсальными с экзистенциальной стороны и гибкими в применении, мы получаем наиболее функциональное понятие для литературного анализа – «гендерный мотив». Следовательно, каждый элемент текста может носить гендерную семантику и стать предметом гендерного анализа поэтического текста, анализа, который объединяет социокультурные и литературные методы.

Ключевые слова: *гендер, мотив, поэзия, маскулинность, феминность, автор и персонаж.*

Структура англомовного біблійного екодискурсу

О. О. Жихарєва

Київський національний лінгвістичний університет
Corresponding author. E-mail: eaap@ukr.net

Paper received 24.08.17; Accepted for publication 29.08.17.

Анотація. Статтю присвячено розбудові моделі англомовного біблійного екодискурсу з опорою на основні риси власне релігійного дискурсу у плані його змісту і форми. Змістові параметри аналізованого екодискурсу включають учасників екоситуації, його проблематику (тему), екотопос та екологічні цінності, а формальні охоплюють стратегії побудови екодискурсу, його жанри та наративно-композиційні прийоми побудови.

Ключові слова: *Біблія, біблійний дискурс, біблійний екодискурс, змістові параметри, релігійний дискурс, формальні параметри.*

Вступ. Сучасне суспільство репрезентовано різними соціальними інститутами, кожен з яких володіє своїм інституційним дискурсом. Зважаючи на те, що останнім часом у суспільстві істотно зросла роль екологічно орієнтованих інституцій, виникла необхідність у новій парадигмі наукових знань, здатній забезпечити якісний стрибок у становленні екологічного суспільного пізнання, розвитку нового типу дискурсу – екологічного. Одним з різновидів такого дискурсу є релігійний екодискурс [3; 4; 10; 20; 21 тощо], в межах якого виділяють власне релігійний та релігійно-проповідницький екологічні дискурси [6; 7; 9; 16; 23, с. 61]. За В.І. Карасиком, унікальна специфіка релігійного дискурсу в тому, що до його учасників належать Бог, до якого звернені молитви, псалми, сповідь конфесій, і той, кому він відкрився, тобто пророк [10, с. 221]. Релігійно-проповідницький екологічний дискурс репрезентовано сукупністю усних та писемних текстів для релігійного спілкування, який роз'яснює події, що трапляються у навколишньому світі [7, с. 35, 42].

Короткий виклад публікацій за темою. Формування екологічної парадигми дало поштовх дослідницькому інтересу до біблійного екодискурсу як такого, що перебуває на перетині екологічного і релігійного дискурсів. Доцільність застосування до сукупності біблійних текстів поняття дискурсу (О.С. Кирилюк, П.В. Мацьків, Є.В. Михайлова, В.Б. Ширшиков) пояснюється тим, що, хоча Біблія хронологічно відірвана від спілкування в реальному часі, "ці тексти (форма писемного мовлення) пов'язані з сучасним життям, вони "підлаштовуються" з часом і активно використовуються у суспільстві" [13, с. 43], де Біблія виступає не лише текстом, а й своєрідним різновидом мовлення, тобто спілкування з Богом як творцем [8, с. 470–471]. Святе Письмо прочитується й інтерпретується як індивідуально, так і може бути об'єктом колективного обговорення [12, с. 339], і це дає підстави стверджувати, що біблійний дискурс як один із видів релігійного дискурсу, "відображає концепт віросповідання, що становить основу віровизначення, переконання в реальному існуванні Бога" [8, с. 470–471; 12, с. 339], передбачає як основну діалогічну комунікацію, на відміну від власне релігійного дискурсу, де вона є статусно-рольовою [8, с. 470].

Можливість віднесення біблійних текстів до особливого різновиду дискурсу слід підкреслити, що деякі автори (Н.Д. Арутюнова, Н.С. Валгіна, О.Г. Хітарова) стверджують, що давні тексти, історико-літературні пам'ятки не є дискурсами, оскільки дискурс – це "мова, занурена у життя". Саме тому, на їхню думку, термін "дискурс", на відміну від терміна "текст", не може бути застосований до давніх та інших текстів, зв'язок яких з живим життям не встановлюється безпосередньо і не спрямований на конкретну прагматичну ситуацію [1, с. 137; 5, с. 12; 18, с. 24]. З іншого боку, обмеження Н.Д. Арутюнової стосовно давніх текстів, на думку Є.Ф. Кірова, може бути знято, оскільки минуле присутнє у теперішньому і визначає теперішнє, детермінуючи більшість подій у теперішньому і майбутньому. "Те, що трапляється зараз, спирається на те, що було закладено у минулому. […] Більш того, мовці чи ті, що пишуть, не можуть створити нічого такого, що б не утримувалося у вигляді потенційної можливості у попередній тканині дискурсу: сказати чи написати можливо тільки те, що вже ніби існує" [11, с. 35, 37]. Крім того, Р. Барт визнавав дискурс словесним комплексом, який представлений в історичному дискурсі як "копія" тієї події, що відбувалася в "реальності", позначаючи її [2, с. 427, 440], тому він має зв'язок із сучасністю, що дає нам підстави стверджувати про наявність біблійного дискурсу та біблійного екодискурсу зокрема. Під ***біблійним екодискурсом*** розуміємо сукупність екологічно насичених біблійних наративів і поетичних описів, які містять екологічно значущу інформацію, важливу для розкриття змісту стосунків між людьми, природою і Богом.

Метою запропонованої статті є висвітлення основних параметрів англомовного біблійного екодискурсу, які характеризують його структуру. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити основні параметри англомовного біблійного екодискурсу, та 2) побудувати його структурну модель. **Об'єктом** нашої статті виступає англомовний біблійний екодискурс, а **предметом** – встановлення ключових параметрів, необхідних для побудови моделі досліджуваного дискурсу. Матеріалом слугують англомовні біблійні тексти Старого і Нового Заповітів, відібрані з англомовної версії Біблії короля Якова.

Результати та їх обговорення. Враховуючи запропоновану В.І. Карасиком [10] структурну модель релігійного дискурсу, яка включає такі складники: 1) учасники; 2) хронотоп; 3) цілі; 4) цінності; 5) стратегії; 6) матеріал; 7) жанри; 8) прецедентні тексти; 9) дискурсивні формули, та спираючись на критерії виділення власне релігійного, екологічного релігійно-

 ©|O. O. Zhykhareva 2017

проповідницького та біблійного дискурсів у працях О.В. Іванової [7], Т.А. Івасишиної [8], О.В. Малікової [12] та Є.В. Михайлової [13] та тлумачення В.Є. Чернявською дискурсу як сукупності тематично співвіднесених текстів, зміст (тема) яких розкриваються не окремим текстом, а інтертекстуально [19, с. 103], пропонуємо власну модель англомовного біблійного екодискурсу з урахуванням параметра тематичності (Рис. 1).

Ключова тема біблійного екодискурсу – взаємовідносини людей з навколишнім середовищем, іншими людьми, з Богом, стан природи як середовище існування людини та інших істот. Складниками структури аналізованого екодискурсу виступають зміст і форма відповідних текстів, де зміст передбачає розкриття певної теми. Звідси, у структурі англомовного біблійного екодискурсу виділяємо зміст (учасники екоситуації, екотопос, екологічні цінності, включаючи тему) та форму (стратегії побудови екодискурсу, його жанри, наративно-композиційні прийоми побудови екодискурсу). Зміст і форму біблійного екодискурсу визначають, відповідно, його джерела і мета.

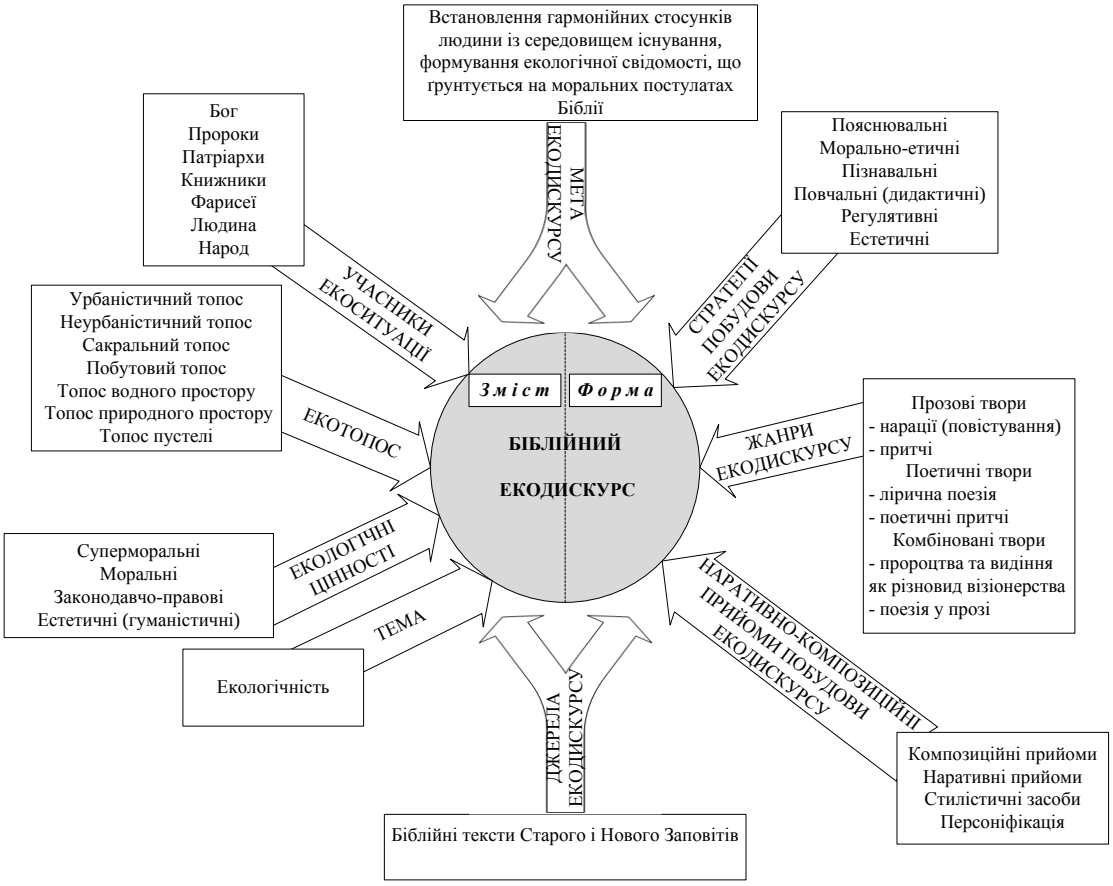

Рис. 1. Складники англомовного біблійного екодискурсу

Учасників екоситуації досліджуваного дискурсу поділяємо на агенсів і пацієнсів. Основним агенсом виступає Бог, який керує Своїм творінням, формуючи певну екоситуацію. З метою підключення більшої кількості учасників для виходу з тієї чи іншої ситуації, Всевишньому допомагають пророки, патріархи, через яких людям передаються закони та настанови, правила поведінки у суспільстві позитивного характеру, та книжники і фарисеї, які постійно заперечують Божі настанови. Пацієнсами є люди, народи, до яких звертаються агенси-посередники, щоб донести слово Боже.

Екотопос біблійного екодискурсу, чи прототипне місце спілкування учасників, які задіяні у певній екологічно навантаженій ситуації, визначається залежно від характеру екоситуації. Основними екотопосами у біблійному екодискурсі є: сакральний (тема творіння), урбаністичний (наприклад, побудова башти у місті Вавилон, перебування ізраїльського народу у Єгипті, знищення Содому й Гоморри) та неурбаністичний топоси (наприклад, перебування Йони на кораблі, розмова змія з Євою у саду), на перетині яких відбуваються події в межах водного (перехід ізраїльського народу через море, катастрофа всесвітнього потопу), ландшафтного (братовбивство у полі, Йона у череві риби, випадання роси у знаменні Гедеону, отримання заповідей Господніх біля гори Синай), зокрема топосу пустелі (наприклад, випробування та годування людей у пустелі), та побутового топосів (наприклад, план Ревеки і Якова стосовно отримання благословення). Будь-якого разу звернення людини до Бога поєднує світ земного існування та світ, представлений Царством небесним.

Біблійний екодискурс спрямовано на встановлення гармонійних стосунків людини із середовищем існування, включаючи суспільство та природу, формування екологічної свідомості, що грунтується на моральних постулатах Біблії. Біблійний екодискурс сконцентрований на приверненні людей, що безпосередньо задіяні в тій чи іншій екоситуації, до віри шляхом оцінки причини її виникнення чи можливих наслідків.

Система екологічних цінностей англомовного біб-

лійного екодискурсу є, в основному, прихованою і виводиться з повістувань, притч, псалмів тощо, на основі визначення мовних показників значущості виконання заповітів, поваги до інших людей, любові до Божого творіння, правильного використання та підтримки первозданного світу. Цінності досліджуваного екодискурсу зосереджено в його ключових дискурсотвірних екоконцептах БОГ, ПРИРОДА, ЛЮДИНА і СОЦІУМ. Звідси чотири групи цінностей: сакральні, моральні, законодавчо-правові та естетичні (гуманістичні), які окреслюють основну спрямованість та тему англомовного біблійного екодискурсу. Перші визначають поведінку людини по відношенню до Бога, другі – поведінку людини стосовно інших людей, до третіх відносимо виконання заповітів і законів, четверті стосуються взаємодії з природою з огляду на повагу до неї.

Біблія, як і будь-який витвір літератури, класифікується за жанрами. У біблійному екодискурсі, спираючись на класифікацію Л. Райкена, виділяємо такі жанри: 1) прозові твори (наративи, притчі); 2) поетичні твори (лірична поезія, поетичні притчі); 3) комбіновані твори (пророцтва та видіння як різновид візіонерства, поезія у прозі). При цьому, "основну частину біблійної художньої словесності складають повістування (розповіді), поезія, переважно, лірична, притчі і видіння (включаючи пророцтва і Апокаліпсис)" [15, с. 30].

Стратегії побудови біблійного екодискурсу визначаються його цілями, що реалізуються у відповідних жанрах як певні характеристики та мотиви дискурсу. Здійснення таких стратегій передбачає: 1) інформування людини про наслідки її вчинків притчами, наративами про природні катастрофи і руйнівні природні чи благодатні явища та пророцтвами, які роз'яснюють причини дисгармонії чи гармонії з Богом та/або соціумом; 2) заклики до слідування моральним законам Господа, зокрема тим, що націлені на гуманне ставлення до природи, втілені у Божих заповідях, адресованих як окремій людині, так і народові у цілому, аби їхнє порушення не спричиняло гріха, що тягне за собою відлучення від Господа; 3) створення екоситуацій, за допомогою яких людина могла б зрозуміти свої вчинки стосовно свого оточення, природи, Бога та змогла б виправитися, орієнтуючись на правила екологічної свідомості; 4) встановлення універсальних буттєвих настанов стосовно ставлення до навколишнього середовища; 5) регулювання поведінки людей у суспільстві і перед Богом; 6) сприйняття природи як необхідної для гармонійного співіснування людей. Відповідно, виділяємо такі стратегії побудови біблійного екодискурсу: пояснювальні, моралізаторські, пізнавальні, повчальні (дидактичні), регулятивні та естетико-виховні.

Прикладом актуалізації пояснювальної стратегії може слугувати повістування з книги Буття Старого Заповіту про руйнацію міст Содома та Гоморри як покарання за гріховність їхніх мешканців, опис яких здійснюється за допомогою лексики з негативними конотаціями як злих (*wicked*), грішних (*sinners*), таких, що вчиняють гріх (*sin*), а також за посередництва лексики, які вказують на характер ситуації – надзвичайно (*exceedingly*), дуже важка (*very grievous*), що спричинила загибель цих міст: *"13. But the men of Sodom were wicked and sinners before the LORD exceedingly. because their sin is very grievous"* (Gen 13: 13; 18: 20).

Мешканці Содома та Гоморри зійшли зі шляху справедливості і правди, якої додержується Господь, і посередником для їх виправлення було обрано Авраама (патріарх, прабатько майбутнього народу Божого). Іноконтекстом з книги пророка Єзекіїля Старого Заповіту знову згадується розпуста в місті Содомі, мешканці якого характеризуються пихатістю (*pride*), стремлінням до ситної їжі (*fullness of bread*), ледачістю (*abundance of idleness*), гордовитістю (*haughty*) та пристрастям до гидот (*committed abomination*) (Ezek 16: 49–50). Таким чином, катастрофа, що відбулася з ними, – це, передовсім, катастрофа морального характеру, а її призначення – очистити край від поширення гріха та зла через його мешканців. Відповідна природна катастрофа сталася не одразу. У жителів Содома і Гоморри був вибір і час зрозуміти свою помилку. Проте, вийшло все навпаки – жорстокість і зло лише посилювалися, тому катастрофа була неминучою. Як наслідок, знищено все, жодної людини, тварини або рослини у цих містах не залишилося, для того щоб гріх і розпуста не передавалися майбутнім поколінням, іншим мешканцям цього краю. "Содом і Гоморра символізують саморуйнівну порочність" [17, с. 1117]. Ці два міста у Старому Заповіті слугують прикладом зла, символом тих, хто протистоїть Божим цілям щодо інших народів (Isa 13: 19; Jer 49: 18; 50: 40; Zeph 2: 9), і, зокрема, Божого народу (Am 4: 11).

Морально-етичні стратегії біблійного екодискурсу втілюють бажану спрямованість людства на дотримання Божих заповідей. Так, наприклад, екологічно значущим у досліджуваному дискурсі є те, що Законом Божим забороняється двічі засіювати землю, щоб не вигублювати і не виснажувати її: *"Thou shalt not sow thy vineyard with divers seeds: lest the fruit of thy seed which thou hast sown, and the fruit of thy vineyard, be defiled"* (Deut 22: 9). Настанови щодо жертвоприношення також мають чіткий порядок. За гріхи і цілопалення приносили жертву з домашніх тварин, а не з тварин Господа, тобто диких: *"bring your offering of the cattle, even of the herd, and of the flock"* (Lev 1: 2), що імплікує заборону "знищення природної фауни". У книзі Левіт чітко розмежовувалися чисті та нечисті тварини і правила їх вживання у їжу з огляду на дотримання як етичних норм, що відрізняли ізраїльський народ від інших племен, так і екологічних уявлень – не порушувати природний баланс, не знищувати тварин. Завдячуючи саме цим законам ми можемо спостерігати за різними видами тварин у наш час, хоча деякі з них стали рідкісними [14, с. 30–31].

До наративно-композиційних прийомів побудови біблійного екодискурсу належать: традиційне використання стилістичних засобів тропеїки, епітетів, персоніфікації, образних порівнянь, гіпербол, іншої словесної образності, описи природних катастроф, різноманітні моделі побудови наративу, а також композиційні прийоми рекурсії та протиставлення.

Висновки. Таким чином, англомовний біблійний екодискурс має подвійний онтологічний статус. По-перше, частково це інституційний дискурс, певний

зріз біблійного дискурсу як різновиду релігійного, по-друге, це особистісно-орієнтований буттєвий дискурс, оскільки екологія є сферою забезпечення життєдіяльності людини. Особливістю англомовного біблійного екодискурсу, порівняно з власне релігійним, біблійним дискурсами та релігійно-проповідницьким екодискурсом є його тематика, мета, набір ключових дискурсотвірних біблійних екоконцептів, використання в пояснювальних, моралізаторських, пізнавальних, повчальних (дидактичних), регулятивних та естетико-виховних стратегіях з опорою на сакральні, моральні, законодавчо-правові та естетичні (гуманістичні) цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Под ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 136–137.
2. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 512 с. Режим доступу: http://yanko.lib.ru/books/cultur/bart-sistema_modu.pdf
3. Бобырева Е.В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики: [Монография]. – Волгоград: Перемена, 2007. – 385 с.
4. Богачевская И.В. Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 79. – С. 119–121.
5. Валгина Н.С. Теория текста: Учебн. пособие. – М.: Логос, 2003. – 280 с. – Режим доступу: http://yanko.lib.ru/books/language/ru/valgina.teoriya_teksta.moskva.logos.2003p173_(sl).htm
6. Гудзь Н.О. Англомовний екологічний інтернет-дискурс: аксіологічний та комунікативно-прагматичний аспекти (на матеріалі веб-сайтів неурядових природоохоронних організацій): автореф. канд. філол. наук. – К., 2015. – 20 с.
7. Иванова Е.В. Метафорическая концептуализация природных катастроф в экологическом дискурсе (на материале медийных текстов): дис. ... канд. филол. наук. – Челябинск, 2007. – 219 с.
8. Івасишина Т.А. Релігійний та біблійний дискурси: проблеми розмежування // Studia Linguistica. – 2011. – Вип. 5. – С. 468–471.
9. Каленова О.Г., Дубровская Т.В. К проблеме определения экологического дискурса и его жанров // Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. – 2015. –Вып. № 2(16). – С. 6–12.
10. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
11. Киров Е.Ф. Цепь событий и дискурс в философии языка (начала дискурсивной лингвистики) // Вестник Нижегородского университета. Серия Филология. – 2001. – Вып. 1 (3). – С. 31–52.
12. Малікова О.В. Дискурси християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2012. – Вип. 21. – С. 335–341.
13. Михайлова Е.В. Особенности англоязычного библейского дискурса в лингвокультурологическом освещении // Культура народов Причерноморья. – 2007. – Т. 2. – № 110. – С. 42–44.
14. Пруденко О.Д. Экологические воззрения в Библии и современность // Гуманитарный экологический журнал. – 2000. – Т. 2. – Вып. 2. – С. 26–31. – Режим доступу: http://ecoethics.ru/old/m04/x13.html
15. Райкен Л. Библия как памятник художественной литературы. – К. – СПб.: Центр просветительских программ МАХШ, 2002. – 266 с.
16. Созинов А.В. Экологический дискурс: глобальный, национальный и региональный уровни (историко-культурологический анализ): дис. … канд. культуролог. – Краснодар, 2011. – 193 с.
17. Словарь библейских образов / [Под ред. Л. Райкен, Дж. Уилхойт, Т. Лонгман]. – СПб.: Библия для всех, 2008. – 1423 с.
18. Хитарова Е.Г. Дискурсивные структуры экологической тематики в лингвистическом и правоведческом аспектах (на материале русской и английской публицистики): дис. … канд. филол. наук. – Краснодар, 2005. – 180 с.
19. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия: учебное пособие. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 185 с.
20. Швед О.В. Коммуникативно-риторический анализ религиозного дискурса // VII Международные Кирилло-Мефодиевские чтения. – 2001. – Режим доступу: http://sobor.by/7km4tenia_shved.htm
21. Grimes J. Problems and Perspectives in Religious Discourse: Advaita Vedanta implications. – Albany: State University of New York Press, 1994. – 215 p.
22. The Holy Bible. King James Version. – N.Y.: Ivy Books, 1991. – 1112 p.
23. Tirosh-Samuelson H. Judaism // Routledge Handbook of Religion and Ecology. – L., N.Y.: Routledge, 2017. – P. 60–69.

REFERENCES

1. Arutyunova N.D. Discourse // Bolshoj entsiklopedicheskij slovar. Yazykoznanije. – M.: Bolshaja rossijskaya entsiklodedija, 1998. – P. 136–137.
2. Bart R. The system of fashion. Articles on the semiotics of culture. – M.: Izd-vo im. Sabashnikovyh, 2003. – 512 p. Mode of access: http://yanko.lib.ru/books/cultur/bart-sistema_modu.pdf
3. Bobyreva E.V. Religious discourse: values, genres, language characteristics: [Monografija]. – Volgograd: Peremena, 2007. – 385 p.
4. Bogachevskaja I.V. Discourse as the object of religion studies reflection // Kultura narodov Prichernomorya. – 2006. – № 79. – P. 119–121.
5. Valgina N.S. Text theory. – M.: Logos, 2003. – 280 p. – Mode access: http://yanko.lib.ru/books/language/ru/valgina.teoriya_teksta.moskva.logos.2003p173_(sl).htm
6. Gudz N.O. Modern English environmental Internet discourse: axiological and pragmatic perspectives (A study of non-governmental environmental organizations' official websites): avtoref. kand. filol. nauk. – K., 2015. – 20 p.
7. Ivanova E.V. Metaphoric conceptualization of natural disasters in ecological discourse (a study of media texts): dis. ... kand. filol. nauk. – Chelyabinsk, 2007. – 219 p.
8. Ivasyshyna T.A. Religious and biblical discourses: the framework of differentiation // Studia Linguistica. – 2011. – Is. 5. – P. 468–471.
9. Kalenova O.G., Dubrovskaya T.V. Defining environmental discourse and its genres // Nauchnyj vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo arhitecturno-stroitelnogo universiteta. – 2015. – Is. № 2(16). – P. 6–12.
10. Karasik V.I. Language circle: personality, concepts, discourse. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
11. Kirov E.F. Chain of events and discourse in the language of philosophy // Vestnik Nizhegorodskogo universiteta. Serija Folologiya. – 2001. – Is. 1 (3). – P. 31–52.

12. Malikova O.V. Discourses of Christian linguistic culture in the context of relations and differentiation // problemy semantyky, pragmatyky ta kognityvnoy lingvistyky. – 2012. – Is. 21. – P. 335–341.
13. Myhajlova E.V. The peculiarities of English Bible discourse in linguocultural perspective // Kultura narodov Prichernomorya. – 2007. – V. 2. – № 110. – P. 42–44.
14. Prydenko O.D. Ecological views in Bible and modernity // Gumanitarnyj ekologicheskiy zhurnal. – 2000. – V. 2. – Is. 2. – P. 26–31. – Mode access: http://ecoethics.ru/old/m04/x13.html
15. Ryken L. How to read the Bible as literature. – Tsentr prosvetitelskih program MAHSH: K. – SPb, 2002. – 266 p.
16. Sozinov A.V. Ecological discourse: global, national and regional levels (historical and culturological analysis): dis. … kand. kulturolog. – Krasnodar, 2011. – 193 p.
17. Dictionary of biblical imagery / L. Rayken, Dzh. Uilhoit, T. Longman. – SPb.: Bibliya dlya vseh, 2008. – 1423 p.
18. Hitarova E.G. Discursive structures of ecological issues in linguistic and legal aspects (a study on Russian and English publicistics): dis. … kand. filol. nauk. – Krasnodar, 2005. – 180 p.
19. Chernyavskaya V.E. Discourse of power and power of discourse: problems of speech influence. – M.: Direkt-Media, 2014. – 185 p.
20. Shved O.V. Communicative and rhetoric analysis of religious discourse // VII Mezhdunarodnyye Kirillo-Mephodiyevskiye chteniya. – 2001. – Mode access: http://sobor.by/7km4tenia_shved.htm

The structure of English Biblical Ecodiscourse

O. O. Zhykhareva

This paper focuses on the structural modeling of English biblical ecodiscourse with regard to main features of religious discourse in terms of its content and form. The content parameters include participants of ecological situation, its topic, ecological topos and values; the formal parameters are strategies for ecodiscourse construction, its genres and narrative techniques.

Keywords: *Bible, biblical discourse, biblical ecodiscourse, content parameters, religious discourse, formal parameters.*

Структура англоязычного библейского экодискурса

Е. А. Жихарева

Статья посвящена построению модели англоязычного библейского экодискурса с опорой на основные черты собственно религиозного дискурса в плане его содержания и формы. Содержательные параметры анализируемого экодискурса включают участников экоситуации, его проблематику (тему), экотопос и экологические ценности, а формальные охватывают стратегии построения экодискурса, его жанры и нарративно-композиционные приемы построения.

Ключевые слова: *Библия, библейский дискурс, библейский экодискурс, содержательные параметры, религиозный дискурс, формальные параметры.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu